

Universitäts- und Landesbibliothek Tirol

Thesaurus paroemiarum germanico-iuridicarum

in quo mille et quod excurrit Germanorum dicteria ... recensentur ;
rationibus, legibus ac declarationibus illustrantur

Centvria Qvinta

Pistorius, Georg Tobias

Augustae Vindelicorum, 1716

Textblock

I.

I. **S**Er nicht kan übersehen, (a) der
 kan auch nicht regieren. Qui ne-
 scit dissimulare, nescit imperare.
 Est Politicorum axioma, quod subinde in ore
 habuit Imperator *Fridericus*, vel ut alii volunt,
Sigismundus. Variare enim hic Autores testa-
 tur *Lipsius L. 4. Polit. c. 14. n. 28*. Nunquam re-
 gent, qui non tegent *ibid.* In summis qui
 stant, plurima ne videant. Die hoch stehen,
 müssen viel übersehen.

2. (a) Übersehen idem est ac durch die finger sehen,
 oben hin sehen, & differt in eo a verbo simulare, quod
 falsa simulemus, vera autem dissimulemus juxta ver-
 sum scholasticum:

Quae non sunt simulo, quae sunt ea dissimulantur.

E.G. simulare amicitiam est sich stellen, als wenn man
 freund wäre, da man es doch nicht ist. Dissimulare
 amicitiam est sich stellen, als wenn man nicht freund
 wäre, da man es doch wirklich ist. Differt etiam a Dis-
 pensatione, vid. *Dn. D. Beierus Antecessor apud Je-
 nenses celeberrimus in Disputatione de dissimulatione
 sub ejus moderamine habita §. 16 seqq.* & describitur
 quod sit actus justitiæ prudentis & benignæ, qua hinc
 jura nobis competentia, illinc contraventiones alio-
 rum, assumpta quadam ignorantia caute præterimus
 & præ-

& præcavendi majoris mali & injuriæ gratia curiose inquirere super sedemus. *Beierus d. l.*

3. R. quia alias oleo restingueretur incendium, man machet nur übel ärger.

4. Declara ita, ut imprimis procedat: quoad novum imperium inchoantes, quibus utilis est clementiæ fama. Vid. Reinfingst in der biblischen policey L. 2 ax. 25 p. 215, ubi exemplum Gideonis ex Jud. c. 8 v. 1, 2 adfert.

5. Declara (2) ut procedat imprimis quoad vitam publicam; ita tamen ut ex privata non omnis simulatio & dissimulatio tollatur: nam in domo interdum etiam dissimulare debemus, si imperare velimus. Vid. tamen *Lipsius l. c. n. 30.*

6. Declara (3) ut si mala dissimulatione invalescant, illa in tempore, & prompta animadversione tollenda sint. Cumprimis quando seditio metuenda.

- - - immedicabile vulnus
Ense recidendum est, ne pars sincera trabatur.
Ovid. 1. Met.

De dissimulatione Advocatorum vid. *Dissertatio sub B. Strykii præsidio Jenæ 1698, de dolo bono Advocati habitæ c. 2 th. 5.*

II.

1. **D**ie freyheit in religions-sachen ist der Stände höchstes regale. (a) Libertas circa religionem est Statuum imperii summum regale. Est dictum *Mauritio*, *Hassia Landgravio* quondam familiare.

2. (a) De voce hac vid. *Conradus von Einsiedel Tr. de Regalibus c. 1 n. 12 seqq. ut & Carpzovius de Regalibus c. 1.*

3. Ratio, quia pertinet ad jura regalia ecclesiastica five sacra. vid. *Coccejus in Jurisprudencia Publ. c. 22. quæ*

quæ sicuti conscientiam attinent & salutem animæ; ita etiam merito juribus regalibus secularibus præferuntur.

4. Declar. ut hodie libertas illa judicari & æstimari debeat, ex *instrumento Pacis Guesphalicae* & quidem maxime ejus *articulo 5*, nec hinc extendenda sit ad doctrinas hæreticas aut ultra annum decretorium vigesimum quartum seculi modo præterlapsi. Conf. *Coccejus d. l. c. 18 §. 20. Rhetius in Institut. Jur. Pub. l. 2 t. 1 §. 18.*

5. Declara (2) ut imprimis procedat quoad Status Protestantes: Catholicos enim quod concernit illi jus circa religionem soli Pontifici, Imperatori vero & Statibus imperii qua talibus hac in re nihil tribuunt. *Schuz in prælectionibus ad Jus publicum L. 2 t. 2. pos. 19 p. 383. Add. Carpz. ad Legem Regiam Germanorum c. 3 Sect. 4 q. 5.*

6. Fallit hodie apud multos, postquam zelus ille pro religione valde remittit, & contra regalia secularia, cum primis minora, quæ fiscum augment, in æstimatione sunt.

III.

I **W**eiber regiment

Nimmt selten ein gutes end.

Vel:

Wo die weiber führen das regiment,

Da nimmt es selten ein gutes end.

Ubi mulieres imperant, ibi præsto est exitium. *Aventinus* dixit: So bald die weiber regieren, bedeutet es nichts gutes, man schaue nur drauf, es gehet an ein verderben.

2. Ratio latet in fragilitate, imbecillitate ac inopia judicii & in ignavia sexus muliebris vid. *l. fin. C. de*

de Arbit. Unde quoque non nata est ad imperandum, sed ad parendum. Testatur id ipsa mulier apud Euripidem inquitens: *Mulieres sumus ad omnia bona consilia ineptissimæ, malorum autem omnium artifices sapientissimæ*, & *Esaias c. 3 v. 12* docet in pœnam populi fieri, ut fœmina ad gubernacula sedeat, (quanquam per mulieres proprie loquendo ibi viri muliebres intelligantur) Add. *Genes. c. 3 v. 1. 1 ad Timoth. 2. ad Ephes. c. 5.* Quantum ad jus civile attinet, evolvi potest *L. 14 §. 1 ff. de Æd. Edict. l. 2. C. de ind. viduit. toll. ubi habetur*, quod mulierum sit domestica tractare, concipere, parere, & partum solvere *L. 2 ff. d. R. J. l. 1 §. 5. ff. de Postul.* quod juri etiam divino consonum est, vid. *Tit. II, 4, 5.*

3. Declara valere parœniam ἐν μέγας non καὶ θόλῃ, cum natura interdum dotibus tam insignibus instruat fœminas, ut nihil deesse ipsis videatur. *Richterus in Dissert. de Successione in familiis illustrium C. 1 th. 14.* Exempla nobis præbent *Semiramis*, *Assyriorum Regina*, *Judæorum Debora*, *Judic. c. 4 v. 8. Jabel*, *ibid. v. 21. Judith*, *c. 13 v. 8. Anglorum Elisabetha*, (de qua notus ille versus :

Rex erat Elisabeth, nunc est Regina Jacobus.
vid. *Europaischer Herold p. 678.*) *Hassorum Amalia* & *Danorum Margaretha*. Sed enim sicut una hirundo non facit ver, ita etiam ejusmodi fœminæ sunt

Rara avis in terris, nigroque similima Cygno.
Conf. Reinkingt in der biblischen policey L. 2 ax. 4 p. m. 161.

4. Declara (2) valere dictærium hoc inclusive, non exclusive, cum dentur adhuc aliæ causæ perniciem Reip. afferentes, juxta rhythmos illos, quorum mentionem facit *Petrus Mullerus in Comment. ad tit. de R. Fur. p. m. 13.*

Wann die soldaten sieden und braten,
Die psaffen zu weltlichen sachen rathen,
Der Burgermeister schenckt bier und wein,
Die becker mit im rathe seyn,
Die weiber führen das regiment,
So nimmt es selten ein gutes End.

E contrario:

*Ubi rusticus est arator,
Parochus orator,
Nobilis bellator,
Ibi Deus est fundator.*

conf. Bidembach in *Promptuario connubiali* them. 63
p. 296.

5. Exemplum novissimum habemus in defuncta
Regina Angliæ, ANNA, quæ bellum & imperium
gloriosum tandem in fine contaminavit pace fœda,
totius Germaniæ & Angliæ irreparabili damno.

IV.

1. **W**er im schacht (a) ziehen und im berg-
werck bauen will, solle seine augen
nicht in die taschen stecken. Qui latrunculo-
rum ludo se committere ac immiscere, & in
fodinis metallarium agere vult, ille ne oculos
ingerat in crumenam. h. e. debet eos apertos
habere & attentus esse. *Martialis Lib. 14. Epig.*

20. de latrunculorum ludo ita canit:

Insidiosorum si ludis bella latronum,

Gemmeus iste tibi miles & hostis erit.

Wer den schacht recht wohl ziehen will,
Der hat der freund und feind gleich viel.

Vid. *Anonymus de Exercitiis Academicorum*
Part. 4 p. 249.

2. (a) De-

2. (a) Descendit secundum nonnullorum opinionem, ab antiquissimo vocabulo *Schach*, quod latrocinium & insidias denotat. Hinc *schachern* est dolose mercari, betrüglich handeln; *Spatz im teutschen sprach-schatz*, p. 1701. Rectius derivandum illud esse videtur ab hebræo *Schach*, quod significavit: vallavit, sepivit; vel etiam a Persica voce *Schach*, quæ regem significat, cum primis quia adhuc hodie das *schacht-spiel* appellatur das Königs-spiel, & apud Persas in usu est, vid. *Dn. Zenzel in seiner curiösen bibliothec de A. 1705 p. 560*. Vox *Math* vel *Moth* vero, quæ subinde in ludo latrunculorum occurrit, idem est ac mortuus est, conf. *Lehmannus de variis ludendi generibus c. 1 §. 2 p. 24*. *Besoldus in Thes. Pract. sub voce schacht-spiel p. 861*, & *Dietherrus in ejus continuatione sub ead. voc. p. 533*. Unde *schachmatt* proprie dicitur, qui ad incitas redactus est in latrunculorum ludo, improprie viribus debilitatum denotat.

3. R. quia & lufores latrunculorum & metallarii multa opus habent prudentia & ingenio, absque quibus frustraneus adhibetur labor. *Happel in Dissert. de fodinis earumque jure Marburgi 1658 habita memb. 2 n. 3*. Quapropter etiam latrunculorum lusus a melioribus & summis viris vel maxime cultus & celebratus fuit. *Alexander ab Alexandro L. 3 Genial. Dier. c. 21*. Imo *Augustus*, Dux ille Brunsvicensium gloriosissimus, integrum tractatum hac de materia sub ficto nomine *Gustavi Seleni* edidit. *Besoldus d. l. p. m. 861*. Inquis: atqui plures idiotæ felicissime foderunt, & plures sagacissimi fossores interierunt. Resp. ibi casus fossioni initium, & progressus experientiam ac prudentiam dedit; hi vero quæsitis abusi sunt *Happel d. l.*

V.

I. **S**auff-brüder lauff-brüder. Fratres symposiaci fratres fugitivi, h. e. *Fraternitas, quæ conciliata est intervenientibus poculis, inconstans est & desultoria* zur zeit der anfechtung, oder auch wenn das faß ausgeleeret, fallen sie ab, und stäuben davon, wie das durre laub von dem baum. Vid. *Sirac. c. 6 v. 9 seqq.* Perpulchre amicitiam symposiacam imprimis scholaribus familiarem describit *Wolfgangus Heiderus* allegatus a *Pellero in Politico scelerato. c. 18 p. m. 183, quem vide.*

2. Ratio, quia qualis causa, talis quoque effectus. Atqui causa ejus, temulentia & vinolentia, in vitio est, ergo quoque effectus ejus, scilicet fraternitas.

3. Hinc est, quod inter ejusmodi fratres regulariter nulla sit successio. vid. tamen *Webnerus in Observo. Pract. sub voc. geschworne brüder p. 165. Besoldus in Thes. Pract. sub voce brüderschafft p. 114. ibique Dietherrus in Continuat. sub eadem voc. p. 112.* Extat quoque integra *Dissertatio* sub præsidio *B. Linckii Altdorfi, de fraternitate compotatoria*, ut & alia de poculorum juribus *Jenæ sub præsidio Simonis habita, quæ huc conferri & legi possunt.*

VI.

Suren pfeiffen.

Meretrices sibilant.

R. Quia sibilare tale quid est, quod masculi hactenus facere soliti fuerunt, & hinc pro impudentia ac temeritate habetur, quando fœmina aliqua sibilat; uno verbo: contra decorum est, cum primis quia musica artificialis, quæ consistit in inflatione, etiam

R r

masculo,

masculo, quatenus liber homo est, indigna esse censetur. Vid. *Anonymus de Gymnasmat. P. II S. 1 p. 103.*

3. Declara, quod hoc cum grano salis accipi debeat & maxime de illis fœminis intelligi, quæ sibilo signa dare solent, quamvis & hic probe attendendæ veniant circumstantiæ loci, temporis & personæ &c. Idem dicendum quoque de fistulatione: unde quoque ad meretrices applicari solet, quod alioquin de aucupibus dicitur:

Fistula dulce canit volucres dum decipit auceps.

Jungfern sollen spinnen, neben,
Spindeln, nadeln sind ihr waffen,
Womit einstens in den ehen
Sie was rechtes können schaffen.
Weg mit andern instrumenten,
Huren pfeiffen den studenten.

VII.

1. **ES** sieng ein siegreicher Pfälzer (a)
Zin'n jäger (b), bader (c) und sälzer (d)
Victoriosus Palatinus capiebat venatorem,
balneatorem & salarium.

2. (a) Intelligitur per Palatinum hic *Fridericus*, ille Comes Palatinus Rheni, qui in seculo medio decimo quinto famosus erat & Elector.

3. (b) h. e. Comes *Ulricus* Wurtembergicus, quia Comites Wurtembergici post extinctam familiam Comitum *Auracorum*, quorum olim scuto, galeæ loco, imponebatur cornu venatorium, in signum officii imperialis venatorii des Reichs-Jägermeister-amts, comitatum dictorum Comitum *Auracorum* cum omnibus præ eminentiis, insignibus & juribus obtinuerunt. *Autor des Europäischen Herolds p. m. 250.*

4. (c) Alluditur hic ad nomen gentilitium Marchionum

chionum *Badensium*, qui ita dicuntur a thermis von dem bade, quæ in Marchionatu dantur, & Marchio *Carolus* subintelligitur.

5. (d) Scilicet Episcopus Metensis, *Georgius*, Frater dicti Marchionis *Badensis*. Quare autem *Sälzer* dictus fuerit, nobis non liquet.

6. Mentionem hujus dicterii facit *Georgius Arnoldus* in *Chronicis manuscriptis* p. m. 152, & originem illud debet bello super Archiepiscopatu Moguntino A. 1462. inter Electorem *Fridericum* Palatinum, & Imperatorem *Fridericum* suscepto, a cujus partibus *Carolus* *Badensis* Frater ejus *Georgius*, Episcopus Metensis, & *Ulricus* Comes Wurtembergensis, cum multis aliis stabant, qui ad unum omnes vero Rhenum inter & Nicarum ad incitas redigebantur, multis deinde captis, multisque occisis. conf. *Lairis* im historischen *Palm-Baum* Tab. III & IV c. 3 §. 11 p. 126, & Tab. XI c. 3 §. 11 p. 570. nemlich es wurden nebst vorhergemeldten Marggraf *Carln* auch *Hans* von *Gleichenstein*, 26 andere Herren, und 120 reißige des Adels; nebst dem *Bischoff* zu *Mes*, 23 Herren und 54 von Adel; und nebst *Graf Ulrichen* 44 Herren und 77 Adelspersonen gefangen und nach *Heydelberg* geführt. conf. *P. III* zu Herrn *Samuels* von *Pufendorff* Einleitung c. 12 s. 3 p. 533. *Lehemann* in der *Speyerischen* *Chronic* L. VII c. 107 p. m. 942. *Michael Sachs* in der *Kayser-Chronic* P. III sub *Friderico* p. m. 231. Hinc proverbialiter dicti coeptum: Ein edler Pfälzer ic.

IIX.

1. Im krieg disputirt man nicht viel, sondern es heisset schlecht hin: Knüpfte auf! In bello non multum disputatur, sed obtinet illud: Suspende!

Rr 2

2. Ratio.

2. Ratio, quia tempus ibi teri non potest longo sufflamine litis, (2) quia alias milites non contineri possent in officio.

3. Declar. quod procedat quoad iudicium statarium das stand-recht, quod in causis notoriis locum habet, & uno die peragitur. Quomodo autem iudicium hoc institui soleat, vid. *Besöld. in Thes. Pract. sub voc. stand-recht p. m. 899. Liebenthal in Collegio Polit. Exerc. 14 §. 46 p. 686.*

4. Declar. (2) ita ut tamen delictum, secundum articulos militares, mortis pœna afficiendum præsupponatur, & aliqualis causæ cognitio sententiaque requiratur; pertinent enim hæc ad substantialia processus, & hinc omitti minime possunt. *B. Dn. Strykius in introd. ad Prax. For. c. 1 §. 14.*

5. Ampl. in tantum, ut ne quidem ad disponendas res, componendosque penates, ullum indulgeatur delinquenti temporis intervallum. *Voetius de jure Militari c. 7 n. 6 p. 331.*

6. Fallit in iudicio hastato, dem spieß-gericht, quod tribus ad minimum diebus peragitur, juxta formam, quam exhibet *Besöldus d. l.* & adhuc melius *Jung- hant in seiner kriegs-ordnung zu wasser und land n. 10.*, quamvis dubitem, an ille modus, prout ibi descriptus, adhuc hodie obtineat. (2) Fallit multo magis in iudicio criminali ordinario, de quibus omnibus videri potest *Dn. Bartili Jctus Tubingenfis in Dissert. quæ sub ejus præsidio de iudicio militum privilegiato olim prodiit.*

IX.

I. **M**it kleinen fängt man an, mit grossen hört man auf.

In parvis incipitur,

In magnis desinitur.

h. e. Cui peccatillum committere non religio est, ille tandem etiam peccata graviora admittit. Eodem illud recidit: An kleinen läpplein lernen die hunde leder fressen.

2. Ratio, quia sensim & pedetentim peccatis asuescimus, verecundiam lædendo, tandem prorsus illam amittimus. Ex malo minori malum nascitur majus, sicuti ex planta parva maxima arbor, & ex uno inconvenienti sequuntur plura. Qui semel manum, inquit *Eccles. c. 27.* ad malum porrexerunt, & jugum ejus, virtute neglecta, susceperunt, non aliter posthac infidias struunt, quam leo venationi studet. *conf. Crusius de indiciis delictorum c. 2 P. II n. 21 seqq. p. 13.*

3. Declar. valere dictum hoc imprimis tunc, quando peccatilla condonantur, & peccantes ea propter non corriguntur. Sic enim, quia rem optime se gessisse, aut minimum tantam illius rei non habendam esse rationem putant, quanta tamen haberi deberet, animus illis nascitur.

*Das libertatem, & totas effundis habenas
Curriculo, quam si revoces, subsistere nescit
Et te contempto rapitur, metisque relictis.*

Multa possunt ab initio impediri, quæ postquam connivere cœpimus, in extrema linea consistunt, & omne remedium respuunt, imprimis apud juvenes.

4. Ubi igitur verba juvenum animos non flectunt, verberibus coercendi sunt, a parentibus, tutoribus, Præceptoribus, cognatis & magistris, & si verbera non profunt, ergastulis publicis isti includendi sunt, ne delicti gravioris rei judicium notioni tandem tradi debeant, quæ eum honoris, sæpe etiam vitæ, periculo conjuncta esse solet.

5. Declar. Quamvis argumentum a minori peccato

cato ad majus non æque forte fit ac illud, quod a majori ad minus delictum desumitur, tamen & illud sua constare efficacia. Sic jus nostrum in l. 5 §. 6. ff. de Re Mil. a delicto militari minori, nempe a segnitie & negligentia rerum suarum ad majus delictum v. g. ad desertionem concludit, & Christus ipse, Luc. XVI, 20 ita arguit: ὁ ἐν ἐλαχίστῳ ᾀδύος, καὶ ἐν πολλῷ ᾀδύος ἐστίν, quæ argumentatio cum primis tunc procedit, quando minus malum ordinatum est ad majus. E. g. Quæ volens passa est, ut ab adolescente manus ad pectus admoveatur aut libidinosa oscula libenter accepit, illa ulteriores amoris lineas non abhorreere præsumitur *Crusius d. l. P. II. c. II n. 15. Menochius L. V. de Præsumt. præf. 41 n. 26. Add. Zangerus de Quæstionibus & Torturis c. 2 n. 22*, aut quando minus delictum gradu, non specie, a majore differt, v. g. de illo, de quo constat, quod rem minoris pretii furto surripuerit, præsumitur, quod etiam rem majoris pretii auferat, si indiciis se suspectum reddiderit. Sed caute hic procedendum. Qui leviter impingit in legem, non statim audet enormiter peccare. Ratio, quia qui non timet minorem pœnam, majorem tamen timere potest. Conf. *Dissert. juridica Vitembergæ sub præsidio D. Hornii de brocardico isto: semel malum semper malum 1692 habita §. 16 seqq.*

6. Ampl. ut procedat, siue initium peccandi fiat in juventute, siue in adulta ætate, cum hoc tamen discrimine, ut peccatum a juvene commissum tanquam delictum juventutis, facilius corrigi, & condonari queat, quam delictum a majorennibus perpetratum. Es lasset sich eher ein bäumlein als ein baum biegen.

7. Quæritur, si de inquisito aliquo, ob crimen furti incarcerato, constat, quod in juventute vel adolescentia aliquam rem vilioris pretii clanculum
sub-

subduxerit, an hoc indicium aliquod præbeat contra illum? Puto, quod non, quia pauci inveniuntur, qui rem non satis intelligentes, in juventute sua tale quid non admiserint, aut, si ob quasdam circumstantias aggravantes, indicium faciat, existimandum, quod hoc valde remotum sit.

8. Fallit in delictis, quæ nullam inter se habent connexionem & ordinationem, aut specie invicem differunt. Conf. Parcæm. Hat er das gethan, so hat er mehr gethan. *Et Tabor apud Barbosam in Thef. Loc. Com. sub. voc. præsumtio ax. 10 Et sub voc. malus. ax. 4.*

X.

1. **W**er nichts hat, muß mit der hant bezahlen. Qui non habet in ære, luat in corpore, h. e. *quando delinquens nequit multari pecunia, tunc corpore luere debet delictum.*

2. Probatur per l. 7 §. 3 ff. de Jurisdic. l. 1 §. ult. ff. de Pæn. l. 35. ff. de injur. l. 25 ff. de injus voc. l. 9. ff. de incend. ruin. l. ult. C. de moder. mult. l. 4 C. de serv. fugit. l. 12 §. 5 Et §. 8. C. de Ed. priv. 2. Feud. 53 in f. c. 17 X. de Jud. c. 5. X. de dol. Et contr.

3. Ratio ne delicta maneant impunita, salus publica efflagitat, ut pœna pecuniaria in corporis afflictivam commutetur, quæ vulgo *subsidiarium tergum* dicitur. Ratio rationis, quia alias latissima delinquendi aperiretur fenestra. *Festingius in dissert. de brocardico*: Wo nichts ist, da hat der Kayser sein recht verlohren, *Rostochii sub ejus præsidio habitac. 3. §. 1. (2)* quia species solutionis est, tergum pro crumena porrigendo. *Hertius in Select. Et Rar. ex Univ. Jurisprud. argumentis L. 3 p. 89 §. 2 p. 544.*

4. Declara dependere hoc ab arbitrio judicis, *Menochius*

nochius de Arbit. Jud. Quest. cas. 447. n. 4 p. 610. & quidem superioris. Conf. Ertel in Praxi aurea P. I c. 19 ob. 4 p. 108.

5. Ampliatur (1) quod commutatio hæc pecuniaria pœnæ non tantum parte petente, sed etiam non petente, imo invita parte adversa, si scil. ad pœnam fisco applicandam agatur, locum habeat. *Festingius d. l. §. 3.*

6. Ampliatur (2) ut sententia jam tum lata & pecuniaria pœna antea dictata sit. *Mencken. d. Terz. subsidiar. Brunnemannus in Comment. ad l. 6 C. de Moder. Mult. Dissentit Festingius d. l. n. 5. Sufficit, quod iudex ex postfacto rei inopiam deprehendat & eum pœnæ, a lege determinatæ, incapacem esse advertat.*

7. Ampl. (3) etiamsi condemnatus in pœnam pecuniariam offerat cedere bonis. *Festingius d. l. & ibi allegatus Clarus L. 5 sentent. §. fin. q. 59 n. 5.*

8. Ampliatur (4) sive nobilis sit condemnatus sive ignobilis, sive clericus sive laicus. *Menochius de Arbit. Jud. Quest. c. 447 n. 7. Mencken d. l. thes. 5, quæ in parte tamen multum tribuendum arbitrio iudicis esse tradit idem Festingius d. l. §. 7. Mencken d. l. th. 7. Dissentit Tabor d. l. sub voce luere ax. 1.*

9. Ampl. (5) sive condemnatus deliquerit in fraudem legis, sciens se non posse solvere pœnam pecuniariam, sive non. *Farinacius L. 1 t. 3. Q. 26 n. 1. Festingius d. l. §. 8.*

10. Ampl. (6) sive delicta sint leviora, sive graviora. *Mencken d. l. c. 3 th. 1.*

11. Ampl. (7) sive delicta extraordinaria sint sive ordinaria.

12. Fallit (1) in contractibus *Brunnemannus in l. 7 ff. de Jurisd. n. 3. Schneidervinus ad §. pœnales Inst. de Action. n. 57. Mencken d. l. th. 4.*

13. Fallit

13. Fallit (2) in levissimo delicto, aut cum quis in minimo nummo solvendo cessat. *Mencken d. l. ax. 1*

§. 4.

14. Fallit (3) in heredibus defuncti, cum nemo alterius criminis successor constitui queat *l. 26 ff. de pæn. idem obtinet in fidejussoribus, cum nemo ad pœnam corporalem se obligare queat. Festingius d. l. §. 8. Mencken d. l. th. 16 & 17.*

15. Fallit (5) in inferioribus iudiciis: hi enim in defectum pecuniæ nequeunt dictare pœnam corporis afflictivam. *l. f. ff. de in jus voc. l. 1 §. fin. ff. de Pæn. Tabor, Festingius & Mencken. d. l. Praxis tamen, cum primis apud nos in Franconia, quoad leviora delicta, sæpe contrarium observat.*

XI.

1. **E**s ist nicht alles gold, was da glänzet.

Non omnia quæ nitent, aurum sunt.
h. e. non omnia quæ videntur, talia etiam sunt.

2. R. quia multa videntur & tamen non sunt, & multa sunt, quæ non videntur.

Aurea ne credas, quæcunque nitescere cernis.

Prob. per 2 Tim. III, 5 & Joh. VII, 24. E. G. sæpe aliquis speciem boni viri præ se fert, qui tamen omnium scelestissimus est; & speciem doctrinæ habet, qui tamen idiota est; sic sæpius foemina aliqua videtur esse proba & honesta, quæ tamen altera Xantippe est.

Weiber tuch und edelstein
Leuchten schön bey abend-schein;
Kröck der schalck in jodels balg,
Bleibet er doch wol ein schalck.

Wenn alles, so da glänzt, gold oder silber wäre,
So hätt die falscheit auch der tugend rühm und ehre.

Sic dantur poma ad mare mortuum, quæ optima esse adparent, & tamen intus putrida sunt & foetida. Geyer in *Specilegio Speidelio-Besoldiano sub voce aschnäpfel* p. 11. Conf. *Agricola in auslegung gemeiner spruch-wörter* P. I. cent. 25 p. 23. Datur quoque miseria splendida, wenn einer eine figur machet, und doch arm ist. *Abele in Metamor. Tel. Jud. P. 1 cas. 11 p. 48.* Sic in jure habemus rationes veras & speciosas, five adparenter concludentes, schein-gründe, quæ veræ & apodicticæ non sunt, wahre redliche ursachen und be-weißthümer. Illæ sæpe judicem seducunt, & a tramite juris deflectunt; hæ vero ab eo interdum negliguntur, & quidem vel dolo, vel quod excusabilius est, culpa: Caveat ergo sibi iudex a specie recti, & inquirat in veritatem facti & juris.

4. Ampliatur in tantum, ut etiam vice versa procedat, cum multa sint, & tamen talia non esse videntur, secundum illud: *Simplex apparet, sed simplicitate caret.*

5. Declara, quod pauca sint, & talia esse videantur.

XII.

1. **I**n der noth sind alle güther gemein.
In necessitate omnia bona communia sunt.

2. Ratio, quia necessitas non habet legem, sed tollit illam, & facit omnia ista propria, quæ aliena sunt, & licita, quæ alias illicita habentur. Confer. *Barbosa in Thes. Loc. commun. sub voc. necessitas* ax. m. 17, 18 & 19. *Mevius in Discussionem Levaminum inopia debitorum* c. 1 n. 13 p. 16 & n. 108. Ita ut reviviscat quasi status, qui ante introductionem dominiorum singularium fuit. *Hugo Grotius de Jure B. & P. L. II. c. 2 §. 6.* & *Guilielmus Grotius de Principiis Jur. Nat. c. 13 §. 10*

§. 10 p. m. 220. Communio scilicet bonorum, quamvis ratio hæc multis displiceat. Vid. *Bæclerus in Not. ad d. l. Grotii. Mullerus in institut. jurisprud. Gentium art. 2 §. 8 p. 161*, qui rationem in ipsa humanitatis lege ac officio, qua quilibet alteri usum rei suæ exhibere tenetur ad conservandam vitam, ponit. *Bodinus in Dissert. de præcepto: non furtum facies, Rintelii habita §. 15 p. 61. Simon in Dissertat. de ablatione Rei alienæ in Casu necessitatis Jenæ habita th. 5.*

3. Effectus, quod furtum non committat, qui in necessitate constitutus id, quod ad vitam necessarium est, aliunde sumat. *Grotius d. l.*

4. Declar. quatenus nimirum necessitas illa sit summa & extrema, vera non fucata, ita ut nullum aliud remedium superfit.

5. Declar. (2) quatenus ille, cui res surripitur, adhuc habeat, unde vivere queat, & quatenus surripientis aliter illa potiri non potuerit apud ejus Dominum, nec surreptio fiat lucri faciendi, sed vitæ conservandæ causâ, adeoque animo restituendi surreptum, simul ac ad meliores fortunas perventurus esset. *B. Struvius in Dissert. de furibus a pœna laquei immunibus von ungehengten dieben. c. VIII §. 1 seqq.*

6. Ampliatur, ut procedat tam quoad jus divinum. Vid. *Prov. Salom. c. VI, 30.* da die worte klar im Ebrâischen also lauten sollen: Sie sollen den dieb nicht verrathen, so er stiehlet, daß er satt wird, denn es hat ihn gehungert. *Misander in Delictis Biblicis V.T. & quidem in P. II p. 496.* (ubi tamen obiter notandum, quod loco vocabuli verrathen poni debuisset verachten, vid. *Geyer. in comment. ad d. l. Prov. Salom.*) quam quoad jus naturale & civile, vid. *cap. quod non est licitum de R. 7. in 6. l. 1. in f. ff. de Bon. eorum qui ante sent. sibi mort. consciv.*

7. Ampl. ut procedat non solum in rebus edibilibus

bus & potabilibus, sed etiam aliis, ex quarum distractione pecunia comparatur ad emendum cibum atque potum. *Berlich. P. V. concl. 44 n. 42. Damhoud. in Praxi Rerum crim. c. 110 n. 37.* non tantum quoad pœnam sed etiam quoad criminis reatum. vid. *Pufendorfius de jure Nat. & Gent. L. II c. 6 §. 5 p. 315.*

8. Dissentit *Schræterus in Fasciculo casuum in foro conscientie juridic. decisorum cas. 77 p. 157*, & sic a sententia nostra, in foro recepta, & ab eo ipso in *Dissertatione de Privilegio Pauperum Jena 1675. §. 25* defensa, recedit, procul dubio facta distinctione inter id, quod secundum conscientiam & quod secundum usum fori justum est. Idem statuit *Abasverus Fritschius in Tractatu de Necessitatis presidio contra legem concl. 2*, qui necessitatem juri divino morali subjectam esse scribit, & subtrahentem victualia famis necessitate a pœna, non vero a crimine furti, absoluit.

9. E. G. *Atticus* cum suis liberis in summa famis necessitate constituitur, nec ullum aliud vitæ conservandæ remedium eis est, quam ut res vicini, qui sine illis vitam sustentare potest, surripiat. Surripit illas & desuper deprehenditur. Quæritur an furti criminis, si non pœnæ, reus? Neutrum, sed surripientem & criminis & pœnæ immunem esse, puto, cum primis si animo restituendi rem surripuerit, simul ac ad meliores fortunas perventurus esset.

XIII.

1. **W**erdor bene bauern geben gute hof und schiermeister ab. Rustici facultatibus lapsi apti sunt ad villicos agendos, vel aurigarum præpositos exercendos.

2. Ratio

2. Ratio, quia ex proprio periculo cautiores facti & arcana rusticorum norunt.

3. Declar. (1) modo infortunio, non culpa, in calamitatem paupertatis inciderint, & agriculturam satis intelligant.

4. Fallit ergo in rusticis propria culpa ad paupertatem redactis, quia infeliciores casus animum malum regulariter non mutant. Vid. *Dissert. inaug. Dr. Joh. Gustavi Silberrads de sensalibus von mäcklern. Altdorfi A. 1711 habita c. 2 §. 10 p. 29.* Eodem modo illud mercatorum capiendum: Ein verdorbener kausmann giebt einen guten mäckler, de quo suo loco.

XIV.

1. **W**o das blut nicht hingehen kan, da kreucht es hin. Quo sanguis non permeat, eo perrepat. h. e. *amor sanguinis vinculo junctus, etiamsi impediatur, retineri tamen nequit.*

2. Ratio latet in sympathia five conformitate sanguinis propinquorum. Communiter enim describitur sympathia, quod sit convenientia aut conformitas qualitatuum naturalium humoris aut temperamenti, quæ faciunt, ut duæ res se ament, se quærant, & secum invicem maneant. Vid. tamen *M. L. L. de Vallemont dans la Physique occulte chap. 3 p. 50, uno verbo: Amor est effectus unionis, sicut odium est effectus disensionis. Conf. Petri Mulleri dissertatio juris de jure feretri Jena habita 1680. per tot.*

3. Declar. quod, quanto sanguis communicatus est propinquior, tanto amor sit propensior. Vid. *D. Beckmannus in Dissert. Jur. de Amore. c. 4 §. 5.* Unde quoque hereditas defuncti intestati illi datur, qui sanguine illi fuit proximus, der nächste zur sippe, der nächste

nächste zur Erbschafft, quoniam illum omnium maxime dilectum fuisse a defuncto jura præsumunt. *Dn. D. Bechmannus d.l. §. 8.* Quæ tamen omnia non exclusive intelligenda, cum quilibet noster sit proximus, adeoque diligendus, qui ope & opera nostra indiget ad Exemplum Samaritani illius, cui cor doluit, ἐσπλάγχχνισθη, cum in via jacentem conspiceret vulneratum Judæum. Vid. *Forsterus in Homiliis p. 393 seqq.*

Fürcht Gott allein, lieb jedermann,

So liebt dich Gott, der strafen kan.

Conf. Reinhold von Derschau in *Hodosophia viatoris Christiani p. 1017.* Gradus saltem observari debent in amore exhibendo. Vid. *Matth. V, 43.*

4. Declara quod valeat regulariter.

XV.

1. **D**er freunde in der noth
Gehen zwanzig auf ein loth.

*Donec eris felix, multos numerabis amicos,
Tempora si fuerint nubila, solus eris.*

2. R. quia amor ex appetitu originem habet. Sicut autem hic semper tendit ad conservationem ejus, quod ipsi utile videtur; ita etiam in necessitatis casu declinat, quod ipsi nocivum apparet. *Sir. XXXVI, 3 seqq.* hanc dat rationem: Ach wo kommt doch daß böse ding her, daß alle welt so voll falscheit ist? Wanns dem freund wohlgehet, so freuen sie sich mit ihm; wanns ihm aber übel gehet, werden sie seine feinde. Sie trauern mit ihm uns bauchs willen, aber wann die noth hergehet, halten sie sich zum schilde.

3. Declara (1) quod si necessitas magna sit, nec centum amicos habere multum juvet:

Solte es aber ein harter stand seyn,

So gehen funffzig auf ein quintlein.

Unde

Unde quoque illud natum : In der noth erkennet man den freund ; Ratio, quia necessitas lydius lapis est, & index veri alicujus amici. *Facile omnes, cum valemus, recta consilia egrotis damus Terent. in And. A. 2. Sc. 1. sed ubi ipsimet redacti sumus ad necessitates, amicorum auxilio opus est & consilio. Add. omnino Sir. VI, 7 seqq.*

4. Declara (2) quod imprimis quoad aulicos valeat: in domo Principum nomen amicitiae inane irritumque remanet, *Lipsius Lib. 4. Polit. c. 14 n. 17.*

5. Ampliatur etiam in casu felicitatis multa in amicos collocata fuerint beneficia: Nam non tantum ista facillime desluunt.

Wohlthaten vergift man bald,
Das versehen läßt man werden alt.

Sed & in adversa fortuna amici in te incurrent, quia ruente quercu ligna quivis colligit. *Lipsius d. l. cap. 12 n. 24.* Felicitas odium, infelicitas contemptum parit. *Add. Zeilerus Epist. 67 p. 472. & Reinhold von Der- schau in Hodosophia viatoris Christiani p. m. 101.*

XVI.

I. **A**lles wasser König der Rhein (a)
Die (b) Donau soll seine gemahlin seyn.
Rhenus omnium fluminum Rex est & Dux,
Danubius sit ejus conjux, vel: Die Donau ist
alles wasser gnaden-frau, der Rhein mag ihr
mann mit ehren seyn. *Besoldus in Thes. Pract. sub voc. Donau, & Dietherrus in ejus continua- tione sub voc. eadem. Speidelius in speculo sub voc. Fluß p. 345.*

2. (a) Rhenus ita dicitur a puris & albicantibus aquis Spate im teutschen sprach-schatz sub voc. Rhein p. 1588.

1588. Quod iter facientes observare possunt prope Moguntium, ubi *Mœnus* in Rhenum diffunditur.

3. (b) Danubius die Donau, unde appellationem suam habeat, non satis liquet, nisi dicere velis eum ita appellari a monte *Abnoba*, quem Danubio originem dare veteres crediderunt, quamvis erroneam esse hancopi nonem ex eo putat, *Pfeffinger. in Geographia curiosa* L. 4 c. 1 §. 3 p. 323. *Add. Becmanni Historia orbis Terrarum* c. 3 p. 65, quia Danubius e loco per horæ spatium a liberato provenit. Sed enim non videtur mihi ratio hæc satis esse idonea ad refutationem, quandoquidem necessarium non est, ut Danubius immediate fluat ex monte *Abnoba*, ad hoc; ut ille nomen suum inde habeat. *Ovidius* L. 4. de *Pont. eleg.* 10 de Danubio ita canit:

Innumerique alii, quos inter maximus omnes

Cedere Danubius se tibi Nile! negat.

4. Ratio est, quia inter flumina Europæa Danubius & Rhenus maxime eminent, & quidem Rhenus ideo pro marito habetur, quia germanice dicimus der Rhein. Danubius vero pro uxore, quia in lingua germanica fœminini Generis est, dicimus enim die Donau. Cæterum parœmia illa: Das wäschet ihm der Rhein nicht ab, veteribus Germanis suam debet originem, qui infantum suorum legitimitatem Rheno probarunt, teste *Iusto Georgio Schottelio* von der teutschen haupt-sprache p. 113, ubi locum Cæsaris allegat.

XVII.

1. **N**ips raps (a) in meinen sack,
Ein andrer habe was er mag.

Rapio capio in meum sacculum, etiam si nihil capiat alius. Dicitur in avaros, quorum mens & ingenium hoc ipso significari solet. Convenit

nit illud Cardinalium verbum: *Dum potui, rapui, rapiatis quando potestis.*

Weil ich kont, raubt ich immerzu,
Also nach mir ein jeder thu.

2. (a) Est vox, quæ tonum ipsius actus exprimit, de quo vid. *Schottelius* in der teutschen sprach- kunnst p. 645. & descendit à rapen, raffen, vox rapen vero a Latinorum verbo rapere, Conf. Spate im teutschen sprach- schatz. p. 1497. ut & rapuse *ibid.*

3. Ratio, quia avaro perinde est, siue aliquid justo siue injusto modo acquirat, dummodo potiatur isto.

4. Concordat *cap. sicut 8 dist. 47* & *l. 6 §. 3 ff. de offic. Procons.* ubi habetur: nihil accipere morosi, omnia avari est.

5. Declar. loqui adagium nostrum de facto non de jure, & dicere saltem quid fieri soleat, non vero quid fieri debeat. Imprimis autem procedit quoad foeminas, quibus quasi innata est avaritia *l. sed si ego 4 ff. ad Scm. Vellej. Tabor apud Barbosam in Thes. Loc. com. sub voc. mulier ax. 2.*

6. Fallit quoad generosos, quibus honor in majori pretio est, quam pecunia, ut & quoad pios Christianos.

XVIII.

1. **M**an solle niemand mit zwey ruthen streichen. Nemo duabus virgis castigandus h e. *nemo duplici pœna afficiendus.*

2. R. Quia pœna ac delictum relata sunt, mutuoque se respiciunt: unius ergo delicti, inquit *Aristoteles*, una debet esse pœna, (2.) quia alias pœna major esset delicto, cui tamen pœna commensurari debet. *Dambouder in sentent. select. Rer. Crim sub voc. pœna pag. m. 149. Maranta in aurea Praxi*

P. 4 Dist. 1 num. 19. *ibi*: quia duplici pœna puniret, & sic pœna major esset delicto, contra l. sancimus C. de pen.

3. Confirm. brocardicum nostrum per l. 14 de Accusat. l. 6 circa fin. naut. caupon. stabul. l. 24 C. de Pœn. & cap. et si clericum 4 in f. X. de judic.

4. Declara (1.) procedere illud, quando unus est titulus criminis, ita ut ex una causa omnes actiones suam habeant originem. Tabor apud Barbosam in Thef. loc. Com. sub voce pœna ax. 10 & ibi allegati auctores.

5. Declara. (2.) ita ut imprimis procedat, si delicta sint ejusdem generis. *ibid.*

6. Ampl. licet diversa fuerint delicta, quæ alias etiam civili pœna coerceri solent; non tamen ea propter corporis afflictiva cum multa, aut carceris pœna cumulari potest, cum illa hanc absorbere censeatur, juxta illud polytrilliton: mit dem halß bezahlt man allß, quo de sub voc. halß. Dn. D. Beier de artific. Palat. P. 1 c. 12 §. 3 n. 377, imprimis vero de Jure Saxonico pœnæ civiles & criminales cumulari non debent Beier. d. l. n. 378. Add. Dn. Ertel in Aurea Praxi de Jurisdictione L. 2 c. 19 ob. 4 p. 108. ubi attestatur, daß er einen edelmann gekennet, der geringe schlag-händel sowohl mit gefängniß als mit geld-buß abgestrafet. Idem quoque de reaccusatione dicendum, Brunne-mann. in Comment. ff. ad l. 5 de Publ. Jud.

7. Fallit quoad pœnam canonicam seu pœnitentiam publicam, utpote quæ recte cum civili cumulari potest, quia per illam tantum satisfis Ecclesiæ, quæ scandalo offensa, per hanc vero Reipublicæ B. Brunnemannus in Process. Crim. c. 6 n. 4 p. m. 43. Quemadmodum & alias Ecclesia uni Delicto plures imponere solet pœnas, quando delicti gravitas adest Tabor d. l.

Fallit

8. Fallit (2) quando ex diversis delictis vel factis oriuntur actiones, adeoque pœna duplex respicit quoque diversum effectum, cum eo casu pœna una remedium aliud, aliamve actionem vel pœnam, non tollat. *Tabor d. l. & ibi allegatus Carpz. P. 4 const. 27 d. 6.* E. G. condemnatus civiliter ad pœnam dupli vel quadrupli potest adhuc criminaliter puniri propter læsionem seu violationem securitatis publicæ, cum civilis actio non tollat criminalem *Tabor d. l.* Ast pœna corporis afflictiva cum multa pecuniaria aut carceris pœna recte cumulari nequit. Sic quoque, quando plura delicta concurrunt, quorum unumquodque per se promeretur pœnam, non nisi una mortis pœna, & quidem ea, quæ præ reliquis atrociori debetur, infligenda *Beier d. l. P. 1 c. 12 § 13 n. 376 p. 109.* aut concurrentibus circumstantiis augmentum aliquod, ut delinquens traha vehatur ad locum supplicii, aut candentibus laceretur forcipibus, superaddendum *Beier d. l.*

9. Fallit (3.) quando quis non fuit sufficienter punitus, *Maranta d. l.*

XIX.

1. ¶ In jeder Krämer (verkäufer) lobt seine waar. Quilibet mercator suas laudat merces;

Laudat venales qui vult extrudere merces;

2. R. quia virtutes rei suæ deprædicare permisum est, (2.) quia sic tanto majus obtineri solet premium.

3. Declara, quod hoc fieri debeat bona fide & absque dolo; alias enim, si quis astute & versute merces suas laudando aliquem ad emendum inducit, contractus fit ipso jure nullus *Sturcius in Comment. ad*

tit. de R. J. l. 23 p. m. 147 n. 3. Et eatenus recte quoque laudatio hæc inter fraudes & modos illos refertur, quibus, citatis quasi equis, in peccatorum abyssum ruunt mercatores, D. Simon in Dissert. de Jure Mercatorum singulari c. 4 §. 8 lit. a.

4. Ampl. ut procedat non tantum ratione mercatorum in potentiore significatione acceptorum, sed quorumcunque venditorum.

5. Deinde notandum, quod eadem hæc parœmia interdum in plane alio & tali quidem capiatur sensu: *Quilibet mercator indicat rei suæ pretium*, loben enim est die waar bieten & opponitur τῶν feilschen, h. e. *interrogare. quanti res vendatur.*

6. Ratio, quia venditori constat de virtute suæ mercis & hinc optime illam æstimare potest.

7. Effectus, quod in dubio pro emtore lex faciat interpretationem l. veteribus 39 ff. de Pact. l. 172 ff. de R. J.

8. Ampl. ut etiam conditionem emtionis offerre debeat venditor Mevius P. 3 dec. 324 n. 6.

9. Exceptio est, quando agitur de accessoriis, quæ non venditor, sed emtor emtioni accessura dixit. Dn. Hertius in Rar. & Select. ex Univ. Jurisprud. Argum. de Parœmiis L. 1 par. 51 p. 698. Add. par. Bieten und wieder bieten macht den fauff.

XX.

1. **A**n der hunde hincken,
 Der huren wincken,
 Der frauen weinen,
 Und Krämer schwöhren
 Soll sich niemand kehren.
Canum claudicatio,
Meretricum approbatio,

Fæmi-

*Fœminarum lacrymatio,
Et mercatorum juramenta
Anemine sunt attendenda.*

2. Ratio primi est, quia canes pedem, levi ictu aliquo, aut lapide percussum, statim attrahunt; secundi, quia meretrices nutibus suis decipiunt juvenes; tertii, quia fœminæ ut flerent oculos erudiere suos; quarti, quia apud mercatores utile prævalet honesto, & pecunia imperat conscientiæ, ita ut multi negotiatores nihil sacrum habeant præter unicum pecuniæ lucrum, cui, ceu Deo, se totos consecraverunt. Conf. Speidelius in Speculo sub voc. Kauffmann p. 688.

Perjurata suo postponit numina lucro

Mercator stygiis non nisi dignus aquis
& in can. eliciens u dist. 88 dicitur: quod ille, qui emit & vendit, sine mendacio & perjurio esse non possit. Ein Kauffmann kan sich schwerlich für sünden hüten. Sirac. cap. 27 v. 26.

3. Declara, ita ut intelligatur de mangonibus, vernalitiariis, propolis & annonariis, qui quæ ad usum quotidianum hominis necessaria sunt, undique coemunt eademque minutatim rursus vendunt, vid. Crusius de indicibus delictorum P. 2 c. 36 n. 25 p. 185. & quidem quando vertitur eorum causa. Colerus de Processu executivo P. 1 c. 10 n. 149 p. 310. quamvis etiam, quod alienam causam concernit, parum fidei istis tribuendum sit. Crusius d. l. Dietherrus in Cont. Thes. Pract. Besold. sub voc. Schwören. p. 545.

4. Fallit regulariter quoad veros, & proprie ita dictos, mercatores, quorum fides pluris æstimanda. Vid. Bissel de literis collybisticis Sect. 6 n. 27 p. 63 & par. ein wort ein wort, ein mann ein mann, pro quibus præsumtio est. Hertius in Rar. & Select. ex Univ. Jurisprud. Argum. de Parcæm. Jur. Germ. L. 1 par. 53 p. 501. Circumferuntur adhuc alii rhytmi:

Ein krämer der nicht gerne leugt,
 Ein jud der niemand gern betreugt,
 Ein wasser das ohn schaden fleußt,
 Ein wolff der keine schaf zerreißt,
 Wie auch ein wucherer sonder geld
 Sind neue wunder in der welt.

Conf. *Excellent. Dn. Bodinus in Dissertatione Academica de privatorum commodi studio* p. 56. *Ventura de Valentius in Parthenio Litigioso* L. 1 c. 10 n. 11. *Meningering in Scrutinio Conscientiæ Catechetico* c. 6 Q. 98 p. 406.

Item:

Wer traut der krämer eyd,
 Und der juden gewissen
 Der wird beschwinnen,
 Wo nicht gar = = =

Item:

Erau nicht dem wolff auf der heid,
 Dem Advocaten bey dem eid,
 Dem pfaffen in seinem kleid,
 Dem degen aus der scheid.

XXI.

Das küssen ist nur ein abwischen.

Osculatio facile transit: nec enim effectum aliquem aut opus post se relinquit, sed statim evanescit. Man hat öftters nichts davon, als daß man sich hernach abwischen muß. Longe aliter, & quidem carminice, osculum describit *Menantes* in der liebes- und heldengeschichte der Europäischen höfe, p. 1107.

Was ist das küssen?

Ein Nectar der vom himmel kam
 Und mit den wohlust-flüssen
 Den geist berauscht gefangen nahm,
 Das ist das küssen.

Sed

Sed mox subjicit :

Was ist das küssen ?

Ein apffel vom verbottnen baum,
Verwelckte lust-Narcissen,
Nach süßer kost ein schwerer traum,
Das ist das küssen.

Concordat illud Amasæ apud Theocritum sic canentis :

*Ne satyrisce tu me, rem ajunt esse oscula inanem
Et facile abluta tolluntur & oscula sputo.*

Conf. Facetia facetiarum p. 291 & 477.

XXII.

I. **D**Es schulzens küß, und eines andern küß, sind zweyerley küß. Prætoris vacca, & alterius alicujus vacca, sunt diversæ vaccæ. Accidit nimirum aliquando, ut & Prætoris vacca, & alicujus villioris rustici vacca alienas depaverint fruges. Supervenit delator detrüger oder fluhrfnecht, & denunciat damnum ab hujus vacca datum, ab altera vero illatum reticet. Interrogatus, quare fecisset? respondet: Des schulzens küß, und eine andere küß, sind zweyerley küße; quo ipso significare volebat, quod differentia inter Prætorem & alium inferiorem rusticum ita afficeret vaccas, ut damnum a Prætoris vacca datum, propter respectum honorabilis istius personæ, non deberet attendi, sed remitti. Quæ ratio loquendi deinde in proverbium abiit, & toties hodiernum usurpari solet, quoties ob respectum personarum unius ejusdemque delicti pœna

uni, & quidem cui magis faveretur, remittitur, alteri vero irrogatur.

2. Sed enim repugnat hæc parœmia principiis moralibus & juris, cum paritas delicti requirat paritatem pœnæ. *l. 32 ff. de Adult. l. 30 in f. C. de Episcop. & cleric.* Quatenus nimirum ex favore & affectu privato, aut consideratione qualitatis, ad factum non pertinentis, impunitas alicui conceditur. Conf. *Grotius de Jure Belli ac Pac. L. 2 c. 20 §. 30 ibique Gronovius in notis. Schilterus in Manuductione Philosophiæ moralis c. 8 §. 40 p. 330.*

3. Aliud ergo, si ex causa legitima & publica, pœna condonatur a legislatore, adeo ut etiam *Huberus de Jure Civitatis sect. 2 c. 5 l. 3 n. 10 p. 556.* non dubitet statuere, etiam a vindicta criminis, jure divino prohibiti, abstinere licere, si absque magno Reip. periculo aut perturbatione supplicium exigi nequeat.

XXIII.

1. Raufft Eung (a) weg, so kommt Heing(b) wieder. *Conrado* abeunte *Henricus* reddit. *Martialis L. 1 epigr. 63. dicit: Penelope venit, abit Helena.*

2. (a) Eung corrupte dicitur pro *Conrado*, imprimis apud Saxones, ubi famosus adhuc est plagiarus iste Eung von Rauffungen. Apud nos in Franconia, & aliis locis confinibus, dicimus *Eurt, Eurl*, quod diminutivum est.

3. (b) Heing itidem corrupte hic ponitur pro *Heinrich* Henrico. Imprimis autem olim usitata fuerunt hæc vocabula, etiam inter ipsos Nobiles: hodie non nisi inferioris fortis homines, maxime famulantes, ita salutare consuevimus, quemadmodum etiam parœmi a hæc proprie de famulatio loquitur, ita ut sensus

sus sit: *Nihil refert, etiamsi servus vel ancilla famulatum suum deferat: facile enim alius in locum ac conditionem ejus collocari potest*, will Veter nicht, Paul will gern, de quo vid. B. Dn. Spenerus in opere *Heral-dico Part. Spec. p. 644.*

4. R. quia Germania referta hominum est, hincque eorum haberi potest copia. (2.) Quia & servus & dominus sperant conditionem meliorem futuram, adeoque in mutationem proclives sunt.

5. Declar. plerumque severiores dominos heros & heras eo provocare & dicere solere: Wer fragt darnach, laufft Euntz ic. vid. Hornigk de Regali Postarum jure c. 13 theor. 15 p. 256.

6. Limit. uttamen sæpius cum damno suo sentiant, quod malos dimiserint, & pejores receperint.

XXIV.

1. **W**er da hat die mühe, der muß auch haben die mühe. Cui negotium fa-
cessunt vaccæ, ille quoque commodum ex il-
lis habere debet. Juridice diceres: *commoda
cujusque rei eum sequi, quem sequuntur incom-
moda*, cum Plauto vero: *fortiter malum qui pa-
titur, post potitur bono*. Wo verdrießist, da ist
auch billig genieß.

2. Ratio consistit in æquitate naturali, qua omne
incommodum aliquo commodum compensatur l. cum
fisco 9 ff. ad Scm. Syll. Brunnemannus in Praelect.
Publ. ad Reg. Fur. Can. p. m. 124.

3. Probat id ipsum eleganter l. 10 ff. de R. J. §. item
pretium Inst. de Emt. Vend. c. qui sentit de R. J. in 6.
l. un. §. 4 ff. de caduc. toll.

4. Declaratur, quando scilicet commodi & in-
commodi par est ratio, utrumq. & commodum ex eo.

dem fonte proveniunt, & insuper persona tam operis quam lucri capax judicatur *Mullerus in Commentad. ff. de R. J. d. l. 10. lim. 1. p. 68. Bronchorst. ad eand. l. 10. p. 40. Barbosa in Thes. Loc. Com. sub voc. commodum. ax. 4. Ubi simul exemplum hujus limitationis suppeditat ex l. 73 ff. d. R. J.*

5. Ampliatur, ut procedat etiam vice versa: qui commodum habet, penes illum etiam incommodum esse debet, wer da hat die mühe, der muß auch haben die mühe. Quia omne commodum pertransit cum suo onere, *Munoz de Escobar de Ratiociniis Admin. c. 42 n. 12 & c. 20 n. 24.*

6. Ampliatur (2.) ut procedat etiam contra infantes & impuberes *Barbosa l. c. sub voc. damnum ax. 6.*

7. Limit. (1) nisi pactum vel contractus obstat. *Idem Mullerus l. c. lim. 2 v. g. si venditor periculum aut locator casus fortuitos in se recipiat Brunnemannus d. l.*

8. Limit. (2) nisi ob culpam suam onus sentiat, ut si se ingessit *ibid. apud Brunnemannum.*

9. Limit. (3) nisi onus sentiat ex pietate *ibid. n. 6.*

10. Lim. (4.) in dote, in qua mulier quandoque habet lucrum, & onus non patitur *ibid. n. 7.*

11. Exemplum regulæ habemus in allegato §. 3. *instit. de Empt. Vend.* ubi sicut ad emptorem incommodum post perfectam emtionem pertinet, etsi res nondum fuerit tradita, ita etiam commodum eidem adjudicatur. *Conf. Mullerus l. c. exemp. 3 pag. 66.*

12. Fallit hodie nostra paræmia, ubi incommodum sæpe datur sine comodo, & commodum sine incommodo.

Der da hat keine mühe,
Dem giebt man die mühe,
Und der da hat die mühe
Dem nimmt man die mühe,
Und giebt ihm die mühe.
Industria laudatur & alget.

XXV.

1. **E**inen fuß(a) in ehren,
Ran niemand wehren.

Osculum honoris nemo declinare potest.

2. (a) Osculum, quasi *oris cultum* dictum, differt a basio & suavio: illud datur amicis, istud conjugibus, hoc vero scortis, juxta illud:

*Conjugis interea basium hinc damus oscula amicis
Suavia lascivis miscentur gratia libellis.*

Confer. Petrus Mullerus de osculo sancto in anti-
loquio n. 5. seqq. & Ausonius Popma de differentiis
verborum sub voc. osculum p. 330.

3. Ratio, quia sicut osculum omne per se & sua natura nihil illiciti continet; ita in specie osculum illud honoris nihil illiciti in se habet, sed pacis & amicitiae indicium est. Illustris Dn. Strykius de Jure sensuum diff. VII c. 5 n. 11 p. 442. Rosenthal de feudis c. 19 concl. 28 n. 6 & 7.

4. Declara ita ut sub osculo honoris intelligantur oscula officii, & religionis, quorsum spectat illud Virgilii:

Amplexæ - - - oscula figunt.

atque illud Tibulli:

Et dare secretis oscula liminibus.

5. Nec non cæteris paribus oscula lusus, wann man der pfande spiehlet, und solche nachgebends mit einem fuß löset.

6. Fallit ergo quoad osculum lascivitatis, quod alias proprie suavium dicitur; hoc enim si datur alicui virgini, & quidem invitæ, ita ut ipsi non tam detur, quam rapiatur, actionem injuriarum parit, Strauchius in Exercitat. ad Jus Justinian. diff. 19 aph. 14 p. 31. ibique Celeberr. Thomastius in Annot. Prælaud. Dn. Strykius apud Barbosam sub voc. osculum ax. 3. ad pœnam

pœnam extraordinariam *idem de Jure sensuum d. l. n. 13.* Declarat tamen hoc ipsum *Dn. Thomafius d. l.* ita ut procedat, quando nuptæ invitæ rapitur osculum; de eo vero casu, ubi virgini solutæ illud figitur dubitat. Putarem ego hoc posteriori casu respiciendum esse ad circumstantias, imprimis vero conditionem personarum, ita ut si virgo aliqua honestioris sit conditionis, masculus vero vilioris fortis, utique virgini actio injuriarum detur, quamvis nec priori casu, quando scilicet nuptæ impertitur osculum, circumstantias negligendas esse existimem. Minimum non statim adulterium ex osculo libidinoso præsumi potest. *Menochius de Præsumtionibus L. 5. præsumt. 41 n. 29.* Quicquid autem hujus sit, id tamen certum, vasallum feudo privari posse ob osculum luxuriosum, uxori domini directi applicatum. *1. Feud. § ibi: cum ea turpiter luserit. Antonius disput. Feud. n. 11. § lit. b. Vultejus c. 11 n. 31. Strykius in Jure sensuum d. l. n. 24. & in Exam. Jur. Feud. c. 23 Q. 15.* Plura de osculo, & num ex eo illibata censeatur pudicitia virginis? vid. *Kornemannus de virginitate c. 23. p. 75.* Minimum *Rudolphus I. Habsburg.* osculum ab Episcopo, Comite de Leiningen, uxori ejus datum, non adeo æqui bonique consulebat, his verbis illum increpans: *Er habe einen Pacem vor sich und vor keinen andern; wolte er aber einen Pacem haben zu küssen, so solte er sich einen schaffen.* Quo facto Episcopus statim in fugam se conjiciebat. *Hondorffius in Promt. Exempl. P. 2 p. 363.*

XXVI.

I. **D**ie lincke hand gehet von herten.
Manus sinistra venit de corde.

h. e. *Quicquid fit aut datur alicui manu sinistra, id ex imo venit pectore ac corde.*

2. R. quia sinistra manus cordi proximior quam dextra est.

3. Declara, hoc procedere secundum opinionem vulgi, qui rationem captavit, & argumentum a proximitate cordis ad operationes & actiones animæ, crediditque illud meliori fieri animo, quod sinistra, quam quod peragitur dextra.

4. Declaratur (2.) ita ut tamen porrectio dextræ a prudentioribus pro Symbolo fidei habeatur juxta illud: *en dextra fidesque*. Objicis: atqui in matrimonio morganatico bey der vermählung zur linken hand manus porrigitur sinistra, ergo minor quoque fides hic promittitur. Resp. Manus sinistra ibi non tam Symbolum minoris fidei (quasi scil. conjuges in tali matrimonio viventes fidem conjugalem adeo sancte invicem sibi servare non deberent) quam minoris dignitatis ac successionis est, ita ut talis conjux & liberi exinde suscepti non eadem cum patre gaudeant dignitate, & pleno jure successionis, de qua materia diversæ extant dissertationes Academicæ, *Altdorffi, Argentorati, Jenæ & Francofurti ad Viadrum publici Juris factæ*, quæ conferri huc possunt. Add. *Excellent. Dn. Strykius de dissensu sponsalitis Sect. 5 §. 71 p. 269. & de success. ab intestato Diff. 8 c. 3 §. 13 c. 10 §. 91 c. 11 §. 10.*

XXVII.

1. *Leipzig liegt hauffen und Leipzig liegt drinnen,*

Also kan Leipzig nicht Leipzig gewinnen.
Est scomma, quo obsidium illud fugillatur, quo Saxonix Elector *Johannes Fridericus*, urbem Lipsiensem A. 1547 cinxerat, bellum gerens cum *Mauricio*, Duce Saxonix, lineæ Albertinæ.

næ. Cum enim gloriosissimæ memoriæ Elector obsidium istud solvere coactus fuisset, frustra multis in urbem injectis globulis ignitis, causa & culpa a plebe transferebatur in præfectos militiæ, quorum multi & bona & uxores & liberos suos tunc temporis inibi habebant. Credebatur ergo intuitu horum obsidentes fecisse ludibrium aliquod oculorum Electori, & hinc dicebatur: Leipzig ligt haussen h. e. unter denen belägerern sind viele, welche gut leipzigisch sind, weilen sie ihre Güter und freunde drinnen haben Leipzig ligt drinnen h. e. in Leipzig sind viele, so gute freunde der belägerer sind: also kan Leipzig nicht Leipzig gewinnen, Ratio, weil gute freunde einander nicht zu beißen pflegen. vid. Hübner in P. V. seiner fürken fragen aus der Politischen Historia. p. 871.

XXVIII.

1. **F**ürken kanst du das leben dein,
Verlängern kan es Gott allein.

*Anticipare dies poteris, producere nunquam,
Prolongare Dei est, abbreviare tuum.*

2. Ratio, quia homini Deus constituit terminum, quem non quidem transgredi (vid. v. 5.) sed anticipare tamen potest.

3. Declara ita, ut ille terminus vitæ a Deo præfixus certus quidem, nec tamen *Parcarum* quadam lege, & stoica necessitate absolutus, causasque secundas excludens,

cludens, sed præscientia divina & decreto, causas secundas includente, præfinitus sit: ita enim vitæ humanæ cursum & exitum divina moderatur providentia, ut neque causas secundas excludat, neque ad eas etiam alligata sit. Vid. *Hiobi c. 14 v. 5 & c. 21 v. 21. Psalm. 31. 16.* Et *Beckmannus in Not. ad Compend. Hutteri Loc. 7 Q. 2 p. m. 299. Add. Reinkingt in der Biblischen Policey L. 3 ax. 54 p. 855. Mollenbecius Divis. Jur. cent. 1 div. 28 n. 4. p. 74. B. Dn. D. Bajerus in Dissert. quam de termino vitæ publici juris fecit Jenæ 1686.* Hinc non tantum violento, sed & subtili quodam modo, v. g. nimis curis, ira, tristitia, ebrietate quis potest suam abbreviare vitam *2 Cor. 7 v. 10. Sirac. 30 v. 26. c. 31 (32.) v. 30.* Exemplum. ubi Deus prolongavit vitam, nobis præbet *Hiskias.*

XXIX.

1. **D**es mannes list ist behend,
Der weiber list hat gar kein end.

*Virorum subitanea astutia,
Fæminarum vero perpetua est.*

2. R. quia fœminæ, ut plerumque otiosæ, aut certe rebus gravioribus non intentæ, exercent se in arte fruendi technas.

3. Comprob. per illud *Siracidæ dictum: Es ist keine list über frauen list, c. 25 v. 19. & 26. Alle bößheit ist gering gegen der weiber bößheit.*

4. Declara, quando scilicet pudendum facinus patrare & illud occultare vult fœmina. *M. Georgius Schulz in Dissert. de blanda mulierum Rhetorica, qua Lipsiæ prodiit A. 1678 n. 52 p. 62.*

5. Declar. (2.) procedere diæterium hoc *en mages* quoad fœminam versutam, & quatenus trica, technæ, atque astutiæ excogitandæ veniunt, ita ut sensus sit:

fit: ubi opus est technis & dolis, ibi aptiores fœminæ sunt, quam masculi, cæteris scilicet paribus, non vero &c. *Idolæ* de omni muliere in genere *ibid.* Conf. *Schæpferi Dissert. vom junggesellen-recht Francofurti ad Viadrum 1689. c. 4 n. 41 p. 62.*

6. Exempla passim obvia, & ex veteri historia celebres sunt *Athalia, Isabella, Agrippina, Semiramis* &c. Conf. *Reinking in der Biblischen Policy L. 2 ax. 4 p. 158.*

Wenn tugend ist die argelicht,
So kan man auch recht sicher glauben,
Daß unter einer frauen hauben
Die kugheit oft verborgen ist.

XXX.

1. **D**es müllers henn und wittwers magd
Hat selten hungers. noth geklagt.

Molitoris gallinæ & viduorum aucillæ raro habuerunt, quod de fame conquererentur.

Mentio hujus dictarii fit apud Besoldum in Thef. Pract. sub voc. hunger p. 409.

2 Ratio (1) quia gallinæ & ancillæ occasio furandi est. (2) Quia sicut molitores alienis granis suas pasce-re solent gallinas; ita etiam vidui suis plerumque benevolunt ancillis. (3) Quemadmodum gallinæ in mola hic atque isthic grana reperiunt & colligunt e sac-cis delapsa; ita etiam ancillæ, quæ metuendam non habent heram, multa in saccum suum vertunt & sanguinem, quæ nava & industria hera alioquin sibi vindicat & servat.

3. Declaratio jam tum inserta ipsi parcemiæ adje-cta particula selten.

4. Hinc

3. Hinc observa, quod in multis locis peculiari statuto prohibitum, ut ne molitores in molam intro-mittant gallinas. Vid. Coburg. mühl-ordnung d. A. 1685. §. zum fünfften solle kein müller weder gänse, hühner, enten, noch ander vieh in die mühl gehen lassen. Ere etiam esset, ut peculiari lege prohiberetur, ne vidui juniores diu cum puellis rem curarent domesti-cam.

XXXI.

1. **E**in nachbar ist dem andern einen brand schuldig. Vicinus vicino incendiū debet, h. e. *damnum incendio vicini illatum vicino a quo ferendum animo.*

2. R. quia quilibet ex vicinis in idem incidere potest infortunium. Vid. Dietherrus in *Continuatione Thes. Pract. Besoldiani sub voc. nachbar* p. 453. Berens in *Dissert. Acad. Disput. 14 Q. 3 p. m. 35.*

3. E. G. quando in ædibus meis incendium exoritur, & flamma deinde vicinorum corripit ædes, ego non teneor damnum vicino exinde datum resarcire. Declar. quatenus neque omittendo neque committendo aliqua culpa admissa. *Præclar. Dn. Hertius in Select. & Rar. ex univ. Jurisprud. Argumentis de Pæcniis Germanicis L. 1 par. 22 p. 430.* Et quoniam culpa non præsumitur, hinc vicinus ad illam provocans eam quoque probare tenetur *ibid. §. 2 p. 431.* Idem quoque de jure Saxonico procedit. Vid. *Sandrecht L. 2 art. 38 vid. l. 9 ff. de incend. ruin. nauf. l. capitulum 28 §. 11 ff. de pæn. etiam si culpa illa levissima sit, l. 44 ff. ad l. Aquil.*

XXXII.

1. **M**an muß dem kind einen nahmen geben. Nomine insigniri debent infan-

tes. h. e. *Rerum nomina specifica ac propria esse debent.*

2. Ratio, quia ex confusione & generalitate verborum oriuntur confusiones rerum, damna, lites, & varia incommoda.

3. Confirm. per illud *Justiniani §. 5 Instit. quibus mod. testam. infirm.* ubi dicitur: *quod commodius sit singulas causas singulis appellationibus distinguere.*

4. Declara, valere paræmiam nostram imprimis tunc, quando verba generalia, dubia sunt ac captiosa, & modo huc modo illuc flecti & detorqueri possunt.

XXXIII.

1. **M**An soll nicht harren (a) auf einen narren.

Stultum præstolari, denec veniat, non debemus.

2. (a) Harren idem est ac expectare; hinc die harre, harrung Spate im teutschen Sprach-schatz sub voc. harr p. m. 770,

3. Ratio, quia alias stultitiam ejus adhuc magis firmamus, wann man den bauern bittet, so grollet ihn der bauch, und wenn man dem narren hosieret, so wird er noch nârrischer, & insimul etiam nos stultitiæ facimus eos: hinc aliud natum diverbium: Hoffen und harren macht manchen zum narren.

4. Declaratur ita, ut imprimis in conviviiis duo vel plures non expectare debeant unum, ihrer zwey sollen nicht harren auf einen narren.

5. Declar. (2) modo tempus præfixum & elapsum fit: alias enim non tantum civilitatis sed & juris vinculo ad expectandum obligati sumus; cum tempus alicui rei præfixum de forma ipsius rei fit. *Tabor apud Barbosa in Thes. Loc. com. sub voc. tempus ax. 6.*

6. Lini.

6. Limitatur, quando absens iustas habet causas, quare in tempore venire non potuerit, aut etiam quando dignioris conditionis est, oder gar eine ständsperson. Belgæ dicunt:

Die men niet wacht, die men niet acht.

Nos dicimus: Auf den man nicht wartet, den achtet man auch nicht. *Arnoldus Montanus in Annotat. ad Erasmi Rotterodami colloquia de convivio religioso p. m. 138.*

XXXIV.

1. **N**arren wissen alles. Stultis cognita sunt omnia. *Lutherus Proverb. 20. n. 2. in notis.*

Ratio, (1) quia plus scire velle, quam satis sit, intemperantiæ genus est, *Lipsius Lib. 1 Pol. c. 10 n. 13* (2) Quia, qui fructuosa, non qui multa scit, sapit, *ibid. n. 4.* (3) Quia arrogantia stultorum proprium est. *Besoldus in Thes. Pol. sub voc. narr p. 701.*

3. Declara, quatenus nimirum perfecte quis scire prætendit omnia: nam quoad primos fontes, prima principia atque causas aliquid scire, sapientiæ est. *Itterus in Synopsi Philosophiæ Moralis Lib. 3 c. 12. inf. p. m. 140.* Et hoc sensu etiam *Aristoteles 1 Metaph. c. 2.* tradit: sapientiæ esse, scire omnia.

4. Declar. (2) quod imprimis quoad illos sciolos verum sit, die klüglinge, die da geschossen sind, einen sparren zu viel haben, das gras wachsen, und die stöbe busten hören; bey einem haar wissen, wie viel die kuh schwänze hat, und wie man mit der geiß ackern solle. De ejusmodi sciolis Germani nostri proverbialiter quoque ita dicere solent. Er ist eine gescheide wurst, wird bald ein säusack werden.

Narren lassen sichs verdriessen,
Wann man sagt, daß sie nicht wissen
alle sachen.

Kluge lassen sichs verdriessen,
Wann man sagt, daß sie alls wissen
recht zu machen.

XXXV.

1. **W**enn man die narren auf den markt
schickt, so lösen die krämer geld. Stul-
ti emaces ditant mercatores. Addunt non nul-
li: kinder und narren; Ratio, quia facile deci-
pi possunt.

2. Declar. (1) Si emtor tantæ sit simplicitatis, ut ad
contractum aliquem ineundum plane ineptus sit;
hoc casu sicut emtio-venditio est ipso jure nulla, vid.
*Simon in Dissert. sub ejus præsidio Jenæ de jure Mer-
catorum singulari habita c. 4 §. 1.* Ita nihil compen-
dii exinde potest habere venditor. Qua propter e-
tiam istis invitis curator datur. Vid. *Hoppius in Com-
ment. Inst. tit. de Curatoribus §. 4 p. 204.*

3. Declar. (2) Si emtor quidem ad officia commu-
nis vitæ sufficientem habeat intellectum, & rebus
suis quodammodo superesse possit, ultra tamen di-
midium læsus sit, hoc casu emtio *ex l. 2 C. de rescind.*
Vend. rescindi, & sic luerum quæstuoso venditori in-
terverti potest, nisi sc. dolus causam dederit emtioni
venditioni, & sic vitium nullitatis alicujus insanabi-
lis ei conciliaverit: tali enim casu non tam rescissio-
ne, quam declaratione opus, nimirum, quod emtio
illa ipso jure nulla sit. Conf. *Arumæus in Comment.*
ad l. 2 C. de rescind. vend. th. 3. p. m. 1107. & paræm.
Wer die augen nicht aufschut, der thue denbeutel auf.
Also auch grosse herren, wann sie was zu negociiren ha-
ben, sollen nicht einfältige und unverständige leute dazu
neh-

nehmen, sonst lösen die Krämer hier auch geld, indem der gegenheil den unverständigen hinter das licht führet, und zu seinem zweck kommet mit des andern schaden.

XXXVI.

1. **P**riester (a) und weiber soll man ehren.
Sacerdotes & mulieres venerari debemus.

2. R. primi membri est, quia sunt ministri Dei: honorans igitur sacerdotes, honorat Deum. E contrario injuria clericis facta, Christo facta esse censetur, utpote cujus legatione funguntur *c. accusatio in f. ii q. 7. Conf. Schurpfius Cent. i conf. 44 p. m. 162.*

Ratio secundi membri est, quia alias mariti & parentes earum offenduntur, quam offensionem deinde & illi, & comprimis vero mulieres, affectibus agitatae, quovis modo vindicare solent.

3. Declar. honorem verbi divini ministris jure meritoque præ aliis exhiberi, scæminis vero secundum alios debere. Gebet dem weibischen als dem schwächsten werckzeug auch seine ehre. *1. Petr. 3.* ita ut honor iste, quo præcedentiam cedimus scæminis, magis ex civilitate nimia, quam ex debito quodam sit.

4. Declar. (2) intelligendum esse diverbium, quantum nimirum punctum præcedentiae attinet pro conditione & qualitate muneris clericalis; denn gleichwie nicht alle gleich sind, die mit dem Kaysen reiten, so sind auch nicht alle gleich, die hinter dem Pabst oder Bischoff hergehen. Id olim quæsitum fuisse, memini, an Diaconus in aliqua civitate præferendus sit Licentiato Juris? Pro hoc responsum fuisse ea propter, quia facultatem utendi privilegiis doctoralibus jam

obtinuit, testis est *Ahasverus Fritschius in observat. Jur. Eccles. Pract. obs. 21 p. 21.*

5. Declara clericos non ambire debere superbia primum locum ob verba Christi *Matth. 23 v. 6 & 7. Luca 22 v. 26. Philipp. 2 v. 3.* locum tamen competentem posse tueri. *Fritschius d. l.* sed vulgus eorum altius tendit, magis suum quam Christi honorem tuetur, affectibus indulget, & sub figura sacri officii sæpe aliis injuriam infert.

XXXVII.

1. **W**em nicht zu rathen, dem stehet auch nicht zu helfen. Pereat, qui consilio parere non vult. Alias dicitur: consilio, quod respuitur, nullum subest auxilium. *Es ist kein rath gut, man folge ihm dann.* Parallelum est illud: Consilia bona, si nemo pareat, in usu non sunt.

2. Ratio: etenim consilia bona sunt quasi emplastra, quibus mederi possumus malo. Unde quoque ille, qui bonum respuit consilium, & tamen eo opus habet, ægrotanti comparatur, qui non vult audire medicum, & hinc mori necesse habet. *Reincking in der biblischen Policey L. 2 ax. 85 p. 398 inf.* Drum thue nichts ohne rath, so gereut dichs nicht nach der that. *Sirac. c. 33 v. 24.* imprimis quando consilia cum prudentioribus habentur, denn vorgethan und nachbedacht, hat manchen in groß unglück bracht.

3. Declaratur ita, ut intelligendum sit, de bonis consiliis; hæc enim qui fusque deque habet, eum deum pessumire oportet.

4. Ampliatur, ut non tantum procedat quoad privatos, sed etiam Principes, aliosque magnates, qui sæpe perire malunt, quam suorum ministrorum salu-

salubri consilio dare locum & benignas præbere aures. Recte *Comineus L. 9 Comment.* inscienter faciunt Principes & inconsulte, quando suam privatam sententiam multorum judiciis anteferunt; dici enim non potest, quantum sæpe malorum ex eo proveniat.

4. Exempla sacra lege apud *Reinhardt d. I. § P. Abrahamum a S. Clara* in dem Etwas für alle III. p. 39.

XXXIIX.

1. **W**äre nicht der rag (a) und der haas(b)
Und der schreiber mit der küpfjern
naas,
So läge mein Herr nicht im grünen
gras. (c)

2. (a) Per tmesin ponitur pro Raseberg. Fuit *Friedericus Raseberg*, natione Variscus & genere nobilis, illustrissimo quondam *Michaeli*, ultimo Comiti VVertheimensi a consiliis, & civitatis VVertheimensis præfectus, qui durante tutela & matrimonio dicti Comitis ad clavum sedebat, & colludens cum focero ejus Comite *Königsteinio*, eo rem dirigebat, ut hic mortuo genero possessionem Comitatus VVertheimensis nactus fuerit, sub Prætextu, quod vidua filia *Königsteinii* gravida esset, pro præmio sibi suoque socio duos pagos, *Uttingen* & *Helmstadt* stipulatus, quos moribundus præteritus donaverat *Michael*.

3. (b) Erat collega Præfecti Raseberg: Quomodo autem scriba fuerit appellatus, id non liquet.

4. (c) Erat ultimus comes a gente VVertheimense, *Michael* dictus, denatus d. 14. Mart. 1556.

5. Ratio hujus vulgati, quod cives VVertheimenses in diversorio, a rosa dicto, parieti inscripserant,

est, quod in trigam hanc ministrorum causa & culpa mortis Michaelis fuerit collata, prout omnia prolixius exposita in Chronicis manuscriptis Comitatus Castellani. Von diesem Herrn mag man wohl mit dem P. Abraham a S. Clara in dem Etwas für alle III. p. 45 sagen. daß er das seitenweh, h.e. böse und tugendlose rätke an der seiten gehabt.

XXXIX.

1. Als niet kommt tot yet,

Dann kennt yet hem selven niet. (a)

Est mordacissimum Belgarum veriverbium, secundum nostra in dialectum de verbo ad verbum ita efferendum: Wann nichts kommt zu etwas, dann kennt etwas sich selber nicht. Clarius: wann aus nichts ein klein wenig was wird, so kennt es sich selber nicht mehr. Latine;

Cum nihilum fit hilum,
Hilum se nescit nihilum.

2. (a) Ex vocibus kenn niet conflatam esse vocem Salicam *Cenitus* tradit Gottifredus V Vendelinus in suo Glossario vocum Salicarum sub voc. *Cenitus*, ita ut vi originis *Cenitus* idem sit, ac non noscens se ipsum Unde quoque exclamationem hanc d. l. subiicit: *O quam multi hodie sunt Kenniti.*

3. Dicitur igitur hoc proverbium in repente fortunatos moxque superbientes. *Wendelinus d. l.* ita ut sensus sit: quam primum iste, qui nihil plane dignitatis possidet, aliquantum tollitur in altum, statim illi ilia rumpuntur. Convenit nostra parœmia:

Es ist kein messer, so schärffer schiert,

Als wann ein baur ein edelmann wird.

quam confer.

XL.

XL.

1. **G**edingt pferdt machet kurze meilen. (1)
 Equus conductus brevia reddit millia-
 ria. Eodem illud recidit: Eigene sporn und
 gedingte pferd machen kurze meilen.

2. Ratio, quia conductos equos, ceu rem alie-
 nam, adeo non curamus, & hinc ad cursum magis
 incitare solemus, quam proprios equos: pereunt e-
 nim locatori, tanquam domino suo.

3. Declara proverbium nostrum imprimis pro-
 cedere quoad equos veredos, vid. tit. 51. l. 12 C. de cur-
 su publico & angariis &c. ubi sedes materiae: *est von
 post-und frohn-pferden.*

4. Declara tamen insinul illud, ut si dolo vel et-
 iam lata aut levi culpa vitium & damnum faciat e-
 quus conductus, wann man das pferd entweder mit
 fleiß ansporet, daß es schaden nehmen soll, oder aber we-
 nigstens doch leicht hätte gedencken können, daß es sol-
 cher gestalt nicht ohne schaden abgehen würde, condu-
 ctor illud præstare teneatur. Prius per se patet, cum
 dolo & malitiæ indulgendum haud veniat. Posterius
 vero constat ex l. 5 § 2 ff. commod. E. g. Quando e-
 quus ad certum locum mihi locatur, ego vero ulte-
 rius eo utor, & equus deinde perit, aut detrimentum
 capit, jure meritoque desuper conveniri possum l.
 ult. ff. Commod. vel etiam quando ego equum calca-
 ribus ita incito, ut intra destinatum tempus non tan-
 tum in locum determinatum veniat, sed & adhuc
 plura aliquot millia currendo absolvat, & eapro-
 pter vitium faciat, damnum meum est. Conf. Brun-
 nemannus in Comment. ad d. l.

5. Utrumque facere amant plerique studiosi, non
 recte se usos fuisse equis existimantes, nisi illos do-

minis locantibus tremulos remittant, sic müssen vorhero reß geritten seyn. Idem dicendum, si quis equo imponat valiliam, nimis gravem, qua iste deinde premitur, & vitiosus fit, nam & hoc casu damnum illud sarciri debere a conductore, justum est & æquum. *Bartolus in l. quin insulam §. qui mulas n. 1 ff. Locat. Add. Tabor apud Barbosam in Thesouro Loc. Com. sub voc. equus ax. 3. 5 & 6.*

XLI.

1. **R**lanck (a) überwand den ranck. (b)
Rhetorica vincebat logicam.

2. (a) Ita Saxones inferiores dialecto sua pronunciant vocem *klang*, per quam hoc loco rhetorica intelligitur, quæ verba ita disponere & pronunciare docet, ut euphoniā & gratum sonum pariant in auditorum auribus.

3. (b) *Ranck*, vel secundum nostram dialectum *Klang* significat proprie astum; h. l. vero illam Philosophiæ partem denotat, quæ docet, quando non tantum bene ratiocinari sed & fallacias componere & resolvere possimus, uno verbo Logicam. Scilicet cum insignis ille Rhetor, *Gerhardus Hildesienſium Episcopus*, in prælio *Dincklariano* cepisset *Albertum Riemenſtorpium*, Antistitem *Halberſtadiensē*, hominem logicum, in Saxonia proverbialiter dicebatur: *Klanck überwand den ranck*, vid. *Commentator in Chronicon Comit. Schaumburg. Hermannī de Leerbecke p. m. 74. & Lucæ vhralter Grafen=ſaal p. 281.*

4. R. quia fortior erat *Gerhardus Rhetor* *Alberto Logico* & felicior *ibid.*

XLII.

1. **W**O der König sitzt, da ist es oben an.
 Ille locus præcipuus sive primarius
 est, quem rex occupat, h. e. *ille locus honorabi-*
lior est, quem primarius & dignior occupat.

2. Ratio, quia non locu personam, sed locum
 persona ornat. Der ort zieret nicht den mann, sondern
 der mann den ort.

3. Ampl. etiam si ille a Rege vel pr mario occupa-
 tus locus alias in se, & secundum stylum curiæ, confi-
 deratus, minus honorabilis, & infimus esse repute-
 tur.

4. Nisi antea conventum, quod plane non ad præ-
 cedentiam respici, sed prout forte fortuna fert, sedes
 occupari debeat; quo casu plerumque mensa orbic-
 ularis adhiberi solet. Conf. *Dissert. Dn. Jessen de*
Jure præcedentiæ Argentorati 1671. habita, P. VII
§. 1 p. 49. Sic enim locus quidem ille primarius ma-
 net, ubi primarius sedet, sed citra tamen ullum effe-
 ctum, ita ut quilibet pro conditione sui characteris
 ornet locum, & ille qui proximus a Rege sedet, nul-
 lam habeat *ἐξοχήν* præ illo, qui habito respectu ad
 Regem ultimus est. Quicquid autem hujus sit inter
 vitia, Christianis indigna, refert studium occupandi
 locum primarium Servator noster *Marc. 12 v. 39.*
Luc. 11 v. 33. Add. *Luc. 15 v. 7:8.* Conf. *parœmiarum*
 Priester und frauen soll man ehren.

XLIII.

1. **E**Cce! conveni, (a) kommst du nicht, so
 hole ich dich. Ecce! ego conveni te co-
 ram judice, vel etiam, ecce veni ad me, si non
 compares, te accersam. Est parœmia, in qua ve-
 tus

tus ille in jus vocandi modus latet, dum quilibet debitori suo privata auctoritate denunciare poterat, ut juris experiundi causa coram magistratu se sisteret, nisi ab actore ad judicem rapi & abduci maluerit.

2. Ratio, quia hæc facultas a jure data erat & quidem propter effugia reorum; hinc quando quis tergiversabatur, non tam Actoris quam Prætoris auctoritatem spernere videbatur.

3. Ampl. in tantum, ut contorto collo quis invitatus trahi potuerit ad Prætorem.

4. Ampl. (2) ut mulctæ reus fuerit, qui in jus vocatus, non comparuit per *t. t. ff. Si quis in jus voc. non comp.* nec judicio sistendo satisdedit idoneis fidejussoribus *t. t. ff. in jus voc. ut eant aut &c.*

5. Ampl. (3) ut ille etiam judicii pœnalis reus fuerit, qui vi injusta vocatos exemit, & sic fecit, ut ne comparuerint. *t. t. ff. ne quis cum qui in jus voc. vi exim.*

6. Fallit hodie, ubi non nisi mediante judice fieri legitima citatio potest, vid. Doct. *ad t. de in jus voc. Conf. huc Obrechtii Exercitium Juris antiqui & Rosinus de Antiquitatibus Rom. L. 9 c. 12 p. 670. & 685. ut & B. Leiseri Dissert. de in jus vocatione sub ejus præsidio Wittebergæ habita.*

XLIV.

1. *Es ist kein dörfflein so klein, es ist doch des jahrs kirchweyhe* (a) *darinnnen.* Velin minimo etiam pago anniversaria celebrantur encoenia.

2. (a) Est vox composita ex *kirch* & *weyhen* h. e. consecrare; *weyhen* enim apud veteres Germanos sacrum.

crum erat. Synonyma sunt *kirchmeß*, *fermis*, *fermes*. *Fritschius de mundinis* c. 1 n. 21 & 25. vel ut Franconica Dialectus habet: *firm*, *kirbe*. Vid. *Wehnerus in observat. Pract. Besold. in Thes. Pract. & Spedelius in speculo sub voc. kirchweyhe*. Quoniam vero per injuriam temporum eo perventum, ut encœnia non tam Deo, quam Baccho sacra sint, & ludis conviviisque celebrentur, Vid. *Leucht in Tract. Acad. de jurisdictione* p. 450. hinc pro quacunque epulatione, comestatione & vita libidinosa usurpari solent, hunc in sensum: *nemo, quam vilis etiam sit, tam contente & modeste se gerit, quin una vice per annum aliquid indulgeat genio*. Dicunt etiam: *Es ist des jahrs nur einmahl kirchweyhe*, hoc sensu: unica tantum vice se libere uti licet per annum, persuasi, quasi id magno non verti posset vitio. Conf. *Agricola in auslegung gemeiner sprichwörter* P. II n. 342 p. 45.

3. R. quia voluptas tale vitium est, ad quod vulgus hominum proclivis est.

4. Declara, & quidem imprimis quoad homines plebejos, qui partim ad voluptatem, partim ad avaritiam proni sunt. *Buddeus in Elementis Philosophiæ Pract. p. 82 §. 184.*

5. Declara (2) valere parœmiam, in sensu etiam proprio acceptam, & quidem eatenus, quatenus in pago aliquo reperitur templum vel capella, tanquam causa, ob quam instituuntur encœnia, quanquam hodie vel minimi etiam viculi, ne capellam quidem habentes, celebrare soleant encœnia, tempus illud observantes, in quod incidunt encœnia ejus templi, quod frequentare solent, wo sie hinsparren, quod tollerari posset, si in officio se continerent;

Der reiche suchet sich ja täglich zu ergehen,
Und warum wolte man nicht willig auch zugeben,
Daß armer leute zahn bißweiln sich könten wehen
An einem stücklein fleisch, bey einem sauren leben.

XLV.

1. **A**uf eine frag gebühret sich eine verant-
wortung. Ad accusationem quadrat
defensio, vel accusato vonvenit excusatio.

2. Ratio, quia in excusatione consistit defensio,
quæ juris naturalis & divini est, adeoque nemini au-
ferenda, pertinet enim ad substantialia processus. *Il-*
lustris Du. Strykius, Præceptor olim noster devenian-
dus in Introduct. ad praxin forens. c. 1 §. 14 p. 8. Ra-
tio rationis, quia unusquisque casum actionis ita
proponit, prout utilitas id suggerit, vera plerumque
tacendo, & falsa narrando. Ne autem Judex per fal-
sa narrata sub - & obreptitie proposita decipiatur, &
pars adversa injuste condemnatur, necesse est, & æ-
quitatis ratio exigit, ut accusatus audiatur, & ad
propositam actionem respondeat. Vid. *Clem. sape*
X. d. V. S.

3. Conf. per t. t. C. de Requir. reis & Genes. c. 3
v. 9, ibi: Adam wo bist du?

4. Declara, si non solennem a jure positivo præ-
scriptam, certe tamen minus solennem requiri de-
fensionem ad legitimum processum.

5. Ampl. Etiam si præsumtio & suspicio militet
contra accusatum L. 5 ff. de pæn. Tabor apud Barbo-
sam in Thes. Loc. Comm. sub voc. condemnatio ax. 1.

6. Ampl. (2) ut procedat non tantum in causis ci-
vilibus, sed & criminalibus, in tantum, ut nemini,
ne quidem diabolo, ut doctores loqui amant, citra
nullitatis vitium, denegari possit defensio, etiam in
processu summario.

7. Ex-

7. Exceptio est, quando reus contumaciter abest *L. 13 C. de Judic.* Contumaciter autem abest, qui peremptorie citatus emanet. *Sonnemannus in Praelect. ad LL. Notab. p. 75. Conf. Fuchs in Introd. ad Praxin L. 2 c. 8 p. 308.* Dummodo hoc casu citatio rite infinuetur, & insinuatio probetur, cum sine hoc actu processus in contumaciam non subsistat. *L. 5 §. 1 ff. ex quib. caus. in poss. eatur. Tabor d. l. Mynsinger Cent. 6 ob. 10 n. 8.* Plura quæ huc adferri possent, vid. apud *Commentat. ad d. t. de Requir. reis & Dn. Schleensinium in Diss. de Inquisitione in Adamum & Evam, Lipsiæ 1687. habita,* nec non apud *Consultiss. Dn. D. Zollium in Disput. de Processu summario Rint helii ventilata th. 21. Diss. Dni. Eberhardi de Notorio p. 34. & Ayrer in processu Juris L. 2 c. 6 Ob. 3.*

XLVI.

1. **W**er will klagen, der klage fest. Qui agere vult in iudicio, ille condigna cura & emphatice agat.

2. Ratio, quia actor in sua potestate habet, an & quando agere velit. (2) Quia negligentia sua etiam iusta causa cadere potest.

3. Confirmat hanc parœmiam *l. 42 ver. nam place qui agit. ff. d. R. J. Conf. l. 4 C. de edend.*

4. Declar. modo actor iustam quoque foveat causam. E.G. (1) Disquirat acturus an agere ipsi conducatur, ne aerem magis quam adversarium feriat *Exc. D. Beier, Præceptor olim noster in Jurisprudencia primus in Dissert. de confessione & inficiatione tacita c. 5.* (2) attendat, quænam actio sit eligenda, ne impingat contra monitum imperatoris *§. 5 Inst. quod cum eo qui in al. quorsum facit illustr. Strykii Tract. de Actionibus investigandis & Dni Frommanni Professoris*

ris olim Tubingensis, Dissertatio de Electione actionis utilioris. (3) Habeat quoque processus rationem vid. id. Stryx. in introd. ad Prax. c. 1. § 3. (4) Conquirat in tempore probationes sufficientes. (5) Contradicat recte adversario, vid. Beier in Logica Juridica L. I c. 6 §. 3 n. 155. (6) Non desistat statim, quando una vel altera instantia sententia profertur contraria; sed si juris sui certus, solícite & constanter illud persequatur. Sæpe enim iudex, sæpius advocatus, sæpissime ipse actor peccat, quod in alia instantia corrigi potest; modo, quod hunc punctum attinet, causa etiam operæ pretio digna & actor securus sit in conscientia. Sic enim tandem bona causa triumphat, Pertinacia illa noxia longe abesse debet.

XLVII.

I. **D**er kaiser bringt das geleit (a) mit sich. Imperator secum affert conductum.

2. (a) Per conductum das geleit h. l. intelligitur illud jus, quo in via publica & fluminibus peregrinantes utuntur, & hoc ipso illis & illorum bonis securitas procuratur. *Orth. de jure conducendi C. 1 p. 4. Add. Illustris Dn. a Seckendorff im fürsten-staat P. III c. 3 reg. 3.* ita ut sensus sit: *non opus est ut imperator petat se conduci ab aliis, ipsemet se conducere potest.* Origo autem dicterii exinde esse videtur: Als A. 1558. den 11. Febr. König Ferdinandus, Car. V. bruder, auf Franckfurt zur crönung reisend nacher Nürnberg kommen, des damaligen Herrn Marggrafen Georg Friedrichs Durchl. aber sich mit einer ziemlichen mannschaft an denen Nürnbergschen Grenzen eingefunden, und sich des geleits angemasset, also daß es mit denen von Nürnberg zu einem combat kommen, König Ferdinand

nand mit ernst fried gebothen, und gesagt haben solle:
Er bedürffe keines geleitmanns, er wäre das geleit selbst.
Vid. Historische nachricht von dem ursprung und wachst-
thum des H. R. Reichs Stadt Nürnberg p. 457 seq.

3. Ratio est, quia Imperator sua autoritate securus
non opus habet conductu. *Orth. d. l. p. 123. Strauchius*
in Dissert. juris publici p. 303. Fritschius in sylloge
Tract. de viis publicis c. 12 n. 32 p. 554. Leiserus de ju-
re Georgico L. 3 c. 32 n. 29 p. 881. Exemplum in contra-
rium adducit Leiserus c. l. de Carolo V. qui saluum
conductum a Duce B. impetravit, adjicit tamen, hoc
parum convenisse decori Casarez M. Sed enim car-
do totius negotii in eo vertitur, utrum nimirum
Principes imperii jura & regalia sua privative an
verò cumulative habeant? quod aliis decidendum re-
linquimus.

4. Declara, hoc non pertinere ad jus sanctitatis,
quasi scilicet Imperator contra hostes ac infidiatores
nullo opus haberet praesidio externo, ac plane invi-
olabilis ipso facto ille esset; non! sed ad remissam
petendi transitus necessitatem, quam Imperator a
Principibus inferioribus, per eorum territoria trans-
iens, petere non teneatur, *Strauchius, Fritschius &*
Orth. d. l. unde quoque a nonnullis dici solet:
Kayserl. Majestät seye des geleits nicht hoch benöthigt,
sie bringe selbiges mit sich.

5. Limitatur quoad Imperatoris exercitus: hisce
enim saepius denegatur transitus & conductus, teste
experientia. Conf. *Fritschius in Tract. de transitu*
militari c. 8 §. 4.

XLVIII.

1. **W**Ann der Kayser stirbt, so setzt sich der
König a in den sattel.

2. Meminit hujus *Almerus in manuali juris sub*
Uu *voc.*

voc. Vicarius. §. 3. Illust. Dn. Stryk in Dissert. de jure Baronum c. 4 n. 68 p. 50.

3. (a) Per hunc intelligitur Rex Romanorum, der Röm. König, qui vivo Imperatore eligitur & hoc ipso ejus successor designatur, de quo vid. *Generosus Dns. a Rhez, in Instit. Juris publ. L. 1 t. 4. Besoldus sub voc. Röm. König in Thesouro. Schwvederus in introduct. ad Jus Publ. Par. Spec. Sect. 1 c. 3 §. 8 seqq. Schænborn. Polit. L. 5 c. 19 p. m. 399.* Olim dicebatur *Cæsar L. 5 §. 7. C. de Malef. & Mathem.* in Gallia futurus Regis successor audit *Delphinus, Monseigneur le Dauphin,* & ejus liberi Principes *κὼρ ἑξοχὴν* salutantur, *les enfans de France.* Apud Hispanos futurus in regno successor appellatur *Princeps Asturiarum*; apud Anglos *Princeps Wallie*; apud Svecos *Princeps Fionie* (quod tamen in moderno Rege, Carolo XII. nec quoque in ejus memoriæ gloriosissimæ Parente observatum fuit) apud Danos *Princeps Norvegiæ.* Conf. *Hoppius in Comment. Instit. proæm. p. 4. Bæmann in Notitia Dignit. illust. diff. 3 c. 3 per tot.* Olim in Cypri regno *Princeps Galilææ*, in Neapolitano *Princeps Salerni*, in Scotia *Dux Rothsajæ*, in Græcia *despotæ*, in Tartaria *Galga*, in Arragonia *Princeps Gerundie*, in Burgundiæ Regno *Dux Flandriæ.* vid. *Anonymus in Notis ad Vitriarii Instit. Jur. Publ. L. 1 t. 20 §. 1 p. 297.*

4. Literalis sensus est, quod mortuo Imperatore Rex evehatur in ejus ephippium. Quorsum pertinet illud magis Latinum: *uno avulso non deficit alter.* Modo hoc arripias in bonam partem, ita ut verus intellectus hic sit: *mortuo Imperatore Rex Roman. statim & illico eidem succedit.*

5. Corroboratur paræmia nostra per *Recess. Imp. d. A. 1559. pr. & de A. 1566. pr.*

Decla-

6. Declaratur: modo vivo Imperatore, & ad clavum imperii adhuc sedente, a S. R. I. Electoribus electus sit. *Illust. Dn. Stryk. d. l. n. 68.*

7. E. G. in Comitibus Ratisbonensibus de A. 1576. ipso momento, quo intelligebant mortuum esse Imperatorem *Maximilianum II.* inscriptio ædium, ubi Rex Romanorum diverterat, delebatur, & in vicem verborum *Röm. Königl. Majestät*, substituebantur sequentia: *Röm. Kayserl. Majestät. Dn. Stryk. d. l. Rumelinus ad A. B. P. 1 diff. 2 th. 9. in addit. sub lit. b. Schuz. in Praelect. Jur. Publ. Lib. 1. t. 3 pos. 6 p. 172.*

8. Effectus consistit in hoc, quod omnia jura & honores, quibus gavisus est Imperator, devolvantur ad Regem Romanorum, ita ut illico post mortem Imperatoris illis uti, & absque ullq. alio facto Imperator salutari, *Dn. Stryk. d. l. Carpzov. de Regia lege c. 5 f. 4 n. 5 p. 282. nec consequenter imperium vacare, Schuz d. l. L. 2 t. 4 pos. 3 p. 431. nec illud a Vicariis administrari dici queat. Conf. Uffenbach de judicio Aulico p. 288. nec alia solennitas adhiberi debeat illustris Dn. Baro de Lyncker in diff. de Rege Romanorum lit. g.*

9. Limitatur, nisi lege publica aliud statutum. Sic in Capitulatione *Gloriosissimi Romanorum Regis Josephi art. 47* cautum fuit, ut ne si Imperatorem ante mori contingeret, quam ille complevisset annum 17. & incepisset decimum octavum, sibi in præjudicium Vicariorum arrogaret Imperii administrationem, sed ut hi eam susciperent ac gererent, expeditione tamen nomine ejus facta. Conf. *Aharverus Fritschius in Not. ad dict. artic. ut & Fincklerus in Dissertatione inaugurali de Capitulatione Josephi Altdorffii habita.*

XLIX.

1. **W**er ein grosses haus hat, beherbergt den Kayser. Qui amplas & vastas possidet ædes, hospitem recipit Cæsarem.

2. Ratio, quia Cæsar magnum satellitium habet & comitatum, adeoque receptio Majestate ejus condigna, magnum quoque exigit ædificium.

3. Declar. quatenus nimirum magnum illud ædificium instructum quoque est sufficientibus & commodis conclavibus: sola enim vastitas rem non conficit.

4. Declar. (2) tamen ita, ut merces quædam pro usu solvi, & a reliquis concivibus pecunia eapropter contribui debeat, nisi & hi hospitio gratuito quosdam receperint comites & satellites.

5. Nota, quod amplis ædibus amplum quoque olim impositum fuerit tributum secundum focos aut lares: quæ ratio verò contribuendi hodie sublata, & secundum æs & libram h. e. pro viribus cujuslibet patrimonii tributa, cum primis extraordinaria imponuntur. Conf. *Speidelius in Speculo sub voc. steuer* p. m. 1188. & *Dn. Strausus, Antecessor quondam Vittenbergensis, in Diss. Academica de Contributionibus* c. 8 §. 8.

L.

1. **N**emand will gerne der Fagen die Schelle anhängen. Nemo feli nolas alligare, vel, ut alias Latini proverbialiter loqui amant, nemo crabrones irritare cupit. Est locutio metaphorica a felibus desumpta, quæ statim iracundia effervescent, morsus & fricatus

tus huc atque illuc jactant, quando illis aliquid annectitur, quod crepat; dicitur autem in eos, qui aliquid facientes vel agentes timent alterius iracundiam, odium & indignationem, & ea propter illo negotio supersedere quam onerari malunt; sed enim, quod ministrum fidelem & judicem conscientiosum attinet, isti nunquam refugiant alterius indignationem & odium, quatenus nimirum minister bona conscientia jussa sui Domini expedire, hic vero prono jure justitiam administrare potest. Fiat mandatum Domini ac justitia, & pereat mundus. Originem hujus proverbii lepidam quidem sed fabulosam recenset *Justus Georgius Schottelius* von der Deutschen hauptsprache p. m. 1127. *Conf. Granzius de defensione Reorum* c. 4 m. 1 S. 2 n. 167. p. 125.

LI.

1. **D**er Kercker quälet wol, aber zahlet nicht. Carcer affligit, sed non solvit, h. e. *Quando debitor detruditur in carcerem, tum iste quidem affligitur, sed hoc ipso non tollitur, obligatio inter ipsum & creditorem, uno verbo incarceration non est solutio.*

2. Ratio: nec enim in carcere comparari potest pecunia, man kan im thurn kein geld machen. (2) incarceration est quidem modus debitores morosos, qui solvendo sunt, nec tamen solvere volunt, eo adigendi, ut solvant, sed nullibi in jure habetur, quod debitores hoc ipso liberent se ab obligatione, aut quod inopes inibi comparare possint pecuniam.

3. *Quadrat huc l. 2 C. de Exact. trib. & t. t. C. de Cess. Bon.*

4. Effectus, quod ad carcerationem debitorum properandum non ſit, vid. *Mevius P. 8 dec. 389 p. 1378.* adeo ut debitores parata pecunia deſtituti provocare queant ad beneficium ceſſionis, & ſic declinare carcerem. *Hertius in Tract. ſelect. & Rar. jurispr. argum. L. 1 de Paremiis Jur. Germ. par. 89 §. 3 p. 547.*

5. Exceptio eſt ſecundum mores hodiernos tunc, quando debitores legum beneficiis abuti, res ſuas decoquere & ſic fallere ſolent ſuos creditores *Hertius d. l. par. 91 p. 548.* Man ſchmeiſſet ſie ſodann in den ſchuldthurn. Et ita ampliatur quoque ad carcerem infernalem. Hinc Servator nſter: Warlich ich ſage dir, du wirſt von damen nicht heraus kommen, biß du auch den leſten beſſer bezahleſt. *Matth. 5 v. 26.*

6. Exceptio (2) eſt in illis, quibus pœna carceris loco ſolutionis dictata fuit, quippe qui omnino liberant ſe ab obligatione illam ſuſtinendo.

LII.

1. **E**s iſſet ſich am beſten, wo der keſſel über den herd hängt. Ibi cibare expedit, ubi ſuper foco pender ahenum. Eſt adagium inferioris Saxoniz & Weſtphaliz incolis uſitatum, ubi plerumque in ollis ferreis & ahenis ſuper igne ab unco aliquo ferreo pendentibus cibi præparantur. Volunt autem hoc ſignificare, quod bonum ſit, talem ducere uxorem, quæ jam tum ahenum ſuper foco pendentia h. e. œconomiam inſtructam habet, wann man in eine volle haushaltung freyet, da ei gener herd, und was darzu gehört, zu finden.

2. Ratio, quia vita quietior & otiosior sic traduci potest, & multæ cessant ærurnæ.

3. Declar. hoc tamen cæteris paribus intelligendum esse: sola enim olla rem non conficit, nisi apud gulosos, otiosos & brathrones. Add. *Nachtenhæfer in Tr. de Vitrico C. 1 n. 9.*

Besser jungfern ohne kesseln,
Als wittfrauen samt den nesseln.

LIII.

1. **D**ie Edelleute im Beyerlande mögen jagen, soweit sich das blaue am himmel (a) erstrecket. Nobilibus in Bavaria usque ad ætherem venari licet.

2. (a) Das blaue am himmel alias dicitur cælum æthereum, & opponitur aereo & empyrio. Inferiores Saxones illud appellant hâsen, hesen, vid. *Spate im Deutschen Sprach-schatz sub voc. himmel p. 840.* Est autem dictio hæc hyperbolica, quæ nihil aliud vult, quam quod Nobilibus Bavaricis etiam in fundo alieno venationem exercere permissum sit.

3. Ratio consistit in privilegio illo A. 1557. Nobilibus indulto & vulgo die Edelmanns-freyheit dicto, vi cujus non tantum in pagis suis ihren hofmarckts-bezircken, sed & extra illos, ubi solitarios habent subditos, einschichtige oder zerstreute Unterthanen, jus venandi exercere possunt.

4. Declaratur, quatenus nimirum eorum familiæ in dicto anno 1557. de Ducibus Baviaræ bene sese meruerunt, aut ex speciali gratia privilegium illud obtinuerunt. *Ertel in Praxi Aurea C. 1 ob. 10 p. m. 12.*

5. Declar. (2) ita ut intelligendum sit proverbium nostrum de Ducatu Baviaræ in Electoratum muta-

to, non vero de provinciis noviter acquisitis. Ampliatur, siue fundus ille alienus ad Principem siue ad alium pertineat. *Ertel d. l.*

LIV.

I. **W**er im 23sten Jahr nicht stirbt, im 24sten nicht ertrinckt. und im 25sten nicht wird erschlagen, der mag wol sagen, von guten Tagen. Qui in anno vigesimo tertio non moritur, in vigesimo quarto non aquis mergitur, nec in vigesimo quinto interficitur, ille habet, cur suam felicitatem prædicet. Dictum hoc erat ante bellum istud civile, vulgo, der bauernkrieg dictum, & senibus & juvenibus valde usitatum. Prædixerat enim vates quidam fore, ut anno seculi decimi sexti vigesimo tertio Morbona, vigesimo quarto Neptunus, & vigesimo quinto Bellona multis hominibus interimeret vitam, cujus dicti veritatem eventus eatenus comprobavit, quatenus bellum istud A. 1525. centena millia hominum, & quod excurrit. consumsit, innumerosque pagos, vicos ac castra funditus delevit, prout hæc omnia ita recenset *Georgius Arnold in Chronico manuscripto, quod continet memorabilia Europæ ab anno Christi 310, usque ad A. 1611. p. 182. lit. b. in f. Conf. apud eundem p. 301. lat. b.* ubi de ejusdem seculi annis octuagesimo sexto septimo & octavo eosdem rhythmos, paucis immutatis, & quidem ita in hominum ore versatos fuisse scribit:

Met

Wer im 1586 Jahr nicht stirbt,
Im 1587 nicht verdirbt,
Im 1588 nicht wird erschlagen,
Der wird von grossen wundern wissen
zu sagen.

Sed enim vaticinio huic tunc temporis non
respondit eventus.

LV.

1. **W**er mag jagen, der darf auch hagen
(a). Qui jus habet venandi, ille etiam
jus habet cingendi sylvam.

2. (a) Hagen significat lignis succisis sylvam cinge-
re, & sic bannum ferinum, sive venatorium einen
geheegten wildbann constituere. *Wehnerus in observ.*
Pract. sub voc. forst-recht p. 115.

3. R. quia uno concessio & reliqua concessa intel-
liguntur, sine quibus commodum illud explicari ne-
quit *Gail. L. 2 obs. 68 n. 3.*

4. Statuminatur per l. in lege ff. locat.

5. Declara, quatenus nimirum cinctura illa abs-
que injuria & præjudicio alterius fieri potest. *Weh-*
nerus d. l. De propriis igitur lignis erigi debet plaga.
Leiserus de Jure Georgico L. 3 c. 12 n. 80. Besoldus in
Thes. Pract. sub voc. jagen, p. 420. potest enim venatio
etiam absque cinctura, canibus atque retibus expe-
diri Wehnerus d. l.

6. Declara (2) quatenus illud jus concludendi syl-
vam & alios prohibendi ab antiquo obtinuit *ibid.*
Conf. Fabricius in Gailio enucleato L. 2 ob. 68 Sect. 1
p. 105.

7. Fallit ergo (1) quando quis vellet ligna cædere
in ea sylva ad usum cingendi, in qua usum quidem

U u s

ven an-

venandi, nec tamen foresti habet, nec (2) jus in ista sylva cædendi ligna ab antiquo habuit. *Besöldus d. l.*

8. Ratio, quia differunt utique jus foresti, & jus venandi, nec ab hoc ad illud, & jus cingendi sylvam, valet consequentia *Webnerus d. l. Add. Mindanus L. 2 c. 4^r pr.* ubi recte restringit Gailium generaliter loquentem *L. 2 ob. 68 n. 7. Conf. Struv. in Syntag. Jur. Feud. c. 6 §. 11 n. 3.*

LVI.

1. **B**onus Institutista (a) bonus Jurista.

(a) Sicut Jurista vocabulum barbarum est, & JCtum denotat; ita Institutista barbare dicitur, qui institutionas tractat, easque sibi familiares reddit, de quibus vid. *proem. Institur. imprimis §. 4 & 5.* ita ut sensus sit: *institutiones qui probe cognoscit, & exacte discit, ille bonus est Jure consultus.*

2. R. Quia institutiones pro totius legitimæ scientiæ primis elementis habentur *d. §. 4* quibus juvenes suffulti possint graviora & perfectiora legum scita sustentare *L. 2 C. de Vet. jur. enucl.* tanta enim esse creditur amplitudo, tanta profunditas hujus libelli, ut totum juris nostri orbem circumvolet, & nusquam aditus ei intercludatur, sed ubique receptus quævis collustret obscura: siquidem in universo juris ambitu nihil est, quod non in institutionibus saltem latenter ad sensum cujusque bene organizati, & subtiliter intuentis, contineatur, sunt verba *Arnoldi de Reyger in Prasfat. supra Comment. Minfingeri.* Quapropter etiam arcem jurisprudentiæ illas tenere non nulli scribunt Vid. *Petrus Mullerus de studio jur. tractandop. 15.* Verum enim vero sicuti hæc omnia magnificentiori forte quam veriori stylo exprimuntur.

prinuntur Dn. D. Kestner Antecessor apud Rintbeli-
enses solertissimus in Problemate extemporaneo, quo
ostendit falsitatem hujus brocardici §. i. ita quoque
veritas ejus ex sequentibus rationibus in dubium vo-
catur, quia (1) fundamentum totius Jurisprudentiæ
constituit sanctissimum Naturæ jus cordibus homi-
num inscriptum, (2) quia multos steriles, inutiles &
contemplativos conceptus institutiones sistunt, (3)
quia non cujusvis materiæ, illius imprimis, cujus
manifestissimus usus in vita civili & in ipso jure exi-
stit, necessaria principia continent, (4) quia jura pu-
blica & sacra in institutionibus vix tanguntur, (5)
quia paucissima inibi contenta nostris conveniunt
moribus & temporibus, (6) quia inibi occurrunt ca-
sus vix dabiles, aut per centum saltem annos vix con-
tingentes, (7) quia Methodus institutionum est in-
epta, & ratio sæpe insufficiens, &c. de quibus singu-
lis & pluribus vid. laud. Dn. Kestner d. l. & ab eo al-
legatus accuratissimus Dn. Thomasius in Præfat. tr. de
Nev. jurispr. & in delineat. Histor. Jur. Rom.
Germ. §. 53 & 54.

3. Salvari tamen quodammodo posse hoc dicteri-
um videtur, si istud (1) ita declaramus, ut Juristam
intelligamus, quatenus in fieri, non vero in esse con-
stituitur, (2) quoad leges Juris Romani, & (3) non
excluso, sed incluso jure naturæ, utpote quod ipse-
met Justinianus in Institutis præsupponit, ita ut sen-
sus huc redeat: qui principiis juris Naturæ imbutus
recteque & exacte didicit institutiones, ille evadit in
bonum juris Romani consultum.

LVII.

I. **H**iß immerwad (a) der fick Dennemarch
it fannes (b) bad. Est parcemia Dani-
ca,

ca, quæ nostro idiomate ita reddenda: Bey Immerwad da kriegte Dennemarck des teuffels bad. Juxta vel ad Immervvadam balneus diabolicus Daniæ præparabatur.

2. (a) Immerwad est diversorium, ein Krug oder Wirthshaus, non procul a Wittsee in Ducatu Schleswicensi situm, ita dictum, weiln man immer was zu trincken da bekommen kan.

3. Sam Danice dicitur der teufel a Latino sanum, uti videtur, das gößen oder teuffels-haus.

4. R. Quia Henricus, Dux Schleswicensis aliquot copias Danicas A. 1420. in fugam ibi profligavit, unde etiam diversorium istud dici cepit Jammerwad. Conf. Casparus Denckwert in der neuen beschreibung der Herzogthümer Schleswick und Holstein.

LVIII.

1. **H**üte dich für dem interim (a)
Es hat einen schalck hinter ihm.
Cave tibi ab interim,
Nebulonem habet intra ventrem.

2. (a) Ita appellatur quodvis decretum, quo alicui tam diu prospicitur, donec accuratius causa cognita. Richterius de adverbis sub voc. interim n. 7 p. 428. Besoldus in Thes. Pract. sub voc. interim-mittel p. 433. Add. Parladorius Rer. Quotidianarum L. 1 c. 10 n. 14 15. Hoc loco in specie per rō interim denotatur liber iste, qui jussu Caroli V. a Michaele Sidonio, Julio Pflugio, & Johanne Islebio, alias quoque Agricola dicto, de dogmatibus & controversiis Pontificios inter atque Protestantes conscriptus, & declaratio Religionis in Recessibus Imp. nominatus fuit. it. die Kirchen-Ordnung Besoldus d. l. sub voc. interim, sub hac con-

conditione, ut ordines librum hunc interim recipe-
rent, nec contra illum scriberent, donec coacto
concilio lites essent compositæ. Quoniam autem
anguis hic latebat in herba ex sententia Protestanti-
um, ideo, tanquam cane & angue pejus quid, illam
declarationem fugiebant, appellantes librum istum,
*librum interimisticum, sphingem augustanam, co-
thurnum metaxicum, B. Bechmannus in Notis ad Hut-
terum Loc. 14 Q. 15 n. 5, Loc. 18 Q. 18 n. 1 seqq. Richter d. l.
n. 9. item religionis monstrum, scortum, idolum. Plu-
ra, quæ ad historiam hujus interim pertinent, vid.
apud D. Henium in der Sachsen-Coburgischen Histo-
ria L. 2 p. 163 seqq.*

3. R. quoniam maxima pericula, ex mente Pro-
testantium, sub larva quadam libertatem omnem
Germaniæ subvertentia liber iste interimisticus
continebat. *Richter d. l. p. 420. Schvvederus in in-
troductione ad Jus Publ. Parte Gen. p. 54 §. 18. Sleida-
nus de statu Religionis Lib. 20. Unde quoque ille
rhythmi circumferebantur:*

Recht selig ist der Mann,
Der Gott allein vertrauen kan,
Und hält's nicht mit dem interim,
Denn es hat den schalck hinter ihm.

4. Declara, dictum librum interimisticum
neque a Pontificiis, neque a Protestantibus, in
omnibus partibus approbatum fuisse. *Dietherrus
in Continuat. Thes. Pract. Besoldi sub voc. interim
p. 306. ubi ridiculum quid de Borussia rusticis refer-
tur, qui tabellarium, psittacum ferentem, occide-
rant, opinati misellum psittacum fuisse illud famo-
sum interim e medio tollendum.*

LVIII.

1. **M**an hencket keinen, man habe ihn denn. *Nemo suspendio afficitur, nisi qui in potestatem redactus. Alias additur: man solle es machen, wie die Herren von Türrnberg, die hencken keinen nicht, sie haben ihn denn.*

2. Confirm. per *l. absentem § in pr. ff. de Pæn. c. susceptis* & *X. de caus. possess. & propriet.*

3. Ratio, quia alias deficit objectum, in quod agi possit: tria enim ad pœnam laquei requiruntur (1) Magistratus, (2) carnifex, & (3) fuscifer.

4. Declara, corporaliter scilicet: in effigie enim etiam absens suspendi potest; nec necesse hic est, ut corpore actualiter quis præsens sit, *Celeberr. Dn. Hertius in Select. & Rar. ex univ. Jurisprud. Argum. 195 p. 572. & ibi allegatus Philippi in usu Pract. institut. L. 4 ecl. 40. Conf. B. Struvii dissert. de Executione in effigie Jenæ habita per tot. & Sonnemannus in Leg. Notabilioribus Lit. A. n. 3 p. 6.*

5. Ampl. etiam si absens fidejussores dederit, quoniam in illis pœna corporalis non locum habet *Georgius Mundius a Rodach Vol. 1 conf. 14 n. 78 p. 181.*

6. Ampl. (2) idem etiam quoad alias pœnas corporis afflictivas valere, ita ut nulla harum infligi possit, nisi corpore actualiter præsenti.

LX.

1. **Z**u hofen man sich wol wärmen; aber auch verbrennen. In aula calefieri, & simul etiam exuri possumus. Est dictum *Fride-*

Friderici Sapiientis Electoris. Sensus est: Vita aulica & quaestuoſa & damnosa eſſe poteſt.

2. Ratio, quia ſi quis ad mores aulicos vitam vivere & accommodare poteſt animum, commoda etiam exinde comparanda & promovenda veniunt: ſin vero prudentia Πολιτικὸς vivendi quis deſtitutus, facile excidere gratia, & in infortunium devenire poteſt. *Sævum præluſtri fulmen ab arce venit.* Quomodo autem aulicus ſe gerere debeat prudenter & aſtute, docuit ex profeſſo Autor libelli von Reinicken Fuchß, ut & de *Politico Scelerato*, quorſum lectorem remitto, addito tamen hoc monito, ut in iſtius lectione & applicatione adhibeat granum ſalis, in hujus vero Notas *Pelleri*. Multa inibi approbanda, multa damnanda. Add. omnino *Lipſius L. 3 Polit. c. 11 n. 1 ſeqq.* & *Perezius in Jure Publ. c. 71 & 72 p. 174 ſeqq.*

3. Ampl. ut etiam ſexui ſequiori periculofa aula ſit; ita enim *Seneca*: pudor & conjugii ſacrata fides fugiunt aulas.

4. Exempla ex ſacra Scriptura vid. in der Bibliſchen Policy des Reinkingß *L. 2 ax. 103 p. 440.*

5. Itaque acri circumspectione & custodia nobis opus contra lapſum, quia per pericula pervenitur ad grandius periculum, *Lipſius d. l. n. 1 & 2.* Aulæ culmen lubricum: qui ſtat, videat ne cadat. Fraus ſublîmi regnat in aula *ibid. n. 16.* & eatenus illud verum eſt: Lang bey hof, lang in der hõllen. Ante omnia caveat ſibi quis ab adulatione, ignorantia ſatietatis, & ambitione. *Perezius d. l. p. 175 Conf. chockier in Theſauro Politico L. 5 c. 5 p. 574 ſeqq.*

6. Declar. parcæmiam præſertim tum valere, quando quis nimis prope accedit ad aulam: Wer dem heerd zu nahe iſt, der will erſticken, wer ihm zu weit iſt,

ist, wil erfrieren: Conf. Fröschmäusler L. 1 P. 2 c. 7,
ubi ita habet:

Wer vom feuer bleibet weit,
Verfreuert gewiß zur winterszeit.
Wer gar zu nah tritt, wird verbrannt,
Im mittel ist der beste stand.

LXL

1. Hoffen und harrn
macht manchen zum narnn

Sperare & expectare redigit ad infaniam.

2. Ratio: Quoniam spes vel sapientissimos etiam multis fallit modis, cum lubrica sit, & ab incerto dependeat eventu *Tabor apud Barbosam sub voc. spes.* unde quoque a *Livio Lib. 7 c. 41* fallax salutatur autor.

3. Declar. Quod diverbium hoc capiendum sit de spe vana, improbabili & illegitima, quæ alias quoque somnium vigilantium dicitur: Wann man auf den S. Nimmerstag wartet, da die Gänse backen, oder wann man allerhand materialien in seinen kopf zusammen trägt, und mit der abgeschmackten hoffnung sich flattiret, daß daraus noch ganze schlösser in die lufft wurden gebauet werden können. Quorsum etiam illud tritum & vulgatum spectat: Wer lang genug warten kan, bekommt Nürnberg.

4. Fallit quoad spem probabilem, & fundatam in verbo divino, in qua & silentio nostra est fortitudo. Cujusque in bonis nostris esse potest. *Tabor d. l.* Quorsum illud *Rom. 5* pertinet: Hoffnung läßt nicht zu schanden werden.

5. E. G. Pax etiam victori utilis, & melior est quam sperata major victoria, quia illa in tua, hæc in Deorum manu est. *Lipsius Polit. Lib. 5 c. 20 n. 13.* es ist besser ein dürrer habich, als ein dürrer hättich.

LXII.

i. **D**E nâst in graed
 De outst op straet
 De Manns vor Grouwen
 Siet man een Hollands leen behouwen.
 Vel etiam, ut *Sicambri* dicunt :
 Dat neeste lyf
 Die mann varrt wyf
 Die olste op der strauten.

Conf. Fritsch in Contin. Besold. sub v. Clevisch le-
hen p. m. 724 B. Struvius in Obs. de feudo here-
ditario Syntagm. Jur. feud. adjectis ob. 49 n. 5
p. 124. Nostra Dialecto diceret: Der nächste
in der freundschaft, der älteste in der linie,
die männer vor frauen die Holländische le-
hen behalten. h. e. proximus gradu, senior li-
nea & masculus præfæmina succedunt in feudis
Hollandicis.

2. Confirmant hoc statuta & consuetudines Bel-
 garum, ut & Sicamborum peculiares. vid. *a Sande*
de feudis Gelr. t. 3 c. 1 §. 19 n. 4.

3. Declar. (1) quod tamen attendi debeat an feu-
 da paterna, an vero materna sint; si enim paterna
 sunt, consanguineis & agnatis, sin materna, uterinis
 & cognatis deferuntur ista *Simon van Leeuwen in*
Cens. Belg. L. 2 c. 22 n. 11. Zypæus in Notit. Jur. Belgici
p. 182. nec enim feuda indistincte, sed ex linea, unde
ista profecta, proximo deferuntur. Van Leeuwen d. l.

4. Declar. (3) quod hic, omnibus demum defici-
 entibus, feudum ad alios ultimi vasalli consanguini-

neos, qui ex eadem linea s. fibra non sunt, deferatur. *Leeuvven d. l.*

5. Declar. (4) quod semper habeatur sexus & ætatis ratio, ita ut ex pluribus ejusdem familiæ aut gradus primogenito masculo minori præ fœmina majori deferatur *Leeuvven d. l. Gudelinus de Jure Noviss. L. 2 c. 13 p. 78.* & quidem ita, ut mas unius cognitionis fœminam alterius excludat *Zypæus d. l.*

6. Declar. (5) dummodo succedens legitimus & alias habilis sit. *Zypæus c. l.*

LXIII.

1. **D**ie Holsten (a) vertheidigen ihr recht mit dem schwerd. Holfati jura sua armis defendunt.

2. (a) Ita secundum dialectum inferioris Saxonix dicuntur Holfati, die Holsteiner, prout videre quoque est ex *Fuchsi introductione ad Praxin forensensem L. 4 §. 12 p. 570. seqq.* ubi sæpius vox Holsten occurrit.

3. Origo & insimulatio hujus proverbii hæc est. Nimirum ad Regium Præfectum aliquando accedebant Holfati, jura sua antiqua prætendentes interroganti isti: quænam jura haberent? respondebant Holfati: ecce! jus nostrum antiquitus receptum defendere volumus gladio. Quo audito præfectus, cum turbas metueret, salutem quidem quærebat fuga, sed concitati Holfati ipsum, prehensum misere interficiebant *Zeilerus P. 2 epist. p. 779 epist. 529.* Ratio rationis, quia Holfati, imprimis vero nobiles, multis gaudent juribus singularibus, quæ quovis modo tueri conantur, inter quæ non minimum jus obstagiale est, quod in toto imperio sublatum, Holfatis vero solis per *instrum. Pac. Westphal.*

art.

art. 8 §. 5 integrum reservatum. Hinc aliud quoque natum diverbium: das. lasset der Holsteinische Adel nicht zu, quod imprimis in Saxonia notum est, & tunc adhiberi solet, quando aliquid admittere periculosum est. An vero hodiernum Holfati non compareant in iudicio, für geding, nisi gladio instructi, me equidem latet; videatur tamen *Zeilerus d. l.* id certum, quod in Regimine Ducis Holfato-Gottorpiensis, quod Sleswici est, & Advocati & iudices gladio cincti compareant: ipse enim huius rei testis ocularis sum: item promissio bey Holsten lowe est promissio sancta & singularis, Danckwerth vom Herzogthum Holstein p. m. 172.

LXIV.

1. **D**as holtz muß pfleglich (a) gehalten werden. Sylva moderate utendum est.

2. (a) Pfleglich, a pflege dictum, idem significat accurate, moderate, mediocriter, civiliter, modice. Hinc pfleglich haushalten est moderationem adhibere in æconomicis Spate im deutschen sprach-schatz p. 1446. Synonymum est flürllich. Sententia ergo parciniæ huc redit: *ita cadenda sunt arbores, ne sylva extirpetur*, man muß den Wald nicht veröfsten, oder, prout alii dicunt, veröfsten.

3. Ratio, quia alias exercitium venandi aut pascendi deterioratur, si non plane intervertatur contra æquitatem naturalem Conf. l. 6 §. ult. ff. si serv. vind. Addatur Kæppen Decis. 15 n. 1 P. 1 n. 13. Speidelius in speculo sub voc. Sägen p. 624.

4. Fundamentum habet adagium nostrum in l. creditor §. Lucinius in f. ff. de servit. ibi: civili tamen &c.

5. Declara, talem hic intelligi sylvam, in qua quis servitutem habet, ejus vero & fundi proprietates ad alium spectat, ubi Dominus fundi & sylvæ ita uti debet arboribus, ne servitus illa intervertatur. Conf. *Gailius L. 2 ob. 67 n. 6. Carpz. P. 2 const. 41 def. 2.* Nam si quis non tantum dominus fundi & sylvæ, sed & juris venandi aut alterius alicujus servitutis est, tunc libere agere sylvam venatoriam, si velit, funditus excidere & aratrum inducere potest.

6. Ampliatur, ut idem quoque dicendum sit de sylvis vasallorum, qui illas in præjudicium dominorum directorum excidere non possunt. *Struvius in Syntag. Jur. Feud. c. 6 §. 11 n. 2. p. 167.*

7. Ampliatur (2) in tantum, ut si sylva, in qua quis jus venandi habet, excidatur, & sic exercitium hujus juris intervertatur, domino servitutis intuitu sylvæ, ad culturam redactæ, satisfactio fieri debeat. *Besoldus in Thes. Pract. sub voc. neubruich in addit. p. m. 686.* und wird in compensationem des ausstocckens gemeiniglich die stock- oder forstgarben gegeben. *Mylerus de statibus imperii P. 2 c. 73 §. 8 p. 654. Leuchti in Tractatibus Academicis de Jurisdictione p. 139. n. 151.* Quapropter etiam mandata de sylvarum vastatione inhibenda impetrari solere docet *Petrus Friderus de mandatis L. 2 c. 39 p. 221.*

LXV.

1. *Es ist hute myn, morne din, so theilet man die huben (a)*
 Hodie mea, cras tua,
 Ita dividitur huba.

Mentionem hujus facit *Speidelius in speculo sub voc. hueb p. m. 612. & Durr in Dissert. Argen.*

gentorati habita de curiis dominicalibus von Dincckhöfen 1h. 18. Neuter tamen sensum eruit, sed uterque ad *Goldastum* provocat.

2. Hube vel etiam huse a voce habe, quatenus scilicet facultates, opes, & bona denotat. Spate im deutschen sprach-schatz p. m. 724. seq. descendens, latine dicitur *mansus* vel etiam *huba*. eine hube oder husslands (h. e. eine gewisse anzahl an ackern oder feld) apud nos in Franconia vero plerumque significat prædium totale & dominans, die haupt-hube, & particulare die stückhube. Possessor ejusmodi prædii dicitur hübner, colonus, emphyteuta, a quo differt der afterlehner, subinfeudatarius, hic enim partem quantam sive rem singularem prædii totalis possidet v. g. einen weinberg, einen acker, eine wiese, so in die hube hinein gehört, & eapropter etiam quotannis censum solvit, & casu alienationis laudemium, er muß dem hübner jährlich den zins, und bey alienations-fällen das hand-lohn entrichten; ille vero, scilicet possessor hubæ, der hübner, partem quotam possidet v. g. eine halbe oder viertels-hube. *Wehnerus in observ. Pract. sub voc. houb p. m. 215 & sub voc. urbar.* Ab utroque differt dominus directus, der eigen-Herr, oder lehen-Herr. Ejusmodi hubæ dantur *Oberreisensheimii* in Comitatu Castellano Add. *Philoparchus P. II.* seines flugen beamtens c. 38 §. 3 p. 873 seq.

3. Sensus hujus paræmiæ non adeo planus est. Si conjecturare licet, ita habendum: aut particula so sumitur pro adverbio temporis, & æquipollet adverbio alsdann, auf solchen fall, & tunc sensus esse potest: *hodie, dum ego vivo, huba sive bona ad me pertinet, cras vero post mortem meam ad heredes meos spectant, inter quos tunc bona ista dividenda*; aut sumitur comparative & idem est ac sicut also, ita ut

intellectus huc rediret: *hux ita dividuntur, ut illa pars, quæ hodie mea est, crastina esse possit.* Sed enim placet prior explicatio. Tu vero quam velis, elige, mihi perinde, aut, quod gratissimum erit, de utraque meliorem.

LXVI.

1. **A**us einer argen hur wird selten ein gut Weib. Mala meretrix raro abit & mutatur in bonam conjugem.

2. R. quia, sicuti corrupta vasa servant plerumque odorem, quo semel imbuta; ita etiam raro respicit homo degener & dissolutus, jungt gewohnt, alt gethan. Conf. *Limmaeus de Jure Publ. L. 4 c. 8 n. 289 p. 265.* imo quo senior eo pejor, je länger je böser.

3. Declara, valere tritum hoc & quotidianum maxime quoad illas fœminas, quæ promiscue se prostituunt.

4. Hinc præsumptio magis militat contra illas, quam quæ in juventute stuprum passa fuit, sed plures uno non admittit. Conf. *Granzius de defensione Reorum p. 1001.*

5. Declara, ex deteriori meretrice fieri tamen posse bonam monialem, scilicet in senectute, quando quæstus meretricius amplius exerceri nequit; Wann die hur alt wird, so will sie fromm werden (wird andächtig und gehet ins closter.)

LXVII.

1. **B**arbierer und huren muß man recht zahlen. Tonfores & meretrices expleri debent, h. e. *tonforum & meretricum opera condigna mercede pensari debet.*

2. Ratio, quia istis cum multis res & negotium est, adeo-

adeoque occasio datur traducendi & suggilandi illos, qui opera eorum nisi non satis mercedis dederunt.

3. Declara, paræmiam non id dicere, quasi meretricum opera licita sit, non! sed quod ille, qui cum meretrice aliquâ consuevit, & factum tamen suum vult nescire alios, famæ suæ bene consulat, si tantam mercedem solvat scorto suo, quantam hoc habere prætendit. Si non satis caste, tamen caute. Egregia pro fornicantibus cautela! vive ergo caste, ut ne illum adhibere necesse sit. Quid? quod si lapsus es, confitere tuum peccatum minimum DEO, ut illius remissionem impetrare possis, & emenda vitam impuram: Kein unreiner wird ins Reich Gottes kommen.

LXVIII.

1. **E**iner ieden huren (a) trost ist, daß sie die erste und letzte nicht seye. Cuius vitiatæ id solatio est, quod neque prima, neque ultima in ordine stupratarum sit.

2. (a) Nota, quod vox hur h. l. sumatur in sensu latiori, quo vulgo etiam illa venire solet, quæ unica vice stuprum admisit, & virginitatis suæ jacturam fecit.

3. Ratio: fundant enim se in argumento topico, desumpto a simili, & exemplo, putantes minus turpe esse illud delictum. Ita Micio apud Terentium in *Adelphis*: *Virginem vitiasli, quam te jus non fuerat tangere, jam id peccatum primum, magnum; at humanum tamen. Fecere alii saepe item boni. Quod saepius accidit, & apud plures.*

4. Declaratur, quod admodum tenuis sit & levis

hæc consolatio : ita enim habet vulgatus hexameter :

Solamen miserum est socios habuisse malorum.
Præterea ejusmodi exempla habent aliquid iniqui.
Add. Meisnerus in wiederlegten sprichwörtern n. 89 p. 108. Freue dich nicht, daß der haufe groß ist, mit welchem du sandigest, und verlaß dich nicht, inquit Sirac. 2. 7. 17. dar uf, daß der haufe groß ist ; Ein gottloser läßt sich nicht strafen, und weiß sich zu behelffen mit anderer leute exempel und ihrem fürnehmen, idem c. 33. 21. Conf. Hertius in Epidipnidibus Paræmiarum Juris German., par. 36 p. 51.

LXIX.

1. **W**as von huren säuget,
Das ist zum huren geneiget.
Quos meretrices lactant,
Illi ad vitam meretriciam inclinant.

2. Ratio, quia qualis causa, talis effectus.
καὶ ὁ κόρα καὶ ὁ ὄν, mali corvi malum ovum.
Liberi non tantum corporis paterni & materni sed & animi quædam imago sunt. Linck. in Dissert. Academica de literis natalitiis Jenæ 1677 habita c. 2 §. 7.

3. Confirm. per l. 5 §. 1 C. ad L. Jul. Maj. can. si gens dist. 56 Ezech. c. 16

4. Declara, diverbium hoc intelligendum esse de illis liberis, qui non tantum nutriti, sed & nati sunt e meretricibus. Vid. Linnaeus tom. 1 L. 6 c. 5 n. 58.

5. Declara (2) procedere illud quidem probabiliter & præsumtive, daß hier schmeckt gern nach dem faß.
(Nam magus ex matre & gnato gignatur oportet, Catullus. Ergo etiam incesti coitus faciunt tales natos Besoldus in Thes. Pract. sub voc. herem p. 382.) non tamen apodictice, imprimis autem fallit, quando ma-

mater non promiscue se prostituit, sed amore alicujus juvenis capta subigi se passa fuit, wann sie nur ungefähr ein huseißen abgeleget, im übrigen aber sich wohl verhalten.

6. Exceptio est quoad liberos, qui honestis parentibus quidem nati, sed a stupratis foeminis nutriti sunt. Vid. tamen Wengering in *informatorio Conscientiae Evangelico Die Domin. Oculi p. m.* 208.

LXX.

1. **H**and muß hand wahren. Manus ad manum attendere debet. Manus h. l. per Synecdochen partis integralis significat hominem, ita ut sensus: *Quilibet debet respicere & sequi eum, cum quo contraxit, vel. cujus fidem quis secutus est, res suas ei tradendo, eum in repetitione hujus rei sequi necesse est.* Strauchius de Oppign. Imp. §. 14. Fidem, dicit Mevius P. 8 d. 24 n. 1. quisque, ubi dedit, sequi tenetur, Conf. Geier in *Spicilegio Besoldo-Speidel. sub voc. hand. p. m.* 60. Wo einer seinen glauben gelassen, muß er ihn wieder suchen.

2. Ratio hujus dictorii latet in compendio & securitate commerciorum. Mevius d. l. n. 2. Hertius in *select. & Rar. ex univers. Jurisprud. Arg. L. 1 de par. n. 15 p.* 426.

3. Tantum abest, ut hoc conveniat cum Jure Civili, ut potius ab eo prorsus sit alienum, utpote quod non tantum actionem concedit adversus contrahentem, sed & saepius contra tertium L. 9 ff. l. 23 C. d. R. V. l. f. §. 1 C. d. furt. Confer. Dn. Berens in *Disser. Acad. p.* 311.

Inter principia tamen & peculiaria Juris Lubecensis axiomata adagium nostrum esse referendum, tradit *Mevius d. l.* & probat id ipsum per ejus *art. 1. t. 2 L. 3.* Concordat Jus Culmenſe & Saxon. provinciale vid. *L. 2 art. 6*

4. Declar. quod valeat active, non passive. *Mevius d. l.*

5. Ex. (1) est, quando quis pretium solvit ei, a quo per venditionem mercem accepit, iste liberatur, etiam si nec domini mercis voluntas fuit, ut isti solveretur, nec quoque Dominus istud pretium recepit, modo venditio facta sit Domini voluntate, & solvens fuerit in bona fide. *Mevius P. 5 d. 174 n. 5.* Der Herr mag sich halten an dem, welchem er die waar immediate gegeben hat, der käufer hält sich an seinen verkäufer. Accedit, quod voluntas accipiendi colligatur ex mandato vendendi *Mevius d. l.* Quapropter etiam casus hic specialis conveniens est juri civili, quia & hoc ex potestate ad vendendum concessa potestatem ad recipiendum elicit. *L. quod servus 35 ff. d. solut. L. vero 12 ff. eod.*

6. Exemp. (2) est in commodante Domino, cui contra tertium possessorem denegatur rei vindictio, & tantum contra illum agere licet, cui rem suam commodavit. Vid. *D. Klein Prof. Rostochiensis in Dissert. de convenientia Juris Culmenſis, Gedanensis &c. decade 10 §. 2* secus est de Jure Civili *L. 9 pr. ff. d. R. V.* Idem etiam in re deposita, & oppignorata constitutum adeo, ut primus a tertio rem vindicare non possit, sed ad eum regrediatur, cui rem suam pignori dedit, vel depositam credidit. *Klein d. l.* Plura, & quidem utiliter dicta, vid. apud *Gudelinum de jure oppignorati territorii p. 54. Hoppium in Comment. Inst. p. m. 366 & Hertium in select. & rar. ex Univ. Jprud. Arg. l. 1 Param. Jur. Germ. par. 18 p. 426.*

LXXI.

1. **W**ann der hase laufft über den weg,
so ist unglück schon auf dem steg.
Inauspicatum iter obvius facit lepus; dici-
tur quoque ita:

Wann auffer den geheegen,
Der hase laufft auf wegen
Dem wanderer entgegen,
Folgt unglück auf den stegen.

2. Ratio hujus rei nulla dari potest solida. Per accidens forte aliquando factum, quod infelix iter suscipienti obvius factus lepus, & hinc a nonnullis creditum, leporem infelicitatis esse vatem. *Wolfgangus Franzius* tamen, qui in *historia animalium* proprietates & qualitates eorundem recenset, in *cap. 19 P. 1 de lepore & cuniculo* hac de re nihil habet, utut aliquot proverbialia a lepore desumpta, v. g. Er hält bey einem, wie der hase bey der trummel; Er bleibt bey seinen worten, wie der hase bey seinen jungen, in medium ibi proferat. Vid. tamen *Rosinus in Antiquitatibus Rom. L. III c. 9 p. m. 202 inf.*

3. Exemplum famosum, ubi lepus signum fuit infelicitatis, affert *Zeilerus in opere Epistolico Part. 1 Ep. 403 p. 341*. Im jahr 1289. als die Grafen von Holsstein unglücklich wieder die Dietmarsen gekrieget, lief ein hase dem kriegs-heer ungefähr entgegen, welches an die schlacht gehen wolte, wodurch solches in die flucht gebracht wurde. Conf. *Luce in dem uhralten grafen-saal p. 509 seqq.* qui proluxius hanc refert historiam, *Add. Dn. Senzel in monatl. unterredungen d. A. 1692 p. 377* ubi leporem interdum etiam felicitatis signum fuisse scribit.

LXXII.

LXXII.

1. **D**as haus soll man stützen, und das geld mittlerweil nützen. Domicilium columnis fulciendum & interea pecunia utendum.

2. R. Quia ædificia eorumque conservatio multum absument pecuniæ, & parvo tamen pretio constant, quando quis adductus est in angustias.

*Multas ædificare domos, & pascere multos
Est ad pauperiem semita recta quidem.*

3. Limitatur, nisi ita ruinosa sit, ut urbem deformet; nam ita causa cognita ad refectionem, aut etiam ad exstructionem novi ædificii compelli potest dominus vid. L. 7 d. off. Prasf. Conf. Tabor apud Barbof. in Thes. Loc. Com. sub v. ædificium ax. i. imprimis quando hic ædificium suum ejusque fundum jure habet emphyteutico, quia sic duplex concurrit utilitas, decor scil. publicus & laudemii augmentum, quod in casibus alienationis ipsi, ceu domino directo, debetur. Minimum hoc apud nos in Franconia observatur. Quid de vasallo habendum? vid. Besold. in Thes. Pract. sub voc. dach und fach p. 156.

4. Limitatur (2) nisi quis tanta instructus sit pecunia, ut facile illa carere possit. Dn. Geierus de Artificibus Palatinis P. 2 c. 6 §. 9 n. 239 p. 73. Sic enim recte illa impenditur in ædificia. Quicquid autem cæteroquin hujus sit nostri proverbii, illud certum nominis sui eximium post se relinquere monumentum, qui ædificia exstruit, juxta illud: Wer häuser baut, kinder zeugt, und bäume pflanzt, stiftet seines namens ewiges gedächtniß.

LXXIII.

1. **D**ie hechte werden um deswegen in die teiche gesetzt, damit die andern fische nicht faul werden. *Lucii ea propter immittuntur in stagna, ut ne reliqui pisces languescant: h. e. mali propterea tolerantur, ut sapere discant boni.*

2. Suffragatur sacra scriptura, & quidem 1 Cor. 11. Es müssen rotten unter euch seyn, auf daß die, so da rechtschaffen sind, offenbar werden unter euch.

3. Ratio, quia quæ nocent, docent. Dat vexatio intellectum.

4. Declaratur, ita tamen, ut cura haberi debeat desuper; alias enim devorant bonos mali, aut certe malitia sua inquinant, si non prorsus depravant.

5. E. Gr. Ea propter principaliter tolerantur Judæi, ut testes irrefragabiles sint de existentia Christi, ejusque vitæ ac mortis veritate. Si fures non essent, inquit celeberrimus *Wildvogelius in dissert. de jure portarum sub ejus presidio habita c. 2 n. 132.* minus diligentes nos habituri essemus patresfam.

Wie der habicht fängt die tauben
Und die hecht die fischlein rauben;
Also auch der ungerechte
Gerne alles an sich brächte.

LXXIV.

1. **D**er hehler (a) ist so gut, als der stehler. *Celator & fur ipse pares sunt, sive ille qui recipit res furtivas animo eas celandi, furi similis est. Alias quoque dicitur: Zehler und stehler gehören an einen galgen.*

2. (a) Per

2. (a) Per hunc intelligitur qui furem vel furtum ab alio perpetratum celat. Differt ab auxiliatore, qui auxilium præstat vel in furto vel ante illud Carpz. Pr. Crim. P. 2 Q. 87 n. 37 P. 4 const. 40 d. 3 n. 4. Differt a malæfidei emtore, qui pretio leviori rem furtivam sibi emit; celator vero pro præstita sua opera mercedem recipit.

3. Ratio (1) quia & receptator contrectat rem alienam. Hoppius in Comment. ad §. 4 Instit. d. oblig. quæ ex delict. si non vere, tamen fictæ, Stryck. Dissert. de Jure putativo c. 6 §. 3.

4. Confirmatur per §. 4 Instit. de oblig. quæ ex delict. l. 1 de Recept. l. 12 C. de Crim. pec. l. eos qui 14 C. de furt. l. 9 C. ad L. Jul. de Vi Pub. can. notum sit 10 in f. caus. 2 q. 1 Land-recht L. 2 art. 13.

5. Obijcitur, quod Ulpianus in l. 48 §. 1 ff. d. furt. expresse dicat eum qui furem novit, nec tamen indicat, furti non teneri. Sed R. aliud est non indicare, & aliud est celare. Qui non indicat, ille non vult fieri alterius proditor, citra tamen animum exinde lucrandi aliquid. Qui vero celat furem, ille hoc facit, ut ex celatione aliquod capiat lucrum. Contrariari porro videtur l. 1 in f. C. d. Recept. l. ult. §. ult. l. 1 §. 1 ff. d. Abigeis, l. 40 ff. d. pæn. de quarum legum conciliatione vid. Hert. in select. & rar. ex univers. Jurisprudentia Argum. L. 1 de paræm. Jur. Germ. par. 102 p. 568.

6. Declaratur igitur (1) si receptator scienter res furtivas recipiat; nam illi, qui ignoranter res furto subtractas recipiunt, non tenentur l. 3 ff. incend. ruin. & naufrag.

Dissentit quoad Judæos Mylerus ab Ehrenbach cap. 60. d. stat. Imp. §. 6 Schuz. Colleg. Jur. Pub. Vol. 2 disp. 2 P. 1 th. 17 lit. D. Reinking. de Regimine L. 2 cl. 2 c. 3 n. 21. Brunnemann, ad l. 2 C. de furt. Sichardus ibid.

ibid. n. 2 *Altbusius in Dicaolog. c. 35 n. 27.* *Dambouder in Prax. Rer. Crim. c. 119 n. 4.* Ratio est in *Ordin. Pol. d. A. 1577. tit. 20 ver.* daß sich auch die juden, ubi simpliciter sine refusionis pretii mentione restitutio mandatur. *Conf. Hertius d. l.* sed praxis hodierna nonnullis in locis in contrarium est.

7. Declara (2) *Modo recipiatur res furtiva celandi causa sive dolo malo, ut inde aliquod captetur lucrum.* *Bonifacius de furtis §. contractatio n. 73 p. m. 164.* Ratio, quia non omnis, qui recipit, statim etiam delinquit. *Bonifacius d. l. Hert. d. l.* dicit: si societate scelerum contracta quis recipit furem.

8. Declara (3) *ut fures quidem puniri debere receptatores, eapropter, quia non adeo frequentia forent furta, si non reperirentur, qui fures celarent, denn wäre kein hebler, so wäre auch kein stehler.* *Beier de Artificibus Palatinis c. 12 P. 1 n. 395 p. 114.* hinc *Proverb. 29 v. 24* dicitur: *Wer mit denen dieben theil hat, der hasset sein leben.* Attamen non eadem statim cum furibus ipsis poena afficiendi sunt. Quia enim eorum, qui furtum commiserunt, gravius est delictum, quam receptatorum, ideo pro qualitate delicti illi aliquando iuste ultimo afficiuntur supplicio, hi nunquam, nisi simul operam & auxilium in ipso actu furandi praestiterint furibus, *Carpzov. d. l. n. 30. Hoppius d. l. Conf. Zieglerus ad Instit. Jur. Can. Lan- cell. L. 4 t. 6 §. 2 p. 969. Eckolt in Compendio ff. p. m. 1274.* Dissentit *Berlich P. 5 concl. 55* & *Geier in Spicilegio sub voc. hählen, p. m. 61.*

9. Exemplum est in servo fugitivo *l. 1 ff. d. fugit. vid. Schach. Coll. Pract. d. 1.*

10. Amplia, ut hoc procedat quoque in alijs delictis. Sic edicto Electorali Brandenburgico cautum, ut is, qui reciperet milites fugitivos, die desertors, eos celat, eorumque fugam promovet, pro

re nata vel multa vel pœna corporali plectatur.

LXXV.

1. **D**ie heiligen hohlen ihr wachß wieder. Repetunt suam ceram sancti. h. e. quando aliquid, quod ad ecclesiasticum aut aliquod pium usum destinatum, in rem privatam vel secularem vertitur, tunc illud non conducit, sed cum jactura sui ipsius reliqua etiam bona consumit. Die schatz der kirchen nimmt man hin, das wird ihnen bringen kein gewinn.

2. Ratio, quia res divini juris in nullius bonis sunt §. 7 Instit. de R. D. & quidem ita, ut nec actu sint alius, nec esse possint, propter interdictum commercium. Hoppius in Comment. Instit. ad d. §. 7 p. m. 255. (2) Quia DEUS severe prohibuit rerum spiritualium & ecclesiasticarum profanationem. Levit. 7 v. 25. 27 v. 28 Josue 7 v. 11. Daniel. 5 v. 3. seqq.

3. Limit. Nisi scilicet illa, in luxum, voluptates aliosque profanos usus perditæ absumuntur. Conf. Hert. in Select. & Rar. ex Univ. Jurisprud. argumentis, & quidem de Paræmiis jur. Germ. L. 2 par. 19 p. 615. Tali enim casu secularisationem fieri posse cum auctoritate Magistratus credo, cum primis quia & votum in melius mutare licet cap. pervenit X de jurejur. Tabor apud Barbosam in Thes. loc. sub voc. votum, ax. 1. Sumtus ergo ad sustentationem inutilium monasteriorum dicati recte impendi possunt in rem pauperum, parentibus orborum, vitiosorum &c. de quo argumento vide sis Dissert. de secularisatione sub Præsidio D. Batticheri Helmstadii habitam.

habitam. Burgoldensis ad Instrum. Pac. P. 2 d. 9 §. 13 p. 76. Adde paroem: Geistliche güter haben adlers federn, kommen selten an den dritten erben.

4. Ampliat. ut idem quoque quoad stipendia procedat, utpote itidem ad pios usus destinata, die schäs der kirchen sind ihr giff, sie sind von ihnen nicht gestift, noch nehmen sie das kirchen-gut, non secum ponderantes, quod hoc ipso commodum & benedictionem omnem amittant. Conf. *Abasveri Fritschii Tract. de Stipendiis & Stipendiatis Scholaribus per tot. imprimis vero c. 9. 10.*

LXXVI.

1. **D**ie henne (a) trägt das handlohn (b) auf dem schwanz mit sich. Gallina laudemium secum affert in cauda.

2. (a) Gallina h. l. *μετοφυμνω*s emphyteusin denotat, dum scilicet gallina, quæ plerumque ab eo, qui rem aliquam alteri in emphyteusin concedit, in signum contractus emphyteutici singulis annis præstanda promittitur.

3. (b) Hic intelligitur laudemium civile, quod in causam alienationis bonorum emphyteuticorum debetur, non vero consuetudinarium, quod ex aliis bonis, feudalibus nimirum, persolvitur, & communiter die leben-wahr appellatur *Franzkius de laudemis c. 3 p. m. 16.* Sensus ergo paroemiæ huc redit: quando aliquis Domino suo directo de aliquo pradio dare tenetur gallinam, tunc in casum alienationis pradii sibi ipsi debetur laudemium regulariter ab emtore præstandum, und wird dergestalt nach dem kauff-schilling judiciret, daß, so viel 100. stück der verkäuffer empfängt, so vielmahl 5. oder 10. gülden müssen auch von dem Emtore dem Domino Di-

recto gezahlet werden. Brevius: Bona emphyteutica, quorum intuitu gallina præstatur, sunt quoque laudemialia. *Dn. Hertius in Select. & Rar. ex Univ. Jurispr. Argum. de Parcæm. Jur. Germ. L. 1 par. 19 p. 427.*

4. Ratio, quia gallinarum præstatio in eum effectum prædiis imponitur, ut signum sit debiti laudemii.

5. Declar. (1) procedere parcæmiam hodie: olim vero non erat sic. *Hertius d. l.*

6. Declara (2) valere istam ἐν μέγεθ, non καὶ ὅλῃς, cum dentur bona seu prædia, de quibus annuatim præstanda venit gallina, nec tamen sunt laudemialia *ibid.* Conf. omnino *Wehnerus in Observat. Pract. sub voc. fastnacht's-hüner & Besoldus sub voc. hennen in Thes. Pract. p. 411. sub voc. handlohn p. 362.* & prædia, de quibus certus annuatim persolvitur canon, quæ tamen laudemialia sunt.

7. Declara (3) non valere istam reciproce; qui debet laudemium, ille etiam debet gallinam, cum etiam ex alia causâ, v. g. conventionem & pacto, prædio cuidam imponi possit laudemium.

LXXVII.

I. **E**ine henne kan mehr verscharren, als zehen häne erspahren. Una gallina plus dissipare potest, quam decem congerunt galli gallinacei, h. e. una uxor plus dissipare potest, quam decem mariti lucrari. *Martinus Geierus in Comment. in Proverbia Salomonis c. 14 v. 1 p. 678.*

2. Ratio, quia bona quærere & quæsitâ conser-
vare (juxta illud:

Non minor est virtus, quam quærere, parta tueri) non vero quæsitâ dissipare, artis est.

3. Con-

3. Concordat S. Scriptura; ita enim *Regum Sapientissimus Salomon d. c. 14 v. 1.* Durch weise weiber wird das hauß erbauet, eine nârrin aber zerbrichts mit ihrem thun.

4. Declara, quatenus nimirum per *fœminam dissipantem* intelligitur imprudens & prodiga, sive nepotina.

Wo das weib nicht hält zu rath,
Was der mann geschaffet hat,
Da ist's in dem hauß verspielt,
Wann sie gleich schon billt und schilt.
Groß geschrey und wenig wollen
Sinden sich bey denen drollen.

LXXVIII.

H*erbipolis sola judicat ense & stola.* Est vulgatum *πολυτεύλλητον*, quod a non nullis ita proferri solet: *Herbipolensis sola judicat ense atque stola*; item: *Herbipolis sola judicat ense stola.*

2. (a) Vulgo Wurzburgum Würzburg, alias quoque poepolis, sita est ad Mœnum in Franconia. An autem recte derivetur a voce Würß, quatenus herbam aromaticam, aut quatenus virum denotat, aut a Wirico, vel etiam a Wirt, de eo non conveniunt Doctores. Conf. interim *Serarius in Gestis S. Kiliani Franciæ orientalis sic dicti Apostoli p. m. 35. seqq.* *Speidelius in speculo sub voc. Würzburg p. 1374.* & *Besoldus in Thes. Pract. sub ead. voc. p. 1012.*

3. (b) Ensis h. l. est signum dignitatis Ducatus & Jurisdictionis secularis, Episcopatui annexæ. *Joh. Helvicus Sinoldus dictus Schüs in prælectionibus ad Jus Publ. L. 1 t. 7 p. 226.* Unde adhuc hodie

fere omnes, qui feuda regalia habent, gladio investiri solent, cum olim non nisi seculares ita, clerici vero sceptro, investiti fuerint. *Stryck. in Exam. Jur. Feud. c. 3 Q. 33 p. 53. Speidelius d. l. sub voc. Schwert p. m. 1131.* Quoniam autem Caroli M. tempore præter Episcopum Herbipolensem & Abbatem Campedonensem nullus Episcoporum & Abbatum titulo Principis & Jurisdictione seculari gaudebat, *Autor des Europäischen Herolds p. m. 97 & 164. Thomasius ad Monzambano de statu Imp. Germ. c. 3 §. 7 p. m. 176.* Ideo quoque in signum singularis præminentiae, Jurisdictionis & potestatis super bonis soli, incendio, feudis, hominibus & sanguine, gladium sibi præferri curarunt duo isti Præfules, *Speidelius d. l. p. 1375.* Et hæc origo nostri proverbii est. Stola vero vestem clericalem denotat, Phariseis usitatam *Lucæ 20 v. 46. ἀπὸ τοῦ ἑλ-λομαι*, quod est operire atque inducere, de cujus vocis varia significatione vid. omnino *Dn. Stelzeri Diff. inaug. de juribus stolæ c. 1.*

4. Ratio est, quia *Pipinus, Caroli Martelli filius, Burchardo, Episcopo Herbipolitano Ducatum Franconiae A. 750. cessit & potestatem civilem ac criminalem contulit. Pastorius in Franconia rediciva p. m. 34.* Dahero führen auch Ihro Hochfürstl. Gnaden zu Würzburg noch bis auf die heutige stunde den Titul eines Herzogs in Francken.

5. Fallit hodie, postquam omnes Episcopi Imperio Rom. Germanico immediate subjecti, evecti sunt ad dignitatem principalem, & ense judicant. *Add. Linneus tom. Addit. 5. ad lib. 4 c. 7 pag. 251.* Fefellit olim quoque quoad Abbatem Campidonensem, utpote qui itidem jam tum Caroli M. tempore ense judicavit. Unde quoque conjungi solent;

Her-

Herbipolis & Campidona sola judicant ense & stola, vel etiam: Campidona sola judicat ense & stola, Europäischer Herold p. m. 186. Add. Wehnerus in observat. pract. sub voc. Cent. p. 515. Imhoff in Not. Proc. Germ. L. 3 c. 4 p. 69. Hepping de jure insignium c. 6 n. 62. & Spangenberg in Chron. Henneberg. L. 2 c. 10.

LXXIX.

1. **G**rosse Herren, grosse sorgen. Magnos magnæ agunt curæ. Eodem fere recidit illud *Hadriani Roman. Pontificis Symbolum: Magnæ dignitates magnæ servitutes.* Eodem & illud recidit: Grosse wurden, grosse bürden, Omnis honos onus.

2. Ratio, quia quo major quis est, eo majora quoque tractanda habet negotia. Talia sunt prædicata, qualia permittuntur esse a suis subjectis. vid. Reinkingh in der Biblischen Poliecy L. 2 ax. 43 p. 407. & Zeilerus in opere Epist. P. 1 Ep. 64 p. 181. Ex eodem principio dicitur etiam:

Grosse Herren, grosse sünden,

Grosse Städte grosse sünden.

3. Declaratur scilicet *regulariter*: interdum enim Magnates parva curant, & magna negligunt.

LXXX.

1. **S**o wir hätten einen glauben,
 Gott, gerechtigkeit vor augen,
 Ein elln, gewicht, maass, münz und geld,
 So stünd es wohl in dieser welt.
*Una fides, pondus, mensura moneta sit una,
 Et status illæsus totius orbis erit.*

Y y 3

Galli

Galli dicunt: *une loy, une foy, un Roy.* Constantinus Germanicus in Epistola ad Iustum Sincerum p. 193. parcemiam nostram paulo aliter exprimit, dicendo:

Wann wir hätten einen glauben,
 Gott und gemeinen nugen vor augen,
 Ein volle maass und recht gewicht,
 Den güldnen fried und recht gericht,
 Dazu ein münz und gutes geld,
 So stünd es wol in dieser welt.

2. Ratio, quia ex diversitate fidei ac cultus divini, ut & Juris, mensuræ, ponderis ac monetæ infinitæ apud nos in Germania, oriuntur confusiones, lites, inimicitæ, fraudes, suspiciones, imposturæ, damna & incommoda.

3. Declar. quod unitas hæc magis exoptanda, quam speranda sit. *Ventura de Valentiis in Parthenio Litigioso L. 1 c. 16 n. 11 p. 242.* quia forma nostræ Reip. non paucas in conficiendis negotiis publicis parit difficultates status imperii, quantum possunt, deberent curare, ut minimum unitas monetæ, stateræ & mensuræ cum istis, cum quibus commercia habentur, introduceretur *Mylerus ab Ehrenbach in Metrologia c. 4 n. 2 p. 32.*

4. Declar. (2.) quod imprimis diversitas religionis ac fidei impediatur concordiam.

*Una fides, una est pietas, est una colendi
 Rite Deum ratio, dementia cetera cuncta.*

Es ist gewiß der freundschaft kron,
 Einigkeit in der religion,
 Der glaub schmelzt zusammen die herzen,
 Es sey im ernst oder im scherzen.

Constantinus Germanicus d. l. Confer hue, quæ Apostolus habet *Ephes. 4 v. 1. - 6.* Novit id ipsum modernus Galliarum Rex *Ludovicus XIV.* qui unitatem religionis, quamvis mediis plane illicitis, & Sacræ Scripturæ nequiquam consentaneis, in suo regno stabilire conatus est.

LXXXI.

1. **D**em gläubiger wird der schuldner an die hand und halffter geben. Debitor creditoris discretioni traditur.

2. Ratio, ut sic reprimatur debitorum obzatorum effrenatio & morositas.

3. Fundatur in Jure Saxonico, & quidem Landrecht L. 3 art. 39 in pr. Weichbild art. 27 circa fin. originem tamen suam debet Romanis, qui debitores suis addicebant creditoribus, ut eis servirent, donec satisfecerint. *Zangerus de Exceptionibus P. 3. c. 1 n. 142.* Obstat tamen ipsum jus Romanum Justinianæum vid. *l. ob es 12. juncta auth. seq. C. de Act & Oblig.*

4. Effectus, quod debitor non solum ad operas & servitia creditori præstanda teneatur, sed & compedibus & vinculis a creditore includi possit. *Francus de Fidejussoribus c. 3 n. 128 p. 113.*

5. Declara quod hodiernum procedat in foro Saxonico extra provincias Electorales, *Carpzovius P. 2 const. 22 d. 1. Zangerus d. l. &* quidem ita ut tam diu detineri possit debitor, donec creditor operis ipsius, vel alia ratione integrum creditum consecutus sit. *König in Processu c. 103 n. 11. Colerus de Processu Executivo P. 1 c. 3 num. 160. & c. 6 n. 114 c. 7 num. 16. Carpz. d. l.* ita tamen, ut vitæ debitoris parcere debeat creditor.

6. Fallit hodie apud nos in Franconia & in Saxonia Electorali, ubi constitutio hæc antiqui juris Saxonici nova constitutione Electoris ita mitigata est, ut obæratīs debitoribus certus carcer destinatus sit, in quem detruduntur, sie werden in den schuld-thurn geworffen, *Carpz. P. 2 c. 22 d. 2. Zangerus d. l. n. 143.* nec sufficiat ad cessionem se offerre, nisi creditorum consensum impetraverint *const. 22 P. 2. vid. tamen Colerus d. l. c. 6 n. 114.*

LXXXII.

1. **G**nad geht vor recht. *Gratia prævalet juri, h. e. æquitas præfertur rigori.*

2. Prob. per *l. 1 §. 3 ff. Si pars her. pet. l. fin. in f. ff. de offic. Pras. cap. un. de rer. perm. in 6. Clem. quamvis 2. in pr. de Appellat.*

3. R. quia æquitas est correctio ejus, in quo lex deficit ob universalitatem, *Grot. de Jure Bell. ac Pac. L. 2. c. 16 §. 26 n. 1.*

4. Declara, valere hoc quoad æquitatem scriptam: non scripta enim, quæ est ex proprio capite judicis, rigori non præfertur. *Barbosa in Thes. Loc. Com. sub voc. æquitas ax. 10 p. m. 46.* De illa intelligenda est *l. 90 ff. de R. 7. & l. placuit 8 C. de judic.* quod in omnibus quidem, maxime vero in jure spectanda æquitas sit. De hac vero *l. prospexit 12 ff. qui & a quib. manum.* utpote ex qua probatur, quod judex non possit esse mitior lege, nisi judex talis sit, qui jus habet aggratiandi, sic enim legis duritiem mollire, & gratiam alicui impertire potest. *Conf. Dietherrus in Thes. Pract. Besoldi sub voc. aus besondern gnaden p. 71.* Si scilicet id fiat ex probabili causa *Mylerus ab Ehbrenbach de statibus imperii P. 2 c. 50 n. 13 p. 469. & cum judicio Lipsius L. 2 Pol. c. 13 n. 1. v. gr. in leviter peccante aut serio pœnitente Id. Myl. d. l.*

d. l. n. 16. & L. 1 c. 12 n. 31. Recte Themistocles Simonidi Chio, Poetæ, præter æquum aliquid postulanti, respondit: neque tu bonus Poeta esses, si modos & numeros in canendo contemneres; neque ego bonus Prætor, si gratiam cujusque legibus præferrem *Plutarch. in vita ejus.*

5. Fallit imprimis quoad illa, quæ poenam, a Deo statutam, habent, ubi Princeps tantum executor legis, & illa minor est *Hoppius in Comment. Inst. ad pr. de Just. & Jur. p. 22.*

LXXXIII.

I. **W**er auf gnad (a) dienet, dem wird mit barmherzigkeit gelohnet, vel der muß der gnade erwarten. Qui pro gratia servit, illi mercedis loco cedit misericordia.

2. (a) Auf gnade dienen, pro gratia operas suscipere, dicitur ille, qui mero Domini arbitrio salarium relinquit ad aucupandam gratiam, der das hertz nicht hat, eine besoldung sich machen zu lassen, sondern mit demjenigen zu frieden ist, was man ihme geben wil. *Fritschius in Cont. Thes. Pract. Besoldi sub voc. ausgnaden p. 709. Add. Bardili, Antecessoris quondam Tubingensis Dissert. de Salaris c. 6 §. 30.* Non igitur ille, qui simpliciter sine mentione aut conventionem mercedis adit famulitium vel ministerium, sed qui illam mero domini arbitrio relinquit, pro gratia servire dicitur. *Conf. Mevius ad Jus Lubecense P. 3 t. 8 art. 7 n. 20.* Sensus ergo est: qui operas suas alicui præstat, & mercedem sibi non stipulatur, sed illam domini discretionem relinquit, utrum aliquid dare velit nec ne, ille de jure nihil petere potest.

3. R. quia deficit vinculum obligationis, pactum nimirum aut conventio; ubi autem nullum jus, ibi quoque nulla obligatio, vid. l. 25 ff. de Hered. petit. Conf. *Fritschius d. l.* Permittitur namque merces alterius potestati, quicquid autem alterius potestati permittitur, id non subjicitur juris necessitati l. saepe 8 ff. de Offic. Procons. l. 40 ff. de judic.

4. Fundatur hæc parçemia in Jure Saxonico, & quidem Landrecht L. 1 art. 22.

5. Exemplum est in voluptatum artificibus, five morionibus, possenreiffen, qui pro gratia serviunt, gratia autem excidentibus nihil petere possunt ab heredibus Dominorum suorum vid. *Speidelius in speculo sub voc. lieb-lohn p. 813. in addit. Colerus in Processu Executivo, c. 9 P. 1 n. 10 p. 24.* Aliud si incertum promissum sub specie æquitatis, ich will ihm geben, was billig ist, ich will des marckts schon eins mit ihm werden. Utut enim actio stricto jure tali casu non detur, ex æquitate tamen judicem subvenire debere recte statuit *Fritschius d. l.* Add. *Mevius d. l. n. 17. & Stamm. de Servitute Personali L. 2 c. 8 §. 3 p. 330. seq.* Dissentiunt alii. Conf. *Hertius in Rar. & Select. ex univers. jurispru. Argum. L. 1 par. 42 p. 454 §. 2.* Optimum ergo consilium erit stipulari sibi ab initio statim certam mercedem, ne illud obijci possit dictærium: ohngedingt gearbeitet, ohne lohn davon gangen, quod imprimis tunc valet, quando quis operas non præstat ad nutum conductoris. Exemplum est in advocatis & procuratoribus, quibus de salario, utut non convento, extra ordinem jus redditur l. 1 §. 10 ff. d. Extraord. Cognit. Differt ab inde illa parçemia: Da der arme mann seine dienste anbote, da war sein lohn gering. Cujus sensus est, quod ille, qui se ad munus vel officium aliquod offert, exiguam recepturus sit mercedem.

LXXXIV.

1. **G**ott und die Obrigkeit.
Deus & Magistratus.

Est verbum Judæis imprimis usitatum & subintelligitur: muß man auf seiner seite haben.

2. R. quia summa rerum penes DEUM & Magistratum est: hos ergo qui in partes suas trahit, illius negotia non possunt non ex voto succedere.

3. Declaro parœmiam hanc in se, & quatenus DEUS adorandus, Magistratus vero colendus & honorandus, minime improbandam esse, fürchtet Gott, und ehret den König, 1 Pet. 2 v. 17. Per accidens vero, & quatenus Judæi variis artibus vetitis & corruptionibus Magistratum occupare student, illa utique damnanda erit.

4. Ampliatur, ut procedat etiam quoad Christianos judaizantes, utpote qui parili modo magis Magistratus quam DEI favorem & gratiam & quidem illicitis mediis, aucupantur; imo DEUM lædunt, ut superiorum gratiam sibi conciliet. Joh. 12 v. 43.

LXXXV.

1. **E**inemeg gunst, vermag mehr als ein scheffel rechts, Semiuncia favoris sæpe est plurius, quam deunx juris. vid. Burgoldensis ad instrum. Pac. P. 1 Disc. 1 p. 64. Eodem illa recidunt: Plus valet favor in iudice quam tota lex in Codice.

Gunstius est plurius, quam tota scientia juris.

2. R. Quia affectus amoris eo abripere potest iudicem, ut flectat jura, & hæc pro commodo illius, cui

cui favet, applicet, aut minimum a rigore juris ad æquitatem non scriptam declinet.

3. Declar. quod valeat enunciative, non dispositive aut approbative, quantum scilicet ad judicaturam, contra jus & morem pro amico factam, attinet: nam favorem, quo a juris rigore ad æquitatem scriptam declinat judex, & studium favorem istum demerendi, crimen non esse statuit. *Dn. Schilterus in manuductione Philosophie Mor. c. 5 §. 17 p. 207.* Multo minus crimen erit, si judex illis personis & causis favet, quibus favendum esse lex jubet: est enim hic favor legis & publicus, differens omnino a favore judicis sive privato *ibid. §. 23 p. 213.*

4. Declara (2) quod imprimis procedat, quoad homines affectibus nimis obnoxios.

5. E contrario permolestum & grave est, osorem & inimicum habere judicem; quapropter etiam exceptionem suspecti judicis illi opponere licere, expediti & notissimi juris est. Conf. *Zangerus de Exceptionibus P. 2 c. 4 per tot. Add. Burgoldensis ad insirum. Pac. P. 1 p. m. 64.*

LXXXVI.

1. **E**ingebrachtes gut (a) ergreiffst auch ererbtes gut. Bona illata trahunt ad se etiam hereditaria bona.

2. Per bona illata, eingebrachtes gut h. l. speciatim illa intelliguntur bona, quæ præter dotem uxor vel marito expresse tradit, ut ejus fiant existente matrimonio, vel sciente ac patiente uxore maritus per multos annos administravit *l. 9 §. ult. ff. de Jur. Dot. l. 8 l. ult. C. de Pact. convent. Dn. Hertius in Select. & Rar. ex Univ. Jurisprud. Argum. de Paramis Jur. Germ. L. 1 par. 72 p. 525. Add. Illustris Dn. Strykius in Dissert. de jure mariti in bonis uxoris Ffrti 1685. publice*

blice proposita c. 3 p. 79. uno verbo: bona paraphernalia. Sensus autem parceriæ est, quod sub bonis paraphernalibus illatis etiam illa comprehendantur, quæ per viam successionis ad uxorem sunt delata.

3. R. Quia in dubio bona mulieris ad maritum apportata, non dotalia, sed paraphernalia censentur *Carpz. P. 1 c. 28 d. 87 n. 3 d. 89 n. 3 P. 2 c. 16 d. 1. Ratio rationis, quia dotis constitutio facti est, quare non præsumenda, sed probanda erit Carpz. d. P. 1 c. 28 d. 87 n. 4.*

4. Effectus est, quod fructus ex huiusmodi bonis acquisiti pertineant ad maritum *Hertius d. l. Strykius apud Barbosam in Thes. Loc. Com. sub voc. bona conjugum ax. 1. domino tamen penes uxorem manente. (2) brauchen sie auch keiner wiederlage oder einer donation propter nuptias.*

5. Exceptio est, quando pacto aliud conventum, vel statuto & jure aliud introductum.

LXXXVII.

1. **E**in jeder ist seines guts mächtig. Rei lux quilibet liber moderator est ac arbiter.

2. Ratio, quia in hoc potissimus dominii consistit effectus, ut libere circa eam possit disponere dominus. *B. Dn. Doctor Bernhard Schults, in Dissert. de dominio Rint helii habita §. 30 in f. p. 39*

3. Prob. per *l. in traditionibus 41 ff. de Pact. l. in re mandata 21 C. mand.*

4. Declaratur (1) modo rei suæ absolute sit dominus: nam si alius adhuc in ea jus aliquod habet, non competit absoluta dispositio, *Barbosa in Thes. Loc. Comm. sub voc. res ax. 22. Sic v. g. condominus non habet liberam dispositionem in re communi, nec Vassallus in re feudali. (2) modo dominus re sua non abuta-*

abutatur, denn wir sind nur haushalter der mancherley gnaden Gottes 1 Pet. 4. und haben daher nicht macht mit unsern gütern umzugehen, wie wir wollen, sondern wie Gott will.

5. Ampliatur (1) in tantum, ut quilibet moderator sit rerum suarum, etiam abutendo, *Sonnemannus in Legibus Notabil. sub lit. In. 13 p. 173. nisi abusus plane tollat usum, aut in alterius, vel Reipubl. etiam, incommodum tendat, ib. Conf. Hoppius in Comment. Institut. §. 2 de his qui sui vel al. jur. sunt p. 70. Add. Meisnerus in wiederlegten sprichwörtern n. 124 p. 134.*

6. Olim extendebatur etiam (2) ad servos, ita ut domini potestatem vitæ & necis in eos habuerint l. 2 §. 1 qui sui vel al. jur. sunt. Unde quoque initium sumisse videtur Germanorum illud: er ist mein, ich mag ihn sieden oder braten, *Speidelius in speculo Juridico-Polit. sub voc. leibeigene leute p. 791.*

7. Limit. (1) nisi arbitrium illud a testatore vel lege, ob publicam utilitatem, vel ob sævitiam, vel religionis favorem, vel similem causam, aliquo modo sit circumscriptum *Brunnemannus in Comment. ad d. l. 21.*

8. Limit. (2) nisi obstet pactum, vid. l. 3 C. de Cond. ob caus. dat. & dissert. D. Mulleri J. Cei Jenensis de prohibitione alienationis conventionali per tot.

LXXXVIII.

1. **H**ahnreyschafft (a) ist die vornehmste Kunst (b). Hanreitas sive cornigerorum societas omnium potissima est.

2. (a) Hahnrey est vocabulum ratione originis mere germanicum, quod vel a voce hahn & reye h. e. chorea tang, vel a voce reihen descendit, vid. parœm. Wo die wirthe hahnrey seyn, kehren gern die gäste ein. Quasi dicas, *Galli choreus*. Descriptionem ejus vid. in l.

in l. mariti 29 ff. ad L. Jul. de Adult. Differt a lenone von dem huren-wirthe in eo, quod hic lucrum ex prostitutione suæ uxoris quaerit, ille vero nimium suæ indulget & fidit uxori, ejusque extravagantiam patienti fert animo, nullum tamen lucrum exinde aucupaturus.

3. R. quia in ea vel maximi viri reperiuntur, vid. *Mællerus in Tract. de Cornutis c. 6 n. 80 p. m. 88* nec consensu hic opus est mariti, sed vel invitus aut certe nescius, in illam detruditur, wiltu nicht so mustu wohl. imprimis quando annis, infirmitatibusque oblitus est, nec amplius se præstare potest virum.

4. Declar. quod imprimis hodie vigeat studium alterius seducendi uxorem, es ist eine Galanterie, mann man den andern zum hahnrey machen kan. Sed DEUS tandem dignas ab ejusmodi homuncionibus pœnas repetet. Gott wirds richten. *Ebr 13.*

LXXXIX.

1. Ist das bett beschritten (a) so ist das recht
 beschritten. Pede misso in lectum, jure
 potiti sumus.

2. (a) Das bett bescreiten, die decke beschlagen, über- oder aufschlagen est nihil aliud, quam thalamum sive thorum conscendere, vid. *Besoldus in Thes. Pract. sub voc. bett p. m. 97.* Per jus vero h. l. intelligitur jus successionis inter conjuges, ita ut sensus huc redeat: quoties conjuges thorum sive thalamum conscenderunt, toties sibi invicem succedunt.

3. R. quia matrimonium sic plenissime consummatum esse fingitur. *Carpz. P. 3 c. 19 d. 1. 3 § 11. Dietherus apud Besoldum in Contin. sub voc. bett p. m. 101.* Habetur enim illa consensio quodammodo pro forma substantiali matrimonii d. l. d. 3 n. 8. a quo tamen dissentire videtur *Philippi in usu Pract. L. 1 §. 20 ecl. 61 n. 10 p. 190.*

4 Fur,

4. Fundatur in jure Saxonico, & quidem landrecht L. 1 art. 45. ut & VVurtembergico P. 4 t. 2. aliisque juribus provincialibus. Contrariatur jus civile Romanum, canonicum & plerorumque locorum statuta.

5. Declaratur, quatenus nimirum cætera quoque paria sunt, h. e. reliqua requisita adsunt, quæ legitimum constituunt matrimonium.

6. Declar. (2) ad consensionem thalami non requiri concubitum actualem & carnalem, sed sufficere morem quendam solennem. Ob man schon nicht weiß, daß die braut die haube verdient. vid. *Besoldus d. I. p. 97.* Man legt sich nur hinein zu der braut, wann sie gleich in denen letzten zügen liegt, und zu nichts weniger als ad congressum conjugalem geschickt ist. Quapropter etiam *Excellentissimus Dn. Strykius de successione ab intestato Diss. 8 c. 5 §. 43 p. 339.* exinde infert, quod nec impotentia conjugalis obsit, altero conjugum tacente, nec ad divortium agente. Videtur tamen ab hac explicatione consensionis abire, & eam sumere pro conjunctione carnali. *Schneiderwinus in Comment. instit. tit. de Action. §. 29 p. m. 1553.* Quicquid autem hujus sit, hodie constans Doctorum assertio est, consensionem illam etiam sine copulatione carnali expediri posse. Conf. *B. Petrus Mullerus in Comment. ad tit. de R. J. l. 30 not. 4 p. 190.* Titius in erörterten Successions- und erb-fällen p. m. 83. *Wehnerus in observat. Pract. sub voc. ehemann & Carpz. d. l. def. 4.*

7. Declar. (3) quod successio hæc valeat quoad portionem illam, quæ conjugibus pro more cujusvis regionis statuta est; Sic v. g. marito in Saxonia debentur omnes res mobiles, sola excepta gerada. *Schneiderwinus tit. de heredit. quæ ab int. def. p. m. 756.*

8. Declar. (4) quod consensio hæc thalami adeo necessaria sit, ut ne quidem suppleri possit per benedictionem sacerdotalem *Stryk de success. ab intest. d. l.*

§. 43 p. 339. *Carpz. l. c. d. 3 p. m. 130.* Unde quoque desponsati & per benedictionem sacerdotalem copulati, mortui vero ante copulam carnalem, aut consensionem illam thalami, sibi invicem non succedunt. *Carpz. d. l. n. 7.* Die braut bekommt lauter nichts, L. 3 art. 45 Land-rechts.

9. Fallit, quando fœmina, cujus sponsus, mox post benedictionem sacerdotalem, nondum consensu thalamo, discessit, allegat, concubitum anticipatum fuisse, hoc enim, ceu iure refragante factum, non poterit habere effectum juris, der bräutigam hat die decke nicht so, wie es land-rechts ist, beschlagen: paria autem sunt, plane non fieri & non recte fieri, etiam si sponsa facta sit a defuncto sponso gravis. *Dn. Strykius ad Brunnemanni Jus Eccles. L. 2 c. 17 §. 40 p. 691.* vid. tamen *Philippi d. l. n. 13 p. 291.*

10. Fallit (2) quando desponsati aliud paciscuntur: provisionem enim hominis facere cessare provisionem legi, dubio caret. Die ehe-pacta, ehe-contract, ehe-veredungen heben das andere alles auf.

11. Fallit (3) quoad bona uxoris, quæ ad portionem statutariam non pertinent, utpote quæ ad proximos consanguineos transmittuntur. Add. *Wildvogelii Dissertatio de Jure thalami Jena habita per tot.*

XC.

1. **D**ie besten feinde sind, so zu vor drohen. Qui prius minantur, quam hostilitatem suam exercent, minus perniciosi sunt. A quo non multum abludit versiculus iste vulgaris:

Sæpe minus faciunt homines, qui magna minantur,

nec Græcum illud: *μικρόν ἰσχυρὸν καὶ μέγα φρασίν.*
Lz 2. R.

2. R. quia tela prævifa minus nocent, & professa perdunt odia vindictæ locum, cum averti & minantes ad cautionis de non offendendo præstationem per mandata compelli *Stephani ad Const. Car. art. 176 p. m. 104.* imo pro re nata graviter & ultimo supplicio puniri possunt. E. G. Wenn man gedrohet, man wolte seinen nachbarn einen rothen hahn auf sein haus setzen. *Lauterb. in Coll. Theor. pr. P. 1 L. 2 t. 8 th. 7 p. 215. Besold. in Thes. Pract. sub voc. drau-wort. Berlich. P. 4 concl. 22 seqq. Crusius de indiciis delictorum P. 2 c. 37 n. 26. Carpz. in Prax. crim. P. 1 qv. 37 n. 66 67. Zeiler. in oper. Epist. P. 1 p. 480 & 191.* modo in casu ultimi supplicii toti universitati exinde imminerit periculum, & præparatio quædam facta. *Lauterb. d. 1.* E contratio, qui astum clam colit, pejor est hoste manifesto, & magis timendus, secundum illud: Hüte dich vor den schleicher, der beisser thut dir nichts. Ille instar vulpis, hic vero instar lupi est, qui vulpem interdum imitatur, & cauda adulatur, juxta istud: Wenn der wolff mit dem schwang wedelt, so will er gänse fangen. Conf. parcem. Wer vom drohen stirbt, den soll man &c.

XCI.

1. **D**er weiber schande ist auch der männer schande. *Ignominia uxorum est etiam ignominia maritorum.*

2. Ratio. Quia maritus & uxor una eademque caro esse existimantur, & hinc utriusque fortunæ socii sunt. Aliam rationem videre licet apud *Pufendorfium in Elementis Jurisprud. univerf. L. 1 ob. 5 §. 3 p. 476.*

3. Declara. Scilicet per consequentiam, & quatenus mariti participes fiunt ignominie uxoris.

Hinc

Hinc injuria uxori illata etiam marito facta, & uxor quovis modo illam vindicare solet, si a marito non defendatur.

Wer die frauen will verachten,
Und allein den mann hoch ehret,
Den thut wider sie nicht achten,
Wann das blätlein sich verkehret.

4. Ampl. in tantum, ut etiam ad sponsi contumeliam spectet injuria sponsæ ejus facta l. 5 §. *sponsum ff. h. t.* adeoque ille ad injuriarum actionem admit- tendus est non minus quam maritus. *Rittersbusius in Commentario Instit. §. 2 tit. de injur. p. m. 548.*

5. Ampl. (2) ut procedat etiam ita: der männer schande ist auch der frauen schande, ob identitatem rationis.

6. Fallit, si sermo sit de injuria, & pœna, directo infligenda: sic enim reatus & pœna non nisi suos autores manet. Conf. *Barbosa in Thes. Loc. Com. sub voc. pœna ax. 48.* E. G. Si maritus adulter est, & puniendus, reatus adulterii & pœna uxorem directo afficere neutiquam possunt; possunt tamen illam per consequentiam tangere, quatenus nimirum vel approbat & quodammodo consentit in adulteri- um, vel illud condonat marito, & hunc deferere re- cusat, vel etiam maritum sequi tenetur: sic enim per consequentiam etiam pœna, vel potius pœnæ effectus, ad uxorem redundare potest. Vid. *Bergerius in Elect. Jurisprud. crim. c. 1 §. 2 n. 8 p. 33.* Add. *Heigius P. II Q. 14 p. 128.*

XCH.

1. **D**er gesammten hand muß folge ge-
schehen. Simultanea investitura cu-
rate observanda, h. e. Quando quidam de
Zz 2 feudo

feudo aliquo simul sunt investiti, tunc quoties unus ex illis vita defungitur, aut alia mutatio circa eos contingit, toties investitura petenda & renovanda venit.

2. (a) Gesammte hand denotat simultaneam investituram, jure communi feudali plane incognitam, de qua vid. *Struvius in Syntag. Jur. Feud. c. 9 n. 15 p. 347.*

3. Ratio, quia de jure Saxonico ad solos descendentes feudum legitima successione defertur, nec vi agnationis sed tantum vi simultaneæ investituræ vassalli succedunt *ibid.* Hinc omni casu ista petenda, es muß derselben auf alle fälle gebührende folge geleistet werden. *Stryk. in Exam. Jur. Feud. c. 16 Q. 25.*

Declar. Valere paræmiam de jure Saxonico, nam utut etiam in jure communi feudali detur investitura simultanea, hæc tamen longe differt ab illa. *Struvius d. l.*

5. Ampl. Etiam si feudum sit antiquum *Wehnerus in Observat. sub voc. gesammte hand p. 161.* adeo ut ipsi principes Saxonici investituram accipientes ab imperatore simultaneam investituram observent. Vid. *Stryk. in Append. Exam. Jur. feud. n. 1 p. 416 seqq.*

6. Ampl. (2) etiam si simultanee investiti nihil de feudo habeant in possessione sua. *Struvius d. l. n. 16 p. 349.*

7. Fallit de jure feudali communi *Struvius in Syntag. Jur. Feud. c. 9 aphor. 14 n. 1 p. 347. Mevius P. IV. Dec. 404.*

XCIII.

I. **D**Er dienet ehre ist des Herrn ehre.
Honor ministrorum est honor domini h. e. Honor, qui ministris tribuitur, in Dominum redundat.

2. Ratio

2. R. Quia ministri sunt membra Domini, & representant illum. Unde etiam dicitur: minister est imago, os, & umbra Principis.

3. Ampliatur, ut valeat etiam vice versa: Der diener beschimpfung ist des Herrn beschimpfung, injuria ministri est injuria Principis, adeo ut etiam crimen læsæ Majestatis in consiliarios committatur, & quidem absque discrimine, utrum quis privato odio illos læserit, an non, modo dominus eorum veram habuerit Majestatem. *Stryk. in Notis ad Lauterbachii Compend. tit. ad L. Jul. Majest. p. 1018.* Idem de Electoribus ipsis dicendum propter *A. B. c. 24 §. 1* expresse id statuentem. An idem in consiliariis Electorum obtineat, quod de consiliariis Imperatoris & Regum traditum, ea propter dubito, quia odiosa non sunt extendenda. Quod Principes & Status Imperii attinet, in illos quidem itidem ab eorum subditis crimen L. M. committitur, quia in suis territoriis quodammodo Imperatores sunt. *Vid. Rhetius in Institut. Jur. Pub. L. 1 r. 6 §. 23.* sed non a forensibus, qui tamen etiam in Electores illud admittunt. *Stryk in collegio mscito ad Rhetium d.l.*

Ampliatur hoc porro etiam ad ministros Ecclesiarum. *Conf. Lucæ 10 v. 16.*

4. Declar. quatenus nimirum constat honoranti vel injurianti de conditione & statu ministri, ita ut id, quod fit, fiat intuitu domini.

5. Fallit, quando ex errore minister aliquis honore vel injuriâ afficitur.

6. Male ergo auctoritati suæ consulunt illi Domini, qui ministros suos publice ipsimet prostituunt, illorum honorem & existimationem susque deque habent, & rem optime se gerere putant, quando illos, ad palatum non loquentes, statim elingues reddunt, cum eos potius honorare deberent, quia per

officialium auctoritatem & honorem crescit & augetur honor & auctoritas Principis, tanquam anima omnium magistratuum. Conf. Mylerus ab Erenbach in *Hyparchologia*. c. 8 p. 382 peritot.

XCIV.

1. **M**it abtheilung der güter zertrennen sich die gemüther. Quando ad divisionem rei communis pervenitur, tunc omnis amicitia dilabitur. Dicitur etiam: Wann es auf das Meum & tuum kommt, so hat die freundschaft ein ende.

2. Ratio, quia quilibet commodum suum promovere studet, quod animos irritat, & abalienat. Das mein und dein läßt nichts gemein. h. e. in divisionibus nihil commune manet, sed omnis res, & sic etiam animus dividitur. Hinc etiam *meum* & *tuum* ad instar lydi lapidis sunt, secundum quem de alicujus in alterum affectu infallibile fore ferri potest judicium, & Germani dicunt: Es ist auf keines menschen freundschaft gewisse rechnung zu machen, ehe und bevor man mit ihm eine erbschaft getheilet hat.

3. Declar. imprimis tunc valere parcemiam, quando nulli adsunt arbitri, aut si adsunt, rem non satis intelligunt, nec ex æquo & bono judicant, sed nodum in scirpo quærunt, vel utriusque jura in eandem lancem non imponunt.

4. Declar. (2) non approbative, sed enunciative intelligendam esse hanc parcemiam.

5. Ampl. etiam si amicitia & familiaritas antea fuerit summa, & consanguinitas proxima.

6. Ampl. (2) ut illa alienatio animi saepe etiam post divisionem factam duret, quando scilicet illa radices egit, adeoque acerbior factus animus.

7. Opponis: atqui communio est mater rixarum in perpetuum. Quid E. faciendum? cum eapropter etiam Abrahamus provocaverit ad divisionem. Vid. Mullerus *Vol. 1 ad Exercit. ff. Struv. p. 903* Resp. inter duo mala minus est eligendum. Atqui divisio minus malum est, E.

8. Cæterum nota, quod in jure verba: *meum, tuum, suum*, possessionem significant. *l. 91 ff. d. V. S.* ita tamen ut etiam id *meum* dici possit, quod commune est. *l. 239 §. ult. ff. d. r. & l. 46 ff. de R. J.*

9. Ne vero malitiæ eorum indulgeatur, qui singulas res ex invidia dividere volunt, ideo in dubio vel forti res demandari solet. *Carpz. P. 3 c. 15 d. 1 & Decis. 164 n. 18.* vel officio judicis fit divisio *Gail. L. 2 ob. 116.* vel ex generali quadam & in camera approbata consuetudine senior frater pro suo arbitrio, bona fide & ex æquo facit divisionem, minor natu vero eligit *Wehnerus in observat. Pract. sub voc. theilungsführ p. m. 461.* Conf. *Paræmiam*: Der älteste theilet, und der jüngste wählet. Vel arbitri constituuntur, vel etiam pater bona sua inter liberos dividit, per modum ultimæ voluntatis, de quo vid. *Strykius de cautelis Testam. c. 10 §. 13 p. 402.* Sic plerumque evitatur effectus illius dictæ: Das Mein und Dein ist eine ursach alles habers. Tò *meum & tuum* causa rixæ est & discordiæ.

Servaret totum felix concordia mundum.

Ni modo turbaret cuncta Meum atque Tuum.

XCV.

1. **E**ine henne hat das recht über neun
säune. *Gallinarum jus ultra novem
sepimenta se extendit.* Sensus est: *Gallinis*

licet in hortos, multis etiam sepimentis munitos, involare, & ibi querere escam.

2. Ratio, quia hoc fit secundum earum naturam, adeoque proprio motu.

3. Declar. si nimirum sepimenta illa non satis munita aut ita tenuia sunt, etiam gallinæ, alis spoliatae, in illa insultare, & transilire queant, sic enim, quia culpa penes dominum horti residet, cessat actio adversus dominum gallinarum competens, der herr des gartens hätte den jaun recht hoch und dick machen lassen sollen. Conf. Hoppius in Comment Instit. tit. Si quadr. paup. seciss. dicat. p. 175. ibi: & priori quidem casu nulla. Damnum enim, quod quis sua culpa sentit, non sentire videtur.

4. Declar. (2) consuetudinem tamen cuiusque loci attendendam esse, *Thomæ de Noxia Animalium c. 26 n. 5.*

5. Ampl. ut idem procedat etiam quoad anseres & alia animalia volatilia, *Thomæ d. l. n. 4.* Ex consuetudine fere generali, anseres, in damno dato deprehensi, includi, & sic pignorationes exerceri solent. Idem de aliis animalibus, v. g. fuis, dicendum. Vid. *Struv. in Syntag. ff. Exercit. 14 t. b. 4.*

6. Fallit, quando damnum culpa domini animalis factum: sic enim L. A. actio datur adversus dominum, culpam in custodiendo admittentem Conf. *Strykius in Annotat. ad Lauterbachii Compend. tit. si quadrupes paup. Sc. p. m. 256.*

7. Fallit (2) quando damnum culpa tertii contingit, quo casu actio legis Aquiliæ contra eum dari solet *Struvius d. l.*

8. Fallit (3) quando damnum sine ulla culpa ultro & secundum naturam a gallinis infertur: ita enim vel actio de pastu datur ad damni dati restitutionem,

tionem, aut ut gallina damnosa noxæ dedatur, vel actio de paupertate utilis. Vid. *Hoppius d. l. p. 1173*. De jure Saxonico veteri, quando quis gallinam ob damnum datum occidebat, pro illa Wehrgeldum, quod erat ein halber pfennig, solvebatur. *Thomæ d. l. n. 17*.

9. Exinde ergo sequitur, quod animal alienum nocivum ex agro quidem meo abigere liceat, sed ut *meum* h. e. *sine damno*, non vero illud occidere. Alius enim actionis meæ jacturam facio, & domino illius animalis ego ex lege Aquilia teneor. *Thomæ d. l. n. 1. seqq.* De jure Saxonico gallinis nocentibus deprehensis alas præcidere, & deinde illas abigere permittitur *Weichb. art. 20 n. 12*. Dissentit *Zobelius P. IV diff. 10 v. 3*, qui de jure communi gallinas occidere licere putat.

XCVI.

1. **D**er männer ehre ist der frauen ehre.
Maritorum honor est uxorum honor
h. e. *honor maritorum redundat etiam in uxores, sive uxores participant de honore maritorum.*

2. Ratio, quia uxor & maritus reputantur pro una eademque persona & una carne. *Genes. c. 2 § 3. cap. hæc imago 13. 33 q. 5.* & quia mariti conditionem sequitur uxor, ita ut loca ejus sit tam divinæ quam humanæ domus. *Maritus instar solis, uxor vero instar lunæ est.*

3. Fundat. in *l. femina 8 ff. de senat. l. cum te 10 C. de Nupt. l. mulieres 9 C. de incolis § l. mulieres 12 C. de dignit. ex quibus inferitur, uxorem corrumpere radiis mariti, ob honorem scilicet matrimonii.*

4) Declar. obtinere hoc in iis privilegiis, quæ muli-

lieribus ratione sexus convenire possunt, ac quorum ratione dignitatis & personæ qualitatis capaces esse possunt. *Mylerus ab Ehrenbach de Statibus Imperii P. I. c. 34 p. 319.* uno verbo: valet paræmia tantum quoad statum, dignitatem, conditionem & honorem, ita ut eatenus uxores maritis æquales fiant. Dabero heiſet des Obristen seine frau, Obristin, des Cantlars seine, Cantlarin, des Pfarrers seine Pfarrerin, und des schulſens seine schulſin. Deinde valet paræmia hæc quoad uxores sive viduas, quæ post mortem maritorum in viduitatis statu manent, adeoque dignitatem salvam retinent.

5. Ampl. sive eminentia illa marito ex nativitate, sive ex singulari privilegio competat, tamen illa uxori communicatur. *Stryk. apud Barboſam in Theſ. Loc. Com. sub voc. uxor ax. m. ult.*

6. Ampl. (2) ut procedat tam quoad uxores illustres & nobiles, quam ignobiles & (3) vice versa, ita ut etiam ignominia mariti sit ignominia uxoris, des manns ſchand ist auch der frauen ſchand.

7. Fallit (1) quoad illa jura, quæ maritus ratione officii sui exercenda habet, & illos honores, quorum communicatio in diminutionem maritorum tenderet, & quorum uxor capax esse nequit; Also kan keine pfarrerin statt ihres mannes die actus parochiales und was in des pfarrers amt lauffet, verrichten, ob sie schon pfarrerin heiſſet, und an der ehre ihres mannes theil nimmet, item es kan keine amtmännin ihres mannes stelle vertreten und denen unterthanen recht sprechen, ob sie schon amtmännin heiſſet, und eine capitänin kan nicht vor der Compagnie herreiten, und die soldaten commandiren, ob sie schon capitänin nach ihrem manne genennet wird.

8. Fallit (2) quoad uxores secundarias & morgaticas, utut sint legitimæ. *Sonnemannus in LL. Notabil. lit. F. n. 5 p. m. 134.*

9. Fal-

9. Fallit (3) quoad uxores siue viduas, quæ post mortem maritorum ad secunda vota transeunt. *Strykius d. l. i femina 8 ff. d. senat.*

10. Fallit (4) quoad privilegia personalia mariti, quæ nec vivo nec mortuo marito uxori profunt. *Sommemannus d. l. p. 133.*

11. E. G. Quando Princeps aut Comes Imperii nobilem ducit uxorem, illa statim die Fürstin oder die Gräfin appellatur *Mylerus d. l. p. 321.* & quando nobilis ducit ignobilem, hæc itidem nobilitatur, & ex ejus persona forum statuitur *d. l. 9 C. de incolis.*

12. Sed quæritur, an femina marito inferioris fortis nubens retineat suam dignitatem, aut illam mutet & diminuat? Puto distinguendum esse inter dignitatem ex nativitate, & aliunde acquisitam, illam retinet v. g. Quando virgo nobilis nubit juveni ignobili *Sommemannus d. l. p. 133.* Ratio, quia matrimonium non est modus admittendi dignitatem nativam. Idem dicendum de filiabus Principum, quæ a Comitibus Imperii ducuntur in matrimonium, sie werden nach wie vor als Fürstinnen tractirt, und Ihre Durchl. genennet, quamvis in Austria aliud observari ex relatione accepimus, ubi filix Principum Comitibus nubentes non amplius Fürstine sed Gräfine audiunt. Conf. Hr. *Bilberbeck's Reichs: Staat P. III. S. 1 c. 15 §. 4 p. 306 seqq.* Hanc vero, nempe dignitatem aliunde v. g. mediante officio mariti acquisitam, utique uxor ejus perdit, post mortem ejus ad secunda vota transiens. Wenn die Wittib eines Canslars nach seinem tod einen Hofrath heyrahtet, so hat sie die ehre, so sie von dem Canslar gehabt, verlohren, und muß nun allen denen Hofraths:weibern nachgehen, deren männer ihrem mann vorgehen *d. l. mulieres 9 C. de incolis l. cum te 19 C. de Nupt.*

XCVII.

1. **M**an bittet nicht eher zu gefattern bis man ein kind hat. Prius non eligitur vel denominatur patrinus, quam præsto est infantulus. h. e. *nullum negotium gerendum ante illius existentiam.* Eodem illud recidit: Man verkauft die haut nicht eher, als bis der bär gefangen ist, *cujus originem lectu jucundum videbis apud Comineum Lib. V. p. m. 485. ubi ita habet: Fuit non procul a quadam urbe Germaniæ aliquando ingens ursus, qui totam vicinam regionem multum infestabat. Ejus oppidi tres quidam juvenes veniunt, ut conspicerent, ad cauponem, rogant prandium sibi præberi, fore, ut intra biduum persolvant omne debitum, sese capturos ursum illum vastatorem, ejus pellem magno posse vendi, & futurum, ut aliquid præterea munere cohonestentur a civibus, ob interemptam belluam, quæ tantum dederit damni, Caupo conditionem accipit. Pransi contendunt ad latibulum feræ, in quam cum opinione citius incidissent, perterrefacti subito occursum in fugam abeunt. Ex ipsis in arborem unus conscendit, alius ad urbem, quantum potest, fugit, tertium ursus comprehendit, & prostratum pedibus conculcat. Interea miser ille mortui præbet speciem, & hominis exanimati. Ea enim est ursi natura, ut si, quod cepit animal, mortuum esse putet, non infestet amplius.*

plius. Itaque cum *is* istum crederet extinctum, relinquit, inque speluncam redit. Ille tandem, ubi consurrexit, urbem petit. Qui in arborem confugerat, incolumem illum esse videns accurrit, & valde cupide rogat, quid in aurem immurmurasset bellua, hoc inquit ille, mihi præceptum dedit, ne quam ursi pellem deinceps vendam, nisi capta primum fera &c. Conf. Born. meister im schau. platz der Römisch-Teutschen Kaysers sub Imper. Friderico III. p. m. 392. qui sua ex Cominatio mutuatus esse videtur.

2. R. quia omnia habent suum tempus, & hinc quoque suo peragenda sunt tempore. Negotia maturefcunt sicuti fruges. vid. Eccles. c. 3. per tot. Komt zeit, kommt rath. Conf. paroem. Man heccht keinen, man habe ihn denn. Quæ parœmia valde huic parallela est, utraque enim vult, quod non debeamus esse nimis curiosi, aut præproperi, nec actualiter de aliqua re disponere, cujus existentia adhuc in incerto est.

3. Declara, præparationem tamen diligentem rebus incipiendis adhiberi & deliberari de negotio aliquo posse, also kan man gar wol in omnem eventum die gevatter. briefe schreiben, und die veranstaltung zum kind. bett machen, ob man gleich noch nicht weiß, wie es mit der gebuhret ablauffen werde, wann nur die würckliche hoffnung zu einem sohn oder tochter da ist. Conf. Richter in Axiomat. Historicis p. 18.

XCVIII.

1. **R** Ort en bondig, best. Est Belgarum dictorium. Nostra dialecto diceres:
Rurtz

Kurz und bündig ist das beste. Breviter, sed nervose aliquid dicere, optimum est. Similis est illa nostrum paroemia: Kurz und gut.

2. R. (1.) quia vis & efficacia sermonis non consistit in verborum prolixitate, sed virtute, unde etiam rationes radicibus, & verba foliis comparantur. Satis ergo diu, si sat bene. (2.) Quia prolixitas confundit auditorem, maxime eum, cuius curta est memoria, & hinc quoque parit tedium. Conf. *Tabor apud Barbosam in Thes. Loc. Com. sub voc. brevitas ax. 4.* (3.) Quia quod fieri potest per pauca, non fieri debet per plura l. *ampliores f. C. de Appellat. & Consult. l. 1 ff. quod met. caus. Add. Lipsius L. 2 Polit. c. 15 n. 15.*

3. Confirm. per cap. *definimus 21 in f. c. 18 q. 2 d. l. fin. Nov. 3 in pr. l. 1 ff. de Offic. Praef. Prat. l. instrumentorum 8 C. de Prec. Imper. Offer.*

4. Exemplum habemus in Advocatis, quorum officio nihil ornatus est, si pure impendatur, & nunquam illarum Rhetorum exordia & alia a foro explodantur. Parerga enim haec non instruunt, sed destruunt, non informant, sed confundunt judicem *Tullecken de iudice & ejus officio p. m. 35.*

5. Declara, quatenus nimirum per pauca & brevitas mens nostra sufficienter ita potest exprimi, ut nulla exinde sequatur obscuritas & incertitudo *Barbosa d. l.* Absit ergo ut multiloquium deputemus, quando necessaria dicuntur, sermo interdum protrahendus est, vid. *Act. 29, 7. 28, 23.* Non sunt longa, quibus nihil deest, quod demere possis *Matth. L. 2 Epig. 77.* Absit tamen etiam, ut famae aucupium queramus in arte longos habendi sermones, noch viel weniger aber solle man sich selbst gern hören. Sapient enim hoc Philautiam, & parum sic aedificatur:

Die

Die ehre des vaters, nur nicht seine eigene solle man suchen.

6. Declar. (2) ut imprimis illi studere debeant brevitati, qui memoriam habent labilem, ne plane muti fiant & elingues, & vulgatum illud audire necesse sit: Mein lieber Gregori! enthalte dich doch aller weitläufigkeit. Si breviter dixisses, rhetor mansisses.

7. Ampliatur, ut procedat non tantum in orationibus profanis, sed & sacris, utpote in quibus brevitatis etiam delectat. Melius enim est celerius absolvere sacra, sed cum fructu, sive concionari nervose & fructuose, quam multa crepare & nihil ædificare. Sumus manemusque homines, & quamvis furca myriadum verborum impetere, impugnare, lacerare & expellere velles nostram naturam, illa tamen usque recurret.

Deine predigt schlenst kurz und gut,
Lang predigt hört man mit unmut,
Ist's eine kunst wohl predigen können,
So ist's auch eine, daß ende finnen,
Wer den schlüssel nicht finden kan,
Der macht verdrossen jedermann.

Recte Stobæus

Ὅτι ἂν τις εἴπῃ πολλά θαυμάσιον ἐστίν,

Ὅτι μὲν οὖν εἰπὼν μᾶλλον ἂν χεῖρῃσι.

Non si quis multa dicet, admirabimur, sed pauca magis & utilia si dixerit. Dicis: non possumus nobis semper temperare ob the-matis, quod tractamus, fertilitatem. R. debebas tamen: etiam Theologo opus est prudentia, & illud faciendum, quo finem suum eo facilius obtinere potest, illud vero evitandum, quod illius consecutionem reddit tantummodo difficiliorem. Zu einer andern zeit kan sich wieder gelegenheit zutragen, von einem lehr-stück zu reden. Vid.

Zsi-

Zeilerus Epist. 600 p. m. 1039. Lutherus dixit ad illum studiosum concionaturum: Steig hinauf, thue das mauß auf, und höre bald auf. Idem Zeilerus Ep. 506 p. m. 696. Conf. ejus colloquia c. 22 f. 262. Imprimis autem vera hæc sunt quoad auditores rudes & indoctos, quippe de quibus versus ille exaudiendus:

Concio grata brevis, farcimina longa petuntur.

Kurz gebeth und lange brat - würst haben die bauern gern. Nec non tempore hyemali, ubi frigora nos torquent, imprimis vero annis panisique oblitos, denn da erfrieren öffters denen armen kindern ihre entblößte köpffe und übel - bekleidete füsse dergestalt, daß es ihnen ihr lebtag anhanget, die alten armen leute aber erstarren und erkalten also, daß ihnen die lust und freude in die kirche zu gehen auf etliche wochen vergehet.

XCIX.

Jahr und tag (a) ist die rechte gewähr (b)
Annus & dies veram evictionem absol-
vunt.

2. (a) Secundum glossam juris Saxonici jahr und tag sunt 1 jahr und 6 wochen. vid. *Besoldus in Thesauro pract. sub voc. jahr und tag.* Secundum consuetudinem fori vero Saxonici hodierni sunt 1 jahr, 6 wochen, und 3 tag *ibid.* Conf. *Dietherrus in ejus continuatione sub ead. voce.* Vel uno verbo: Jahr und tag hodie faciunt annum naturalem cum termino Saxonico: Sex enim septimanæ & tres dies absolvunt terminum Saxonicum. vid. *Wehnerus sub voc. Sächsishe frist p. m. 425.*

3. (b) Gewähr tripliciter capi: (1) pro possessione, prouti capitur, quando dicitur: Ehe - leuthe sind in gleicher gewähr. (2) pro præstatione evictionis, vid. proverb. Der verkäufer muß die gewähr leisten.

leisten. (3) pro cautione, quam actor præstat de præstanda reo actionis evictione eo casu, quo reus ejusdem rei nomine ab alio eadem actione convenitur, & vulgo dicitur *guaranda*. Conf. *Beckmannus Dissert. de guaranda th. 3. Wehnerus sub voc. gewähr. König in Processu jur. p. m. 311. Almeri Manuale Jur. sub voc. guaranda*. Hoc loco secunda significatio sibi locum vindicat, ut sensus sit: Venditor tenetur cavere emtori, de rei venditæ securitate.

4. Ratio est, quia elapso tempore *jahr und tag* emtor rem præscripsit, & sic ab omni cautione tutus est.

5. Adversatur hoc Juri Romano, & consonum tantum est Saxonico, *vid. ejus Lib. 3. art. 83.*

6. Declar. (1) quod valeat tantum in bonis mobilibus; nam in immobilibus venditor per triginta annos (h. e. 31. annos sex septimanas & tres dies, *Philippi Usus Practic. L. 2. ccl. 32. n. 8*) debet esse guarandator, ea propter, quia jure Saxonico res immobilis non nisi infra tantam temporis intercapedinem præscribitur. *Wehnerus sub voc. gewähr.*

7. Declar. (2) modo res non sit furtiva, sic enim quia tempus *jahr und tag* non sufficit ad præscriptionem *Philippi d. l. n. 3.* venditor quoque non liberatur, utut tempus dictum effluxerit.

8. Fallit in Judæis, qui de jure Saxonico non tenentur evictionem præstare *Wehnerus d. l. & hinc furtivam quoque rem non aliter, nisi refuso pretio restituunt, contra l. 2. C. de furt. Conf. Philippi d. l. n. 3.*

C.

Gewalt geht vor recht. Vis & potentia prævalet juri.

A a a

R. quia

2. R. quia imbecilliores saltem justum & æquum querunt, qui plus possunt, jura non curant, sed de facto procedunt, sibi ipsi jus dicentes. *Ventura de Valentis in Parthenio Litigioso L. 1 c. 1 n. 14.* aut judicem in partes suas trahunt *Hertius in Select. & Rar. ex Un. Jurispr. Argum. L. 1 de Param. Jur. Germ. par. 55 p. 503.* Alii dicunt: Gewalt und gunst bricht recht, siegel und kunst. It. Es ist böß rechten, wann gewalt richter ist.

3. Declara, valere hanc paræmiam imprimis hodie apud nos in Germania, da man insgemein mit denen schwachen das recht stärcket, und es heisset: Wer den andern vermag, steckt ihn in den sack.

It. Du bist eine lauß, und keine kuh,

Drum druck ich dir die augen zu.

4. Declara (2) intelligi debere hanc paræmiam narrative & enunciative, non vero dispositive, quia e diametro adversatur & jus naturale & divinum & civile, quæ omnem vim reprobant, præter eam, quæ vim repellit l. ut vim 3 ff. de J. & J. Barbosa in Thes. Loc. Com. sub voc. vis

ax. 6 & 3.

